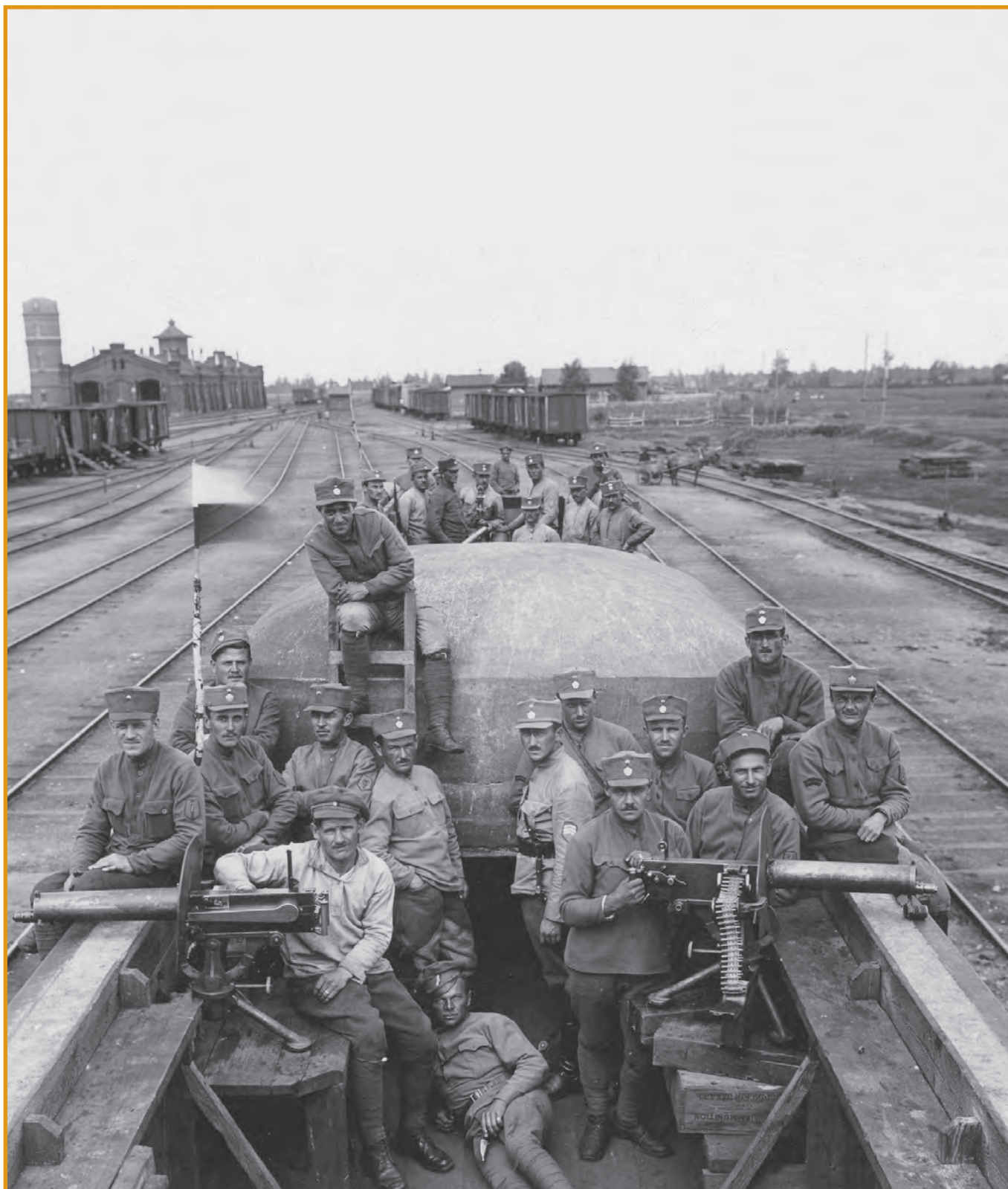

ČASOPIS ČESKOSLOVENSKÉ OBCE LEGIONÁŘSKÉ

LEGIONÁŘSKÝ

4/2013

směr

**Vláda ČR významně podpořila a zaštitila
projekt Legie 100**

Čtěte na str. 2-3

Přispějme na pomník armádnímu generálovi Tomáši Sedláčkovi!

Armádní generál Tomáš Sedláček byl a navždy zůstává čestným příslušníkem Posádkového velitelství Praha. Svým jednáním, chováním a vystupováním patřil k nejvýznamnějším osobnostem našich vojenských tradic a pro mnohé z nás představoval symbol houževnatosti, odhodlání a obrovské vitality.

Prvotní myšlenka vytvoření pomníku tomuto vzácnému člověku vznikla z podnětu příslušníků praporu Čestné stráže, kteří chtěli důstojným způsobem vyjádřit poctu tomuto statečnému muži. A tak se zrodil nápad oslovit Akademii výtvarných umění v Praze, zda by se neujala vytvoření busty pana generála, která by byla umístěna v prostorách velitelství.

Profesor Peter Siegl, akademický sochař z Akademie výtvarných umění Praha, vypracováním návrhu pověřil studenty, pro které se tento úkol nakonec stal zadáním ročníkové práce. K posouzení jednotlivých návrhů byla určena komise ze zástupců Posádkového velitelství Praha, vojenských historiků a rodinných generála. Z řady prací nakonec bylo vybráno deset, které byly umístěny v útvarové síni tradic. Zde se k nim měla možnost vyjádřit také široká veřejnost. Největší pozornost jak u laické veřejnosti, tak i u komise získaly návrhy pod označením č. 8 a č. 1. A právě tyto dva návrhy byly na Akademii výtvarných umění Praha studenty dopracovány.

Financování samotného pomníku bude velmi náročné. Komise oslovila a nadále vyhledává partnery a sponzory k jeho realizaci. V současné době jsou partnery projektu: Akademie výtvarných umění Praha, Úřad městské části Praha 6, Československá obec legionářská a městys Lázně Toušeň.

Prosíme všechny kamarády, přátele a příznivce, kteří generála Sedláčka znali, ale i ty, kteří chtějí tímto způsobem zachovat jeho odkaz dalším generacím, aby nám pomohli. Dobrovolné příspěvky v libovolné výši budou shromažďovány na transparentním účtu, který je zřízen u Fio Bank, číslo účtu: 2100476240, banka číslo: 2010, pod názvem Společenství přátel armádního generála Tomáše Sedláčka, posádka Praha o. s.

Pripravili: Lubomír Adamus a Vladimír Marek,
foto: Ladislav Lenk

Veřejná sbírka

Číslo účtu 2100476240/2010, Fio Bank

Případné dotazy zasílejte na e-mail: sedlacek.pvp.os@gmail.com

LEGIONÁŘSKÝ směr

Časopis navazuje na stejnojmenný titul vydávaný Čs. obcí legionářskou ve 20. letech minulého století jako týdeník, posléze měsíčník. Jeho hlavním posláním je v době blížícího se 100. výročí vzniku Československa propagovat legionářské myšlenky, odkaz zakladatelů samostatného československého státu a zejména pak ideje boje za svébytnost, svobodu a demokracii v době vzniku samostatného státu, za druhé světové války i v novodobé historii. Časopis je určen pro členy Čs. obce legionářské, válečné veterány, sympatizanty a také širokou veřejnost, kterou zajímá tato problematika.

Vydavatel:

Československá obec legionářská
Sokolská 33, 120 00 Praha 2
www.csol.cz
Tel: +420 224 266 235
Fax: +420 224 266 274
E-mail: sekretariat@csol.cz

Šéfredaktor a editor:

Ladislav Lenk
Tel: +420 224 266 241
Fax: +420 224 266 274
Mobil: 734 315 601
E-mail: lenklad@centrum.cz

Redakční rada:

Pavel Budinský
Jindřich Sitta
Jiří Charfreitag
Milan Mojžíš
Tomáš Jakl
Daniel Povolný
Jan Procházka
Zdeněk Kubín
Ladislav Henek
Jiří Filip
Miroslav Brož

Jazyková úprava:

Ladislav Lenk

Grafická úprava:

Andrea Bělohávková

Tisk a distribuce:

Vydavatelství MAC, spol. s r.o.
Na Spojce 968/7
101 00 Praha 10 - Vršovice

Adresa redakce:

Československá obec legionářská
Sokolská 33, 120 00 Praha 2

Uzávěrka čísla 15. 11. 2013

Evidenční číslo: MK ČR E 20912

Elektronickou podobu Legionářského směru naleznete na:

www.csol.cz v rubrice Projekty

Pf 2014

Sestry a bratři, vážení váleční veteráni, milí čtenáři Legionářského směru!

Stojíme na prahu nového roku a mnozí z nás si dnes možná myslí, že náš současný život je složitý, často deprimující a vůbec tak nějak neradostný. Já si to nemyslím. V Československé obci legionářské, na rozdíl od rozhádaných politiků a blbě nálad ve veřejnosti, máme jasně nastavené hodnoty a vize. A to, co se nám podařilo vykonat v roce 2013, je toho jasným důkazem.

Co vzpomenout? Je toho hodně. Tak třeba projekt Legie 100, který pod naší garancí nabral plně obrátky. Důkazem toho je například vyhotovení tří replik vagonů legionářského vlaku, které v květnu v Brně zhlédlo na padesát tisíc návštěvníků veletrhu IDET. Přiznám se, že i já sám jsem v tomto případě do poslední chvíle pochyboval o tom, zda se to podaří. Podařilo se.

Celý rok jsme se v rámci projektu Péče o válečné veterány snažili pomáhat hrdinům 2. světové války. Chceme, aby se nedostali na okraj společnosti, do sociální izolace, aby se na ně nezapomínalo. Aby věděli, že zde mají kamarády, kteří se o ně budou starat až do konce jejich života.

Opravdu radost mám z toho, že jsme těmto našim hrdinkám a hrdinům v letošním roce navíc poskytli preventivní vyšetření ve FN Motol, abychom jim pomohli s jejich zdravotními problémy. Toto vyšetření absolvovalo více než 120 našich veteránů. Jako předseda ČsOL slibuji, že tento projekt bude pokračovat i v příštím roce.

Jsou tu ale i další dobré zprávy. V závěru roku jsme byli společně s válečnými veterány přijati předsedou vlády a vlada rovněž z našeho popudu zařadila realizaci projektu Legie 100 v dalších letech. A co je velice podstatné, pomohla nám získat chybějící finanční prostředky na zdravotní a sociální pomoc pro naše členy. Díky tomu bude tato pomoc v letošním roce realizována plně v plánovaném rozsahu.

V roce 2014 vstupujeme do období, které je velmi významné pro tradice a myšlenky spojené s činností Československé obce legionářské. Budeme si připomínat 100. výročí vzniku České družiny, 100. výročí zrodu roty Nazdar, tedy události, které znamenaly základ legionářského hnutí. Přihlásili jsme se k další realizaci projektu Péče o válečné veterány a já pevně věřím, že nám bude znovu svěřen.

Do roku 2014 všem přeji nejenom hodně zdraví, ale také hodně radosti ze života, byť to někdy není právě jednoduché.

MUDr. Pavel Budinský, Ph.D., MBA
předseda Československé obce legionářské

Vláda ČR významně podpořila a zaštitila projekt Legie 100

■ Ladislav Lenk, foto: autor

Vláda České republiky se na svém jednání 27. listopadu 2013 zabývala projektem Legie 100. O výsledcích jednání pak na tiskové konferenci v pátek 29. listopadu informoval ministr obrany Vlastimil Picek, který oznámil, že ministerstvo obrany se do projektu plně zapojí, stejně jako řada dalších ministerstev. Na to, co toto rozhodnutí znamená, jsem hovořil s br. Jindřichem Sittou, prvním místopředsedou Československé obce legionářské a současně vedoucím projektu Legie 100, který je ČsOL realizován více než čtyři roky.

Bratře Sitto, jak vnímáš, že došlo k tomuto, řekněme upřímně, překvapivému projednávání projektu přímo vládou a co si od toho osobně slibuješ?

O projednání projektu vládou a o vládní usnesení, které podpoří realizaci projektu Legie 100 a především podpoří oslavy události, které nakonec vedly ke vzniku samostatného československého státu, usilovala ČsOL doslova několik let. Několikrát jsme za tu dobu stáli ten pověstný krůček od úspěchu, a přeci se nakonec nedostavil. Buď nebyl dostatek politické vůle anebo chyběla osobní odvaha. Myslím, že všichni máme ještě v živé paměti událost, kdy na veřejnost předčasně unikly informace z pracovních podkladů o předpokládané hodnotě projektu a jaká se strhla novinářská hysterie proti projektu. To a řada dalších důvodů nás tentokrát vedla k opatrnosti při přípravě usnesení a sdělování informací. Tím chci říci, že pro zasvěcené nebylo jednání vlády překvapivé, ale bylo naopak výsledkem pečlivé přípravy, politické vůle i osobní odvahy předkladatelů. Rád bych tady z tohoto místa poděkoval předkladatelům – vedení resortu obrany za přípravu vládního usnesení i jeho projednání, a rád bych rovněž poděkoval vládě premiéra Jiřího Rusnoka za jeho přijetí. Usnesení vlády ČR je pro samu realizaci projektu velmi významné. Dodává mu potřebné společenské vážnosti. Osobně se domnívám, že budoucnost může ukázat, že přijaté usnesení sehraje při realizaci projektu klíčovou roli. Od začátku zámeru, prakticky hned při vydefinování rozsahu projektu, bylo zřejmé, že realizace takto významného a rozsahem obsáhlého projektu je nad síly ČsOL. Získání dalších partnerů projektu se stalo limitující podmínkou pro jeho úspěšnou realizaci. I proto byla splnění této podmínky věnována velká pozornost. To, že k dnešnímu dni má projekt téměř 50 partnerů, mezi kterými jsou instituce, občanská sdružení, právnické osoby, obce i města, ukazuje, že projekt dokáže oslovit široké spektrum partnerů, že může pro svou realizaci získat dostatečnou

V současné době se realizaci projektu Legie 100 podílí ve spolupráci s ČsOL různou formou 47 organizací, obcí, měst a podnikatelských subjektů, byla uzavřena řada memorand o spolupráci na projektu a ten je širou prezentován hejtmanům v krajích ČR. Nyní by se měla do projektu zapojit další ministerstva, vznikne dokonce meziresortní koordinační komise. Nemáš obavu, zda to

Na tiskové konferenci v pátek 29. listopadu 2013 ministr obrany Vlastimil Picek oznámil, že ministerstvo obrany se do projektu Legie 100 plně zapojí.

společenskou podporu stejně tak jako to, že stanovené cíle projektu mohou být společností kladně přijaty. Nicméně bylo zřejmé, že oslava tak významného výročí, jakým bezesporu 100. výročí založení samostatného státu je, bude natolik významná, že si zaslouží podporu i z nejvyšších politických pater. Usnesením vlády se tak stalo. Je tedy po právu bezesporu velkým úspěchem roku 2013. Ale je také především závazkem. Závazkem nejen pro vedení obce, ale pro celou její členskou základnu v této důležité výzvě obstát. Je otázkou, zda je členská základna obce na tuto výzvu připravena. Sněm obce v roce 2011 se sice manifestačně k ideálům zakladatelů obce přihlásil, ale otázkou zůstává, zda se nám podařilo závěry sněmu přenést do celé členské základny a zda si celá členská základna uvědomuje naši povinnost ve vztahu k ideálům legionářů i odkazu zakladatelů obce. V poslední době jsem zaznamenal několik málo signálů z členské základny, které mě donutily se nad jejím stavem zamyslet.

vše půjde organizačně a personálně propojit a zvládnout?

To, že takto rozsáhlý projekt bude organizačně velmi náročný, bylo zřejmé již od začátku. I proto se souběžně s harmonogramem projektu pracovalo na jeho organizační struktuře. Celý projekt byl rozdělen na jednotlivé samostatné aktivity a v rámci plánování organizační struktury pak byly vytvořeny pracovní týmy k realizaci jednotlivých zmíněných aktivit projektu. Z vedoucích těchto pracovních týmů byl rozhodnutím PRV ČsOL jmenován realizační tým projektu Legie 100. Ten se pravidelně schází, plánuje, hodnotí a úkoluje. Je asi na místě konstatovat, že všechny pracovní týmy, jakož i celý realizační tým, jsou složeny výhradně z dobrovolníků. Díky mnoha hodinám jejich dobrovolné práce se zatím daří dodržet schválený harmonogram projektu Legie 100. To, že vznikne meziresortní komise, vítám. Považuji to pro další realizaci projektu za velmi zásadní. Končí přípravná fáze a končí fáze pilotních projektů, kde jsme si

řadu aktivit projektu vyzkoušeli prakticky. Dnes se tedy dostáváme do fáze, kdy zapojení dalších ministerstev je nezbytné. Příkladem může být známý legiovlak, při jehož realizaci bude potřeba součinnost ministerstva dopravy, naopak při realizaci vlastenecké výchovy pak ministerstva školství a při budování Muzea československých legií třeba ministerstva kultury a u jiné aktivity ministerstva zahraničních věcí. Důležitá pochopitelně bude odpovědnost jednotlivých ministerstev při výběrů členů komise. Naším přáním bude, aby to byli státní úředníci, kteří nebudou tuto práci brát pouze jako povinnost. Přes existující obavy jsem optimistou a věřím, že meziresortní komise splní očekávání na ni kladená.

**Čeho si zatím nejvíce ceníš z dosa-
vadní realizace projektu? Snad jen
připomenu, že ministerstvo obrany
se v roce 2011 vzdalo role koordiná-
tora projektu a až doposud celý pro-
jekt vlastně realizovala více méně
obec legionářské sama...**

Ano, to je to, co jsem naznačil ve své úvodní odpovědi. Stalo se, jak zmiňuji. Po velkém počátečním nadšení a mnoha příslibech nakonec ministerstvo obrany z různých důvodů nejprve v přípravě a realizaci projektu ve svém úsilí ochablo a po téměř ročním přešlapování na místě se role lídra projektu nakonec vzdalo. Pokud se ptáš, čeho si cením zatím nejvíce, tak právě toho, že obec ve svém úsilí vytrvala. Nebylo to jednoduché. Ztratili jsme významného a po pravdě řečeno v té době jediného partnera. Zdálo se, že je konec. Ale v pravý čas přišla podpora nejprve z členské základny a brzy i z prostředí vně obce. Objevili se první dobrovolníci, kteří pochopili důležitost projektu jak pro obec, tak i pro naši, krizí zmítanou společnost. Zapojili se do práce a byť možná někdy amatérsky, ale o to více srdcem začali roztáčet pomyslná kola lokomotivy. Učili jsme

Finanční prostředky na projekt se získávají prostřednictvím dobrovolných dárců. Jindřich Sitta šel v Brně příkladem.

se komunikovat, vytvářeli první prezentace, první propagační materiály, plánovali první schůzky, první akce. Myslím, že na konci roku 2013 můžeme s oprávněnou hrdostí konstatovat, že obec ve svém úsilí obstála. Jsme při přípravě oslav jednoznačně nejdál, realizace převážně části plánovaných aktivit je zahájena a některé jsou téměř před dokončením. Paradoxně tato krize při realizaci projektu pomohla i samotné obci legionářské. Nebudu zastírat, že po odstoupení ministerstva obrany se objevila celá řada pesimistických hlasů žádajících ukončení projektu, byly obavy, že takto rozsáhlý projekt obec finančně zruinuje. Proběhla řada diskusí na téma zda projekt realizovat či ne a nakonec z nich vyplulo základní diskusní téma: „Co je vlastně odkazem zakladatelů ČsOL a jak jej má dnešní

ČsOL naplnit?“ Diskusi na toto téma v obci vítám a věřím, že obec najde správné odpovědi.

V roce 2012 vznikl harmonogram projektu Legie 100 na období let 2012 – 2020. Co bude patřit mezi priority jeho naplňování v příštím roce?

Z hlediska projektu Legie 100 budou jednoznačně všechny plánované akce k oslavě 100. výročí vzniku prvních legionářských jednotek – roty Nazdar a České družiny, a to jak doma, tak i v zahraničí. Vedle oslav však plánujeme i připomenutí stého výročí zahájení první světové války a tragických událostí spojených s jejím průběhem.

Domníváš se, že projednání projektu na úrovni vlády by mohlo pomoci s jeho lepším financováním?

Nevím a myslím si, že to není pro úspěch projektu to nejpodstatnější. Podstatné je odpovědět si na otázku, co můžeme považovat za úspěšnou realizaci projektu. Na začátku přípravy projektu jsem si skutečně myslel, že to nejpodstatnější je zajistit dostatek finančních prostředků, aby mohl být projekt realizován v celém naplánovaném rozsahu. To mělo být zárukou splnění cílů projektu, především pak pozitivního dopadu na společnost kolem nás. Postupně jsem si začal klást otázku, zda je tomu skutečně tak, zda jsou peníze tím rozhodujícím. Dnes se kloním ke stanovisku, že nikoliv. Bez peněz to jistě nejde, ale nejsou pro úspěšnost projektu rozhodující. Za peníze se sice projekt zrealizuje, ale bude bez účasti lidí úspěšný? Ne, nebude. Ale naopak, dle mého mínění, úspěšný bude, i pokud se nepodaří jej realizovat v celém rozsahu pro nedostatek finančních prostředků, ale bude se ho aktivně účastnit široká veřejnost. ■

První realizační tým na veletrhu IDET 2013 v Brně. Jeho zásluhou se zde podařilo představit široké veřejnosti tři zrekonstruované vagony repliky legiovlaku.

Váleční veteráni se setkali s premiérem v Hrzánském paláci

■ Pavel Šmidrkal, foto: Úřad vlády ČR

Květ vlčího máku, který se nosil 11. listopadu 2013 v klopě kabátu v mnoha státech světa, představoval jednu krvavou slzu z milionů těch, které zkopily pole válčena v naší novodobé historii. Připomínal se Den válečných veteránů.

Dosud největší pocty v celé historii České republiky se v tento den dostalo osmi válečným veteránům přijetím u předsedy vlády Jiřího Rusnoka v Hrzánském paláci na Hradčanech. Společný oběd se v přátelské a nebyvale otevřené atmosféře prodloužil přes plánovaný čas. Postoj premiéra odrážel jeho obdiv a úctu k činům přítomných hrdinů, oni naopak dávali najevo svůj vděk za projevený zájem ze strany jednoho z nejvýše postavených představitelů státu. „Nepamatuji si, že by nás předseda vlády někdy přijal na Den veteránů a věnoval nám tolik času,“ zaznělo z hloučku pozvaných hrdinů před novináři.

Jiří Rusnok ve svém krátkém úvodním proslovu vyzdvihl hrdinství a vlastenectví příslušníků druhého odboje a poté je vyznamenal medailí Karla Kramáře. Následně generál Miloslav Masopust předal předsedovi vlády společný dar, olejomalbu Františka Schona s názvem Jihočeská krajina. U slavnostního oběda se pak rozvinulo klubko vzpomínek na drobné válečné epizody, včetně těch humorných, které vojáci na západní i východní frontě prožili. Role vypravěčů je strhla natolik, že bylo pro ně složité navzájem si předávat slovo. Významně si připomněli osobnost Ludvíka Svobody. Hovořil o něm zaníceně s osobní zkušeností generál Alexandr Beer, který prošel ohněm bojů u Sokolova i na Dukle. Na setkání s Hanou Benešovou

vzpomenul generál Jaroslav Klemeš, bývalý radiotelegrafista paradesantního výsadku Platinum. Společně otvíraná paměť se zaleskla i jmény dalších hrdinů, které už přijalo „vojenské nebe“, avšak jejich odkaz zůstává živý a měl by být připomínán novými generacím.

„Pravdivý obraz válečné doby a hlavně poválečných událostí v Československu bývá zkreslován,“ řekl plukovník Emil Šneberg, který provádí skupiny studentů v pověstném sídle pražského gestapa v tzv. Pečkárně. A doplnil ho voják od Tobruku, letec RAF, Pavel Vranský: „Souboj o věrnost historie s mocnými

mediálními prostředky občas prohráváme, i když se snažíme udržet pravdu nad vodou.“

Přítomný předseda Československé obce legionářské Pavel Budínský na závěr setkání předal Jiřímu Rusnokovi Pamětní medaili ČsOL II. stupně a Pamětní medaili ČsOL III. stupně vedoucímu Úřadu vlády ČR Radku Augustínovi.

Slavnostní oběd v Hrzánském paláci byl plamínkem, který pod vojenskými saky ozdobenými vysokými československými, sovětskými, anglickými a polskými vyznamenáními rozhorel v srdcích jejich nositelů novou radost. ■

XI. zasedání Česko-ruské společné mezivládní komise pro válečné hroby

■ Ladislav Lenk,
foto: Tomáš Zipfel, vojenský přidělenec ČR v RF

Dne 23. října 2013 se v Moskvě uskutečnilo XI. zasedání Česko-ruské společné mezivládní komise pro válečné hroby vytvořené podle článku 7 Dohody mezi vládou České republiky a vládou Ruské federace o vzájemné péči o válečné hroby ze dne 15. dubna 1999.

Českou delegaci vedla předsedkyně české části komise náměstkyně ministra obrany ČR Lenka Ptáčková Melicharová, ruskou zástupce předsedy ruské části komise ředitel Ruského státního vojenského historicko-kulturního centra při Vládě Ruské federace Vjačeslav Vasiljevič Fetisov. Jednání se zúčastnil rovněž první místopředseda Československé obce legionářské Jindřich Sitta.

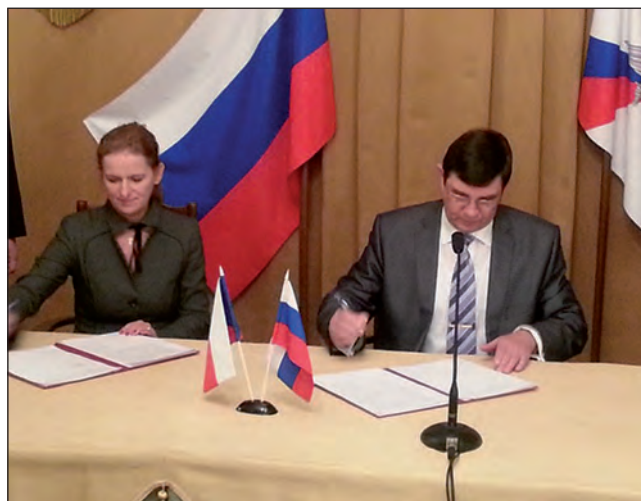
Strany si během jednání vyměnily informace o plnění Dohody a o změnách v legislativě obou zemí v oblasti péče o válečné hroby a obě vyjádřily spokojenost s vykonanou prací v této oblasti.

Česká strana ocenila zejména průběh výstavby a organizaci slavnostního odhalení pomníku čs. legionářů v Kunguru, výstavbu pomníků ve Verchním Uslonu u Kazaně a v Polovině v Irkutské oblasti a efektivní komunikaci s MO RF prostřednictvím jejich zástupce na Velvyslanectví RF v Praze.

K vyřešení složité situace s ustanovením památníku padlým čs. legionářům v Samaře česká strana navrhla kompromisní řešení. Spočívá v tom, že každá ze stran navrhne do konce roku 2013 dvě až tři alternativní lokality pro jeho umístění s tím, že pomník bude postaven na společně dohodnuté variantě umístění do konce dubna 2014.

Ke zefektivnění spolupráce v oblasti výstavby a rekonstrukce českých válečných hrobů na území RF se strany dohodly na uskutečnění společné rekognoskační cesty v místech jejich plánované výstavby do následujícího zasedání komise. Dále se dohodly na zahájení výstavby českých válečných hrobů

v Penze, Syzrani, Nižněudinsku, Kansku, Novokujbyševsku, Uljanovsku a Irkutsku do konce roku 2014.

V návaznosti na závěry obsažené v protokolu z 10. zasedání komise se ruská strana zavázala provést renovaci válečných hrobů čs. legionářů na Mořském hřbitově ve Vladivostoku na své náklady do konce roku 2014.

Ruská strana také poděkovala české straně za péči o ruské (sovětské) válečné hroby na území ČR a informovala české partnery o úplném a zdárném zakončení rekonstrukce sovětských válečných hrobů na Olšanském hřbitově v Praze.

Příští zasedání komise je naplánováno na červen 2014 v ČR. ■

Památce jednoho z nejtěžších střetnutí čs. legionářů v jejich ruské anabázi

■ **Připravil: Ladislav Lenk s využitím článku Miroslava Šindeláře na www.mocr.army.cz, foto: Stanislav Švidek**

Za mohutnou řekou Volhou v obci Verchnij Uslon rozkládající se naproti starobylému hlavnímu městu Tatarstánu Kazani se od nyní nachází nový památník věnovaný československým legionářům. Ve čtvrtek 24. října 2013 zde odhalili na vrchu Sokolka tři pamětní desky tohoto památníku náměstkyně ministra obrany pro personalistiku Lenka Ptáčková Melicharová, přidělenec obrany ČR v Rusku brigádní generál Vladimír Ložek a první místopředseda Československé obce legionářské Jindřich Sitta.

kteřé zde předci zdejších obyvatel užívali k lovu. Na pravém břehu Volhy u obce Verchnij Uslon zahynuli v nemilosrdném boji, daleko od domova, i českoslovenští legionáři.

Náměstkyně ministra obrany Lenka Ptáčková Melicharová v projevu při slavnostním otevření památníku zdůraznila fakt, že zde padlo 59 československých legionářů, jejichž památku je třeba si připomínat. „Děkuji všem, kteří se o vznik památníku zasloužili. Můj zvláštní dík patří především ruské straně za všestrannou pomoc, vstřícnost a porozumění doprovázející jeho vybudování. Česká republika a Ruská federace zakládají své vztahy na oboustranně vyznávaných hodnotách demokracie, vlastenectví a vzájemného respektu. Obě naše země spojují nejen mnohé lidské osudy, ale i obdobná historická zkušenost. Svědomitá péče o pietní místa a válečné hroby je splátkou našeho velkého dluhu těm, kdo za nás položili své životy. Dnešní odhalení památníku je důkazem, že tento dluh splácíme a na své padlé nezapomínáme,“ uvedla náměstkyně ministra obrany pro personalistiku. ■

Památník, jehož autorem je akademický malíř Pavel Holý, věnovala Československá obec legionářská ve spolupráci s odborem péče o válečné veterány MO a ruskou stranou devětapadesáti legionářům, kteří zde na podzim roku 1918 v krvavých bojích položili své životy.

Připomíná jedno z nejtěžších střetnutí, kterými českoslovenští legionáři při své ruské anabázi na sklonku první světové války prošli. V bitvě o Kazan sice oddíly československých legií se svými ruskými spojenci na počátku srpna 1918 zvítězily, nicméně již 10. září 1918 byly z města vytlačeny. Nejtěžší boje tehdy probíhaly právě na vrcholku, který dostal jméno po sokolech,

Konference Československé obce legionářské „Československé legie v boji za samostatný stát a jejich odkaz v 21. století“

■ Tomáš Pilvousek, foto: Ladislav Lenk

Ve dnech 23. a 24. listopadu 2013 se v hotelu Legie, v sídle Československé obce legionářské, uskutečnila první odborná konference s mezinárodní účastí pořádaná pod záštitou projektu ČsOL Legie 100.

Ústředním smyslem celé konference bylo symbolicky v předvečer stého výročí rozhoření světového konfliktu v roce 1914 a zároveň blížícího se jubilea vzniku prvních československých dobrovolnických jednotek prezentovat podíl československých legionářů na vzniku samostatného státu a zároveň připomenout odkaz, k němuž bychom se měli v nejbližších letech vracet.

Jedním z klíčových výstupů této konference je i toto „konferenční“ číslo časopisu Legionářský směr, které se vám dostává do rukou. V prosincovém vydání tak vychází celá řada těch nejzajímavějších příspěvků z konference, zahraničních nevyjímaje.

Konference byla tematicky rozdělena do několika klíčových oblastí, z nichž ta zahajující se věnovala právě ideologické stránce odboje, činnosti ČsOL v meziválečném období nebo vazbě legií na úsilí a diplomatická jednání T. G. Masaryka.

Tuto část konference zahájil svým příspěvkem první místopředseda Jindřich Sitta, jenž přítomným vyzdvihl představu o ideologickém odkazu čs. legií a připomněl aktuálnost těchto myšlenek i pro soudobou společnost (jeho příspěvek přinášíme na jiném místě).

Prezentace v dalších částech programu konference byly již členěny ryze regionálně, dle konkrétní působnosti československých dobrovolnických jednotek. Před polednem tak zazněly přednášky přibližující činnost italských legionářů, mezi nimiž bezpochybně zaujala zejména vystoupení zahraničních hostů z Itálie, profesora F. Leonciniho a profesora V. M. Pinta. Obzvláště příspěvek profesora Leonciniho vzbudil zasloužený obdiv, neboť představil zajímavý pohled na italské reformní hnutí Risorgimento a jeho vazbu na diplomatické formování čs. odboje na půdě

legionářů. Z domácího prostředí jistě zaujala historie letounu LWF Model V Tractor od M. Plavce nebo osudy volyňských Čechů a jejich vazby na formování České družiny od sestry D. Martinkové.

Závěrečné dva oddíly konference patřily historii a představitelům z řad francouzských legionářů a zároveň odbojové činnosti československých legií v období druhé světové války. I v tomto případě zaznělo hned několik velice přínosných a mimořádně zajímavých prezentací. Opět jenom zmiňme mezi všemi příspěvek Tomáše Jakla věnující se osobnosti dnes zapomenutého významného francouzského legionáře Zdenka Waldhütterera.

Úplný závěr konference patřil přednáškám, které se věnovaly účasti legionářů v druhoválečném odboji. Regionální podobu odboje a čelní představitelé z řad legionářů na Uherskobrodsku představila

Itálie. Profesor Pinto pak přednesl zajímavý výtah ze stálé expozice „Kde domov můj“ instalované v Padule v místě, kde se soustředili čeští a slovenští zajatci.

Pochopitelně největší podíl prezentací tvořila tematika formování a působení čs. legionářů v Rusku. Zde zazněla hned plejáda velice zajímavých příspěvků jak tuzemských, tak i zahraničních. Za všechny zmiňme příspěvek N. A. Kopylova o politickém pozadí formování České družiny nebo příspěvek V. L. Juška, který prezentoval historii řádu Sv. Jiří a svatojiřské zbraně a jejich nositele z řad československých

M. Poláková, životní osud legionáře Otto Linharta, radisty vysílačky Sparta I, pak přednesl bratr Karel Ludvík.

Konference se nesla v příjemném duchu a krom velice zajímavých a poutavých prezentací se měli návštěvníci možnost zúčastnit připraveného doprovodného programu – návštěvy Národního památníku na Vitkově, Vojenského muzea Žižkov nebo expozice o ruské legii instalované na Komorním Hrádku.

V neděli byla pak v rámci konferenčního programu pokřtěna i nová publikace bratra P. Majera s názvem „Generál Josef Šnejdárk opět na Těšínsku“. ■

Suverenita, svoboda, spravedlnost, odvaha a bratrství

Z vystoupení br. Jindřicha Sitty na téma „Odkaz legionářů pro 21. století“

Legionářský odkaz slavné minulosti známe. Ale je pro nás odkaz bratrů legionářů ještě dnes skutečně živý? Je skutečně živý pro naši zem, pro lidi této země? Mnozí lidé o nás vůbec nevědí. My i naši zakladatelé jim jsme zcela lhostejní. Takových lidí přibývá. Proč tomu tak je? Protože nás vnímají jako skupinu lidí, zahleděných do minulosti, žijící v minulosti, promlouvající jen o minulosti a nikoli o přítomnosti nebo budoucnosti. Neznají ideje, pro které naši zakladatelé žili, za které bojovali a umírali.

Je to paradox, protože právě legie vznikly kvůli velkým idejím, díky idejím, pro naplnění nejvyšších idejí. Základní hodnoty, které ctíli naši bratři zakladatelé, jsou velkými všeobecnými hodnotami lidskosti. Tyto ideje, prověřené tisíciletími, stály při zrodu naší země, vedly naše bratry legionáře stejně jako prvního prezidenta prezidenta Osvoboditele Tomáše Garrigua Masaryka.

První z těchto idejí, v učebnicích snad nejčastěji zmiňovaná, je suverenita. Znamenala, že o všem důležitém, co se týká našeho národa, našich životů, budeme vždy rozhodovat my sami nebo prostřednictvím svobodně a demokraticky volených orgánů, na které máme přímý vliv, kde máme přímou možnost je jak zvolit, tak i odvolat. Uhájili jsme suverenitu, za kterou naši bratři zakladatelé bojovali a umírali? Opravdu? Mám o tom vážné pochybnosti...

Neoddělitelně se suverenitou byla spojena idea svobody, tedy jak svobodného státu, tak, ba zejména – svobodného jedince. Svoboda, o které stále více lidí dnes říká, že ji pomalu, kousek po kousku, opět ztrácíme. Nekonala se žádná revoluce, neproběhl žádný státní převrat, ale přesto svou svobodu znovu ztrácíme. Žádná jasně definovatelná skupina lidí dnes nepřichází, aby nás v jednom revolučním aktu uvrhla do otroctví. Svoboda je nám rozkrádána salámovou metodou, po malých kouscích. Nesmíme být, bratři, slepí k tomu, že ztrácíme svobodu. Nemůžeme víc urazit své bratry zakladatele, než kdybychom ignorovali ničení idejí, za které oni položili životy.

Suverenita a svoboda jsou dvě ideje nejčastěji zmiňované v oficiálních textech. Po právu. Je to základní dvojice legionářských idejí. Ta byla neoddělitelně spjata s další ideou, náležející k těm nejvyšším – se spravedlností. Spravedlnost legionáři vnímali v konkrétních, každodenních projevech. Například, že společnost nenechá padnout na dno nikoho, kdo si objektivně nedokáže pomoci sám. Že společnost nedopustí, aby lidé byli olupováni

o plody poctivé práce, a to nikým: ani zloději, ani špatnými politiky či úředníky. Opět se ptáme a poctivě zpytujeme svědomí. Co je například dnes spravedlivého na tom, že dlužník zaplatí třeba dvacetinásobek či stonásobek nebo dokonce tisícinásobek svého původního dluhu? Co je spravedlivého na nemilosrdném ždímání lidí nebo na dokonce finanční likvidaci desítek tisíc lidí? Co je spravedlivého na zákonech, které tak nelidské jednání státu a soukromých vyděračů dovolí, ba dokonce ho ochraňují?

Bránit spravedlnost, bojovat za spravedlnost, k tomu byla vždy a za každého režimu nutná osobní odvaha. Odvaha legionářů byla od počátků našeho státu v mnoha ohledech legendární a je po právu čtvrtou zásadní legionářskou ideou. Zeptejme se proto opět bratři poctivě a bez příkras: Máme skutečně odvahu, hodnou našich zakladatelů, odvahu vstát a jít bojovat za naše ideje? Nemusíme riskovat své životy jako naši bratři, ale riskujeme svůj pohodlný život, jistou navyklou míru klidu. Každý se musí rozhodnout svobodně a pak jít do toho s velkým srdcem, odvahou a obrovskou obětavostí, která nehledí na sebe, ale na své bratry.

Protože ke čtyřem zmíněným idejím – suverenitě, svobodě, spravedlnosti a odvaze – neodmyslitelně patří idea pátá. Tou je bratrství. Pro legionáře bylo bratrství poutem, vyzkoušeným a osvědčeným v situacích života a smrti. V situacích, kdy důvěra k druhému člověku, ke svým druhům, znamenala často rozdíl mezi životem a smrtí, bylo zásadní zapomenout na běžný lidský

egoismus, aby jednotlivec dal přednost celku před sebou samým. Právě této schopnosti se všude na světě říká skutečné bratrství.

Ano, toto je pětice zásadních, nejvyšších idejí našich zakladatelů, bratrů legionářů. Připomeňme si je: suverenita, svoboda, spravedlnost, odvaha a bratrství. Jistěže najdeme více idejí, za které legionáři bojovali. Ale tato pětice je základní, nejnámější a také nesmírně důležitá pro dnešní dobu, protože právě tyto ideje dnes mnoho lidí vnímá jako velmi ohrožené.

Zkusme si představit, že tady s námi stojí zakladatelé, bratři, hrdinové legionáři. Zkusme si je vážně a živě představit tady s námi. A zkusme se jich zeptat: Co máme v této chvíli bratři dělat? Máme nechat ruce v klíně a spokojit se jen se vzpomínkami na vaše hrdinství? Nebo máme vstát a jít znovu bránit ideje, které jsou opět v ohrožení? Ideje, pro které jste vy žili a za které jste padli ...

Slyšíte jasnou a zřetelnou odpověď, kterou nám říkají? Já ano. Slyším ji také například ve slovech velikánů naší civilizace. Ve slovech Marka Aurelia: „Jen jedna věc je cenná na světě – aby člověk strávil život v pravdě a spravedlnosti.“ A geniálního Johanna Wolfganga Goetha: „Svobodu zasluhuje jen ten, kdo o ni každodenně bojuje.“

Toto je, bratři, největší a nejdůležitější odkaz našich zakladatelů pro nás, pro legionáře v 21. století: Vstaňte a bojujte za ideály, za které jsme my bojovali a umírali! Za suverenitu, za svobodu, za spravedlnost! Odvážně a jako praví bratři!■

Masaryk a legie

■ Doc. Vratislav Preclík, foto: archiv autora

V bosenském Sarajevu byl 28. června 1914 srbským studentem zastřelen rakouský následník trůnu se svou manželkou. Rakousko-Uhersko, podporované Německem, se postavilo proti Srbsku a vyvolalo válku. Její vyhlášení zastihlo profesora Masaryka na dovolené v saském Žandově. Vzpomenul na velezrádný proces v Záhřebu i své proroctví, že Srbové a bezpráví na nich páchaná, budou tragickým osudem Rakouska. Byl zdrcen, hrozil se války, krve, násilí, vražd milionů nevinných. Pozoroval spořádané rukování Němců a po návratu do Prahy chodil po ulicích plných zděšených lidí a viděl dobytčí vagony, které se plnily českými vojáky.

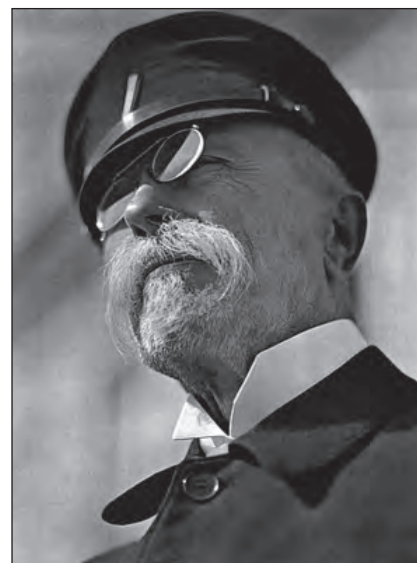
V polovině září vzkázal do Londýna po Čechoameričanu Emanuelu Voskovi první výzvu, aby ruská vojska dobře přijala české vojáky, kteří přejdou na ruskou stranu.¹ Současně začal Masaryk budovat domácí odbojovou organizaci pro proklamaci české samostatnosti a zpravodajství, tzv. Českou mafii – podle původního Grégrova označení „realistů“, kteří dokonale a trvale „zne-pokojovali“ politickou scénu.² Začal ji budovat také ve své Pokrokové straně, a to od 20. září 1914, po svém návratu z první cesty do Holandska. Za vedoucího stanovil dr. Premysla Šámala, zástupcem v případě zatčení dr. Františka Xavera Veselého, známého z řady právních kroků na Benešovsku, proti později zavražděnému následníkovi trůnu. Členem „maffie“ byl i starosta ČOS Josef Scheiner, jehož Masaryk navštívil a projednával s ním i financování naší zahraniční akce (poskytl hned příspěvek na její začátky)³ 1917 a 1918 vyjednával v tehdejší Rusku o založení a rozšíření českých legií, především z vojáků přešlých z rakousko-uherské armády do ruského zajetí. Pittsburskou dohodou získal pro myšlenku vzniku samostatného

československého státu krajany žijící v USA, díky úspěchům legií i prezidenta a 18. října 1918 ve Washingtonu vyhlásil jako předseda prozatímní československé vlády „Deklaraci nezávislosti Československa“.⁴

Shodou okolností 22. srpna 1914 vznikla první rota zahraničních dobrovolníků ve Francii, jako 3. rota 1. pluku Cizinecké legie, tzv. rota „Nazdar“ (podle známého sokolského pozdravu), v síle 250 mužů.⁵ Prakticky téhož dne (Michajlovský klášter) vznikla v Kyjevě jednotka v síle praporu, tzv. Česká družina (1 000 mužů, z toho 800 Čechů, 16 Slováků, zbytek ruští instruktoři).⁶ V Rusku naše jednotky rostly přílivem

dobrovolců, zejména zajatců, které ovšem carské velení brzdilo, protože mělo obavy, že by muselo povolit i další jednotky z řad Poláků, Jihoslovanů atd.⁷ a situace se zlepšila až s příchodem Miljukova do Prozatímní vlády (po jeho odstoupení s příchodem Masaryka na Rus a úspěchu u Zborova).

„Tato země se, pane Voska, buď zhoupe v krvi a hrůze do pravého, anebo levého extrému.“ „Němci si tady přejí chaos, docela programově. Vysílají sem agenty, kteří kdekoho přesvědčují o výhodách separátního míru. Mám podezření, že Němci podporují extrémisty v té organizaci, která si říká sověty dělnických a vojenských zástupců. Snad i finančně. A právě zde, pane Vosko, spočívá Vaše šance. Zkuste něco vypátrat i z tohoto hlediska.“ (zkráceno, Hlaváč, str. 106). Většina ruských důstojníků za přesunu, který začal počátkem března 1918, odešla od našich jednotek, neboť nechtěli za války opustit své rodiny (tragický případ generála Duchonina, jednoho z nejvyšších velitelů ruské armády, který měl skrytý zájem právě opačný, popisuje Masaryk v Čapkových „Hovorech“).⁸

Masaryk ještě v Americe získává lodě pro návrat legionářů a půjčku deseti milionů dolarů pro první potřeby našeho státu, zařizuje neprodleně zaslání potravin do země zmořené hladem. S prezidentem Thomasem Woodrowem Wilsonem se loučí 15. listopadu 1918, den poté se v New Yorku dovidá na hostině pořádané na jeho počest Slovanskou společností, že byl zvolen prezidentem republiky a 20. listopadu vyplouvá na lodi „Carmania“ do Anglie. Do Londýna vlakem 29. listopadu,⁹ za Benešem do Paříže a legiemi do Darney¹⁰ a posléze do Itálie.¹¹ A z Padovy do Horního Dvořiště, kde jej v pátek 20. prosince vítá nejen syn Jan, ale i celé Národní shromáždění. A jeho legionáři jej doprovázejí i na cestě do Prahy. Evakuace našich vojsk na Rusi do vlasti začala v září 1919 a trvala do září 1920 (nepočítáme-li první transporty legionářů lodí přes Murmansk a Archangelsk v počtu cca 2 000 přímo do Francie, od října 1917, tzv. Severní cestou). První transporty raněných odjely už v únoru, dubnu a červnu 1919.¹² Legionáři se stali základem našeho důstojnického i generálského sboru (Jan Syrový, Radola Gajda, Stanislav Čeček, Sergej Vojcechovski, Oleg Moravec, František Moravec, Vojtěch Boris Luža, Lev Prchala, Vicherek, Ingr atd.). Se svými legionáři se prezident Masaryk naposledy rozloučil ve svém automobilu na velkém Masarykově strahovském stadionu 4. července 1937 při dvacátých Zborovských oslavách. A řadu z nich jsme mohli spatřit ještě v osmdesátých letech dvacátého století, jak v Lánech vzdávají 7. března a 14. září poctu svému nejvyššímu veliteli. ■

Poznámky:

¹ Masaryk doporučoval přeběhlíkům a zajatcům, zejména v Rusku bílé šátky okolo krku a zpěv písně „Hej Slované“. Po nich nemělo být stříleno (Wickham Steed: Tricet let novinářem, II., Praha 1929, str. 43–46)

² Miroslav Hlaváč: Čeští mafiáni 1914–1918, Paris Karviná 2008 (též viz Jan Hajšman: Česká mafie, I., Praha 1935, nebo Jaroslav Budinský: Morava za války, Brno 1936)

³ T. G. Masaryk: „Počítal jsem, že by Sokol byl jádrem naší revoluce. Sokol byl vždy připraven.“ „Vedle tradic husitských a tábořských byla to idea sokolská, která nás vedla, a disciplína i rád sokolský, které jednotlivci znali a jimž se podrobovali a které se jim staly druhou přírozností. Toto sokolství se vilo v naší vítěznou armádu.“ (Koukal, str. 6)

⁴ Prohlášení Národního výboru Československého (jako reakci na Masarykovu „Washingtonskou deklaraci“, tj. Prohlášení nezávislosti československa zatímni vládou československou 18. října 1918) otiskuje bez ohledu na trvající cenzuru Jaroslav Aster v záhlaví listu „Severočeský dělník“ dne 25. října 1918 a téhož dne se okolo četaře Josefa Štumpa formuje první jednotka „Národní obrany“, slavná Kopistská legie. Z podstavce pomníku sv. Václava po projevu Isidora Zahradníka 28. října mluví Jiří Stríbrný: „Národní výbor vám oznamuje, že svobodný a samostatný stát jest skutkem. Po třech letech jsme znovu svobodni. Nepracovali a nebojovali jsme nadarmo. Pozdravujeme Masaryka a Wilsona, pozdravujeme své legie!“ (Koukal, str. 15)

⁵ Iničátorem této dobrovolnické setniny se stal Sokol Pařížský (tamtéž, str.3)

⁶ Podle ruského tehdy platného kalendáře (28. září 1914), předání praporu sv. Václava, základům budoucího prvního pluku sv. Václava na Sofijském náměstí v Kyjevě (R. Gajda, Moje paměti, Praha 1920)

⁷ V roce 1916 byl vytvořen 1. a 2. čs. střelecký pluk a Čs. brigáda pod vedením plukovníka Trojanova. Naše jednotky ovšem stále sloužily rozptýleně jako oddíly průzkumníků (viz Fibich, K., Povstalci, I.-V., 5. vydání, Brno 1938)

⁸ Duchoninova vdova sdělila Masarykovi, že měl zájem velet našemu korpusu („bolševici Duchonina ubili“, viz Karel Čapek: Hovory s T. G. Masarykem, 1928)

⁹ Krom oficiálních přijetí setkání již na nádraží se Steedem a Seatonem Watsonem

¹⁰ Setkání s prezidentem Raymondem Poincare a 9. prosince 1918 přehlídka a projev k legionářům v Darney

¹¹ Masaryk je zde hostem italského krále Viktora Emanuela III.

¹² Na pláni u pražské invalidovny se 13. dubna 1919 konala velká vojenská slavnost, při níž prezident republiky T. G. Masaryk vyznamenal Čs. válečným křížem 14 legionářů. Poté tři invalidé československého zahraničního vojska předali toto vyznamenání také prezidentu Masarykovi. Zdůvodnění přečetl francouzský legionář Bostrevanský: „Za tuto dobu (jedná se o počátek února 1918 v Kyjevě) prokázal odhodlanost plnit ústřední povinnost bez ohledu na nebezpečí, které hrozilo každému, kdo chodil na ostřelovaných ulicích.“

Prameny a literatura:

Holeček Vojta, Medek Rudolf: Obrázková kronika Za Svobodu, 1. a 2. díl, Praha 1925

Trnka Miloš: T. G. Masaryk a československé legie, putovní výstava, Lány, Muzeum T.G.M. červen-září 2005, Treboň, Masarykovo nám. říjen 2005

Koukal Pavel: Sokolové u zrodu Masarykovy republiky, ČOS – čtyřžupí Ústeckého kraje 2008

Masaryk T. G.: Dopis G. V. Plechanovu (česky samostatně s názvem „Masaryk o bolševicích“), Pacov 1921

Masaryk T. G.: Nová Evropa. Stanovisko slovenské, Praha 1920

Masaryk T. G.: Masarykovy projevy a řeči za války I. (Vybral Prokop Maxa), Praha 1919

Masaryk T.G.: Masarykovy projevy a řeči za války II. (Vybral Jaroslav Papoušek), Praha 1919

Masaryk T. G.: Masaryk a revoluční armáda. Masarykovy projevy k legiím a o legiích v zahraniční revoluci (Vybral Jaroslav Papoušek), Praha 1920

Masaryk T. G.: Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918, Praha 1919

Pavlica Tomáš: Československé legie, Obrana národa 2002

Preclík Vratislav: Bitva u Zborova ovlivnila jednání T. G. Masaryka o naší republice, in ČAS., časopis Masarykova demokratického hnutí, číslo 77, str. 3–7, ročník XV., červen 2007, registrace Ministerstva kultury ČR, č. 7435, Registrace ISSN 1210-1648

Preclík Vratislav: Dobyetí Kazaně a Masarykova cesta k demokratickému státu, in ČAS., časopis Masarykova demokratického hnutí, číslo 88, str.35–42, ročník XVII., říjen-prosinec 2009, registrace Ministerstva kultury ČR, č. 7435, Registrace ISSN 1210-1648

Preclík Vratislav: Zborov a T. G. Masaryk, in ČAS., časopis Masarykova demokratického hnutí, číslo 53, str. 9–11, ročník XI., červenec 2003, registrace Ministerstva kultury ČR, č. 7435, Registrace ISSN 1210-1648

Preclík Vratislav: T. G. Masaryk a „Kyjevské tažení“ jeho legionářů, in ČAS., časopis Masarykova demokratického hnutí, číslo 100, str. 21–27, ročník XX., říjen-prosinec 2012, registrace Ministerstva kultury ČR, č. 7435, Registrace ISSN 1210-1648

Key words:

Czechoslovak legions - creation of an independent state – T. G. Masaryk

Summary:

Masaryk's efforts and its result can be briefly recap: He left at the beginning of the first World War in exile since 1915 Declaration by the Committee of Foreign demanded that the post-war arrangement of Czechoslovakia was an independent state. He supported the establishment of the Czechoslovak National Council, whose chairman was in February of 1916. Between 1917 and 1918 in what was then Russia negotiated the establishment and expansion of Czech legions, especially from all past soldiers of the Austro-Hungarian army in Russian captivity. Pittsburgh agreement obtained for the idea of an independent Czechoslovak state compatriots living in the USA and 18 October 1918 in Washington declared as interim chairman of the Czechoslovak Government „Declaration of Independence of Czechoslovakia“. During his stay in America, he was elected the 14th November 1918 President, then repeatedly in Prague in 1920, 1927 and 1934. Their authority, influence, insight and diligence was absolutely the greatest contribution to the building of democracy in our country, then the new state. The emergence of independent republic and enforce his ideas certainly very helpful especially at the beginning and that he could rely on military force of Czechoslovak legions, resulting not only in Russia but also in France, Serbia and Italy.

Sídlo ČsOL a Štefánikův dům

■ Bernard Panuš

Spolek a jeho sídlo

Od doby rakousko-uherského vyrovnání řídil spolkový život v podunajské monarchii spolkový zákon č. 134/1867 ř. z., *O právě spolčovacím*, z 15. listopadu 1867. Tento zákon na našem území platil – s různými úpravami – až do roku 1951. Jeho součástí bylo v § 4 písmene c) ustanovení, podle kterého musel mít spolek své sídlo. Tak, jako u jiných lidských organizací, mohlo být sídlo jen pouhým úředním záznamem, ale častěji se stávalo – zejména u spolků významnějších – že se snažili svým sídlem, jeho umístěním a konečnou podobou jeho architektonickou podobou vyjádřit své postavení ve společnosti, svou sílu a vliv. Z našeho prostředí známe třeba sokolovny nebo Tyršův dům v Praze, popřípadě různé měšťanské besedy, národní domy atd. Nejinak tomu bylo i u Československé obce legionářské (dále jen ČsOL). Tento příspěvek má za cíl pokusit se zmapovat sídla ČsOL od roku 1921 do současné doby. Podkladem mi byly materiály Archivu Hl. m. Prahy a dobový tisk. Pokud je mi známo, nic na toto téma ještě nebylo sepsáno. Příspěvek je jen úvodem do tématu, které jistě bude možné v budoucnu rozpracovat hlouběji.

První sídlo ČsOL po jejím vzniku

Sídlem ČsOL byla vždy Praha, tak jako u většiny jiných legionářských spolků. Ze skromných počátků, z různých pronájmů, se ČsOL snažila pracovat „do vlastního“.

Ačkoliv byla ČsOL uváděna jako všelegionářská organizace, jejím základem a jejími vůdčími osobnostmi byli vždy levicově zaměřeni legionáři, zejména bývalí političtí pracovníci v Rusku (např. volení členové rotních a jiných výborů, delegáti zakázaného II. sjezdu a podobně). I když se tedy ČsOL deklarovala při svém vzniku v roce 1921 jako sjednocení do té doby existujících legionářských spolků, fakticky byla do značné míry pokračováním Svazu čs. legionářů (dále jen Svaz). Důkazem toho je mimo jiné první sídlo a tiskový orgán ČsOL nebo třeba hlavičkový papír Svazu čs. legionářů z 18. srpna 1921 s přeškrtnutým názvem Svazu a razítkem ČsOL.

Sídlo Svazu, existujícího zhruba od října 1919, bylo nejprve na Praze II., Smetanovo nám. 80. Od ledna 1920 se „místnosti Svazu, redakce a administrace“ přesunuli na adresu Praha II., „Kateřinská 40 (nové)“, resp. Kateřinská 466/40. Jednalo se o budovu Soukromého sirotčince pro hochy u sv. Jana Křtitele, při které byla kaple, německá škola („obecná škola pětiletá“) a velká zahrada. Sirotčinec, založený v roce 1773, byl v Kateřinské ulici

umístěn od roku 1868. Důvod přestěhování, např. levnější nájemné nebo dočasné užívání budovy sirotčince vojenskou správou, nebyl v tehdejší zprávě o přesídlení uváděn. Toto místo se stalo od roku 1921 i prvním sídlem ČsOL. Je zajímavé, že toto místo je nedaleko od současného sídla ČsOL. Nejednalo se o nijak honosné sídlo a později byla situace popsána následujícími slovy: „...pouze náhoda posloužila, že byly získány dvě místnosti v Kateřinské ulici, ve kterých se pak kladly základy mohutné legionářské organizace, ve kterých byla i redakce časopisu „Přerod“, vzniklo zde nakladatelské družstvo i obchodní družstvo legionářů...“

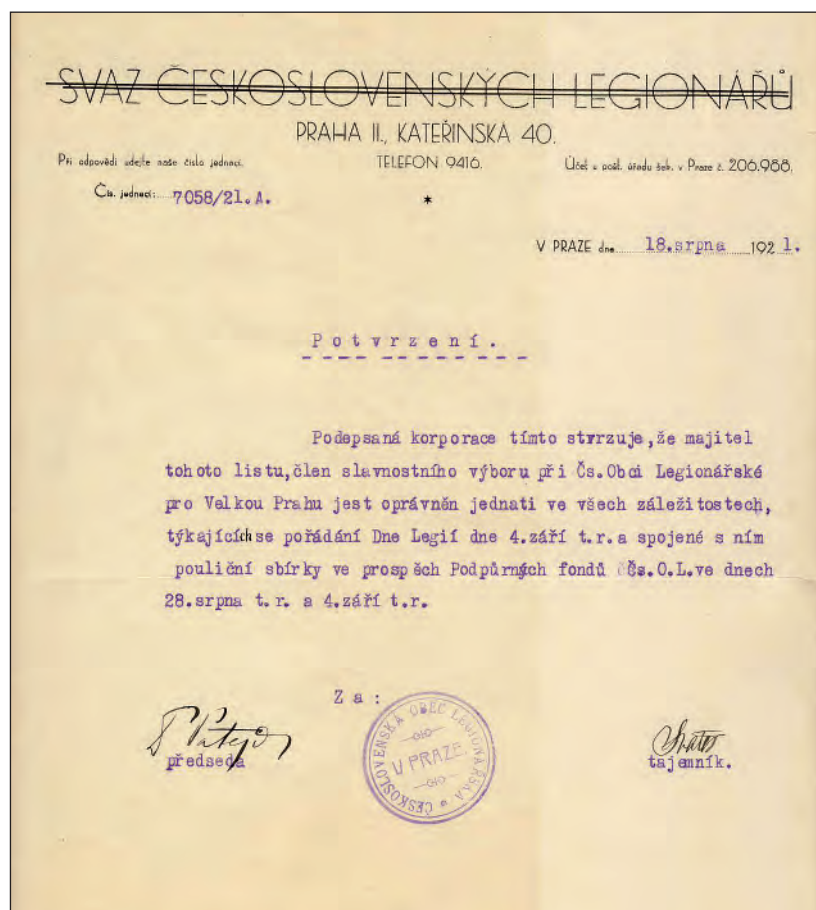
Druhé sídlo ČsOL

Dne 13. dubna 1922 byla uveřejněna v novinách „Legionářský směr“ (nástupci novin „Přerod“) krátká zpráva: „Příštím týdnem přesídli sekretariát ČsOL, redakce a administrace „Leg. Směru“ do nových místnosti v Praze II., Lazarská ulice č. 11 n. Počínaje 18. dubnem nutno zasílati všechny zásilky na novou adresu; ježto ČsOL staré místnosti definitivně opouští.“ U oznámení tohoto přesunu nebylo žádné vysvětlení a v dobovém tisku se mi nepodařilo nalézt nějakou debatu o tom,

proč je nutné se přestěhovat a proč právě na uvedené nové místo. V daném případě se jedná o dům Lazarská 11/6. Poznámku „n“ (nové číslování?) se mě nepodařilo objasnit, protože později je adresa zcela jasně daná jako čp. 11. Na několika pozdějších dokumentech se objevuje upřesnění: „zadní budova, 1. patro“. O samotném domu se mi bohužel nepodařilo nic zjistit

Zhruba od dubna do května 1928 se v označování tohoto sídla objevují zmatky. K hlavičkovým papírům s adresou Lazarská 11 se připojují razítka s adresou Lazarská 8. Toto se často opakuje. V daném případě se jedná o dům Lazarská 13/8. S ohledem na to, že se jedná o sousední domy, které jsou navíc navzájem průchodné, resp. mají společný dvůr, domnívám se, že se nejedná o přestěhování do nového sídla, ale o používání adresy obvyklejšího vchodu.

Určitým vodítkem mohou být pozdější vzpomínky, které popisují nijak zvlášť exkluzivní „hlavní stan“ ČsOL: „...ČsOL hledala marně nové místnosti [pro odstěhování z ul. Kateřinská – pozn. aut.] a když se nepodařilo je nalézt, byla nucena v roce 1923 pořídit vlastním nákladem nástavbu ve dvoře domu č. 8 v Lazarské ulici. Nástavba vyžádala si nákladu asi Kč 140.000,-“

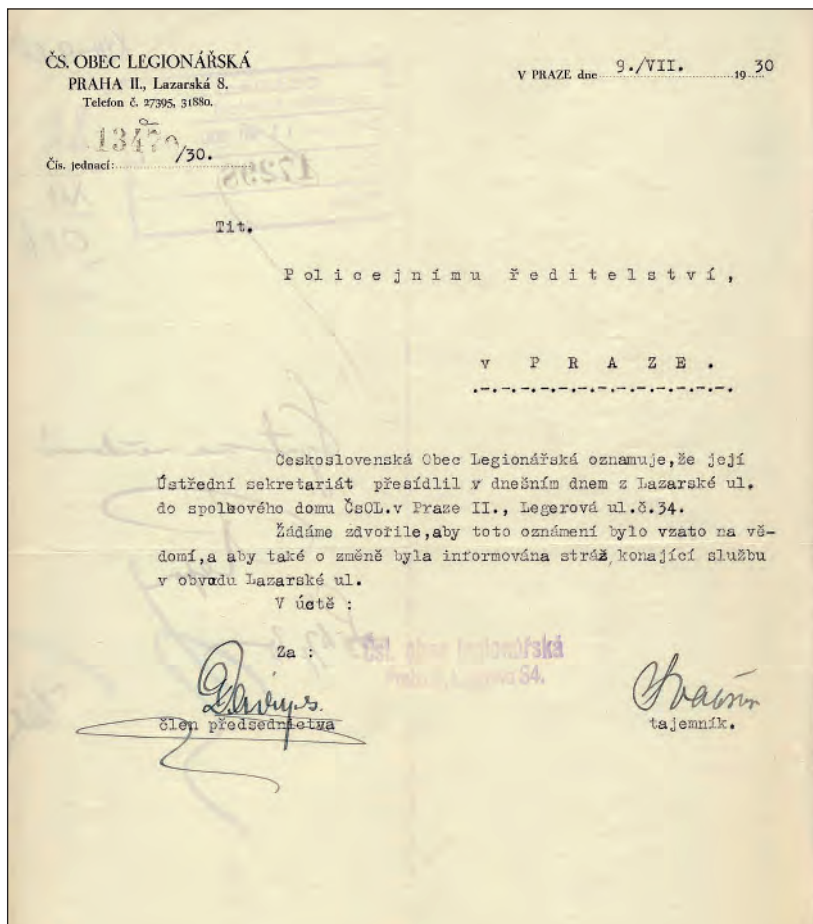
Původ ČsOL ve Svazu čs. legionářů je dobře patrný na této listině.

Třetí sídlo ČsOL

Rozsáhlá činnost ČsOL vedla k postupnému umísťování části ústředí ČsOL do různých objektů, většinou na Praze II. Zároveň se silněji a silněji ozývaly hlavy žádající řešení této situace. Z doby po přestěhování ústředí do nového místa pocházejí slova z článku nazvaného Nový domov: „...Po zřízení spolkového domu ČsOL bylo z řad členstva z Prahy i z venkova voláno již delší dobu. Byli to zejména bratři venkovští, kteří často poukazovali na nevhodné umístění různých kanceláří, do kterých bratři při svých zájezdech do Prahy v zájmu členstva, jednot a žup, nebo i v zájmu veřejném docházeli a jimž často nezbyvalo nic jiného, než celý den chodit pražskými ulicemi a hledat sekretariát, redakci, tiskárnu, nakladatelství, nebo sekretariát Svazu národního osvobození, všechno v jiných ulicích, takže mnohdy nebylo ani času v přiměřené době vše obstarati.“

Dne 9. června 1930 oznámila ČsOL Policejnímu ředitelství v Praze: „ČsOL oznamuje, že její ústřední sekretariát přesídlil dnešním dnem z Lazarské ul. do spolkového domu ČsOL v Praze II, Legerova 34.“ Jedná se o dům Legerova 1843/34.

Věc ale nebyla vyřízena hned. Dne 16. prosince 1930 žádá ČsOL Policejní ředitelství v Praze „za laskavé vyhotovení potvrzení, že dr. Josef Patejdl a poslanec Josef David jsou jako funkcionáři

Oznámení Policejnímu ředitelství o stěhování ústředí ČsOL z Lazarské do Legerovy ulice

Zatím jediný dokument zmiňující koupi domu Legerova 36, stojícího vedle spolkového domu ČsOL

Čsl. Obce legionářské oprávnění dle článku VII. stanov ústředí a dle oznámení učiněného policejnímu ředitelství dne 26. listopadu 1929 podpisovatí spolkové listiny a závazná prohlášení. Potvrzení potřebuje ČsOL k legalisaci podpisů na smlouvu o směně domů“.

Trochu zmatku přináší jiné oznámení Policejnímu ředitelství v Praze z 2. ledna 1931 na hlavičkovém papíru s adresou Legerova 34, kde se mimo jiné uvádí, že „potvrzení potřebuje ČsOL k zapsání vlastnictví domu č. 36 v Praze II. Legerova ulice“. V tomto případě se jedná o dům Legerova 1842/36. S ohledem na sídlo ČsOL se jedná o omyl, protože informace průběžně umísťované do legionářského tisku vždy mluví o adrese Legerova 34. Možná ale došlo k tomu, že ústředí původně koupilo dům Legerova 36 a pak ho vyměnilo za dům Legerova 34.

Stěhování probíhalo postupně. Ještě 3. července 1930 se v „Legionářském směru“, příloze novin „Národní osvobození“, objevují u zpráv o nabídce volných pracovních míst pro legionáře odkazy na „sekretariát Československé obce legionářské, Praha II., Lazarská ul. č. 8.“ Dne 5. července 1930 je uveřejněna zpráva o tom, že „Ústřední sekretariát ČsOL přesídlil dnem 9. července do místností spolkového domu ČsOL, v Praze II., Legerova ul. č. 34 nové. – V pondělí 7. a v úterý 8. července nebude v sekretariátu úřadováno. – Dopisy řiďte na adr.: Československá obec legionářská, Praha II., Legerova ul. 34“. V několika dalších dnech se v tisku

opakovalo upozornění o přestěhování ústředí ČsOL.

Nebyl to však konec stěhování, resp. zpráv o novém sídle. Dne 4. září 1930 se v „Legionářském směru“ objevila zpráva: „Jak již bylo oznámeno, zakoupila Čsl. obec legionářská v Legerově ulici v Praze II. dům, který zřídila na spolkový dům ČsOL. Snažila se při tom docílit toho, aby spolkový dům odpovídal všem potřebám organizace i členstva. Bude proto v domě kromě ústředního sekretariátu také redakce „Nár. osvob.“, nakladatelství „Pokrok“, Svaz nár. osvobození, administrace knihtiskárny, zasedací síně atd. (...) [nyní se podařilo] zříditi v jednom poschodí spolkového domu také noclehárnu.“ Noclehárna fungovala od 1. září 1930.

Dne 12. října 1930 se u názvu novin „Národní osvobození“ poprvé uvádí adresa administrace listu – Legerova 34.

O domech Legerova 1843/34 a 1842/36 se mi bohužel nepodařilo nic zjistit, kromě toho, že podle dostupných map bylo místo zastavěno okolo roku 1910.

V ulici Legerova 34 vydržela ČsOL až do prvního roku okupace. Na hlavičkovém papíru s adresou Legerova 34 oznamuje ČsOL Policejnímu ředitelství v Praze dne 22. května 1939: „Předsednictvo Československé obce legionářské v Praze oznamuje ve smyslu vládního nařízení č. 97 ze dne 31. března 1939, že Čs. obec legionářská hodlá pokračovati ve své činnosti až do konečného ustavení jednotné legionářské organizace.“ To už však ČsOL nebylo práno, odpověď úřadů byla jednoznačná, ČsOL byla nařízením říšského protektora ze dne 25. srpna 1939 rozpuštěna.

Na koho přešlo vlastnictví spolkového domu, to se mi nepodařilo objasnit.

Čtvrté sídlo ČsOL

Hned po II. světové válce obnovila ČsOL na území ČSR činnost (ve Velké Británii činnost ČsOL během války pokračovala, což se pak přeneslo i do dob komunistické totality). Sídlem ČsOL se však stal dům Legerova 1854/22. Proč nebyl vrácen původní spolkový dům, to se mi nepodařilo zjistit. V tomto sídle byla ČsOL až do svého formálního zániku v roce 1949. Přitom už v roce 1948 používala tuto adresu jako své sídlo organizace, která ČsOL pohltila, a sice Svaz bojovníků za svobodu (SBS). Na hlavičkovém papíru ústředního sekretariátu ČsOL z 12. listopadu 1948 je nad názvem ČsOL psacím strojem připsáno „Svaz bojovníků za svobodu“. Ze dne 22. února 1949 pak pochází graficky stejný hlavičkový papír generálního sekretariátu SBS, kde je ústřední název ČsOL nahrazen názvem SBS a název ČsOL se přesunul do podtitulku „Československá obec legionářská, Sdružení národního boje za svobodu, Svaz osvobozených politických vězňů“.

Štefánikův dům – páté sídlo ČsOL

Po roce 1989 obnovila ČsOL na přelomu let 1991 a 1992 svou činnost. V roce 1996 byl jako restituční náhrada (patrně proto, že ČSBS, bývalý Svaz protifašistických bojovníků, stále sídlil v domě Legerova 22) dán Štefánikův dům (nyní – hotel Legie) na adrese Sokolská 486/33. Na stejném místě sídlí ČsOL doposud.

Štefánikův dům byl postaven v letech 1929–1930 jako spolkový dům Svazu čs. důstojnictva (dále jen SČD). Architektury byli mj. v záloze arch. Jan Zázvorka a mj. v záloze Ing. Vojtěch Kerhart. Zázvorka byl nejen členem SČD, ale i bývalým důstojníkem 10. střeleckého pluku ruských legií. Kerhart byl členem SČD. Od roku 1953 do pádu komunistického režimu byl v domě umístěn Ústřední dům armády II.

Štefánikův dům byl na svou dobu relativně velkoryse koncipovanou stavbou, SČD měl zjevně více peněz než ČsOL. Členové SČD spojili na výstavbu domu asi 10 let, přesto musel SČD sáhnout po úvěru. Celkově rozpočtovaná částka k zakoupení parcely a výstavbě byla 9 350 000,- Kč (konečná částka 9 380 000,- Kč), přičemž naspořené peníze a úvěr se o částku podělily zhruba polovinou. Za část peněz poskytl stát záruku. Objekt byl částečně předáván v listopadu 1930, dne 7. prosince 1930 došlo k slavnostnímu otevření za účasti mnoha významných představitelů té doby. Z dnešního úhlu pohledu by mohlo zaujmout, že v I. suterénu byla umístěna restaurace, v přízemí výčep, v mezaninu prostory pro obchody, v I. poschodí zasedací síň, v dalších patrech pak 54 pokojů penzionu. Ústředí SČD bylo ve II. poschodí, stejně jako redakce Důstojnických listů. V domě bylo též zřízeno knihkupectví, přičemž SČD provozoval jak knihkupectví, tak nakladatelství a získal i koncesi na vydávání vojenských odborných spisů, předpisů, pomůcek ke studiu, map atd. Podrobnější informace může získat zájemce z dobových publikací.

Štefánikův dům je tedy nyní majetkem a sídlem ČsOL. Doufejme, že v jejich rukách dlouho vydrží a že ČsOL i jeho prostřednictvím bude na všech úrovních vyvíjet nejméně takovou aktivitu, jako naši předchůdci z let 1921–1939.■

Prameny a literatura:

Marek LAŠTOVKA (edd.), *Pražské spolky Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*, Scriptorium, Archiv Hl. m. Prahy, Documenta Pragensia Monographia, Praha 1998.

Josef HRUBEŠ – Eva HRUBEŠOVÁ, *Pražské domy vyprávějí VI*, Academia, Praha 2000.

Památník Štefánikova domu, SČD, Praha 1931.

Citované výtisky časopisů: *Přerod*, *Legionářský směr*, *Národní osvobození*.

Key words:

Czechoslovak legionnaire association, headquarters of the Czechoslovak legionnaire association,

Štefánikův dům v Sokolské ulici v Praze 2. Nyní hotel Legie.

Foto: Ladislav Lenk

Summary:

Article is concerned with the history of Czechoslovak legionnaire association (ČsOL) in the period between world wars. Author focused his article especially on evaluation of headquarters of the Czechoslovak legionnaire association in 1921 – 1949. It is announced also relation to actual Štefánik's house, which is nowadays headquarter of the ČsOL.

Československá obec legionářská v severovýchodních Čechách

■ Mgr. Ondřej Vašata, Muzeum Podkrkonoší v Trutnově

Cílem tohoto příspěvku je představit stručně historii jednot Československé obce legionářské v severovýchodních Čechách, tj. na Trutnovsku (jednoty Trutnov, Královec a Úpice), Vrchlabsku (jednoty Vrchlabí a Hostinné), Královédvorskú (jednotu Dvůr Králové nad Labem), a Broumovsku (jednotu Broumov).

Jednota ČsOL v Trutnově vznikla v roce 1921. V jejím čele stál až do roku 1929 poštovní podúředník Josef Horných. V roce 1931 vedl jednotu Josef Krčmář, který měl v Trutnově v pronájmu nádražní restauraci, a roku 1936 dílenský četař ČSD Jan Jiša. V roce 1925 sdružovala jednotu 83 osob, zatímco roku 1927 jen 60 osob. Rápidní pokles členů způsobil vznik jednoty ČsOL v nedalekém Královci v roce 1925, kam přešla část členské základny. Z aktivit trutnovské jednoty víme, že v prosinci 1921 uspořádala přednášku o bojích u Verdunu a o působení čs. legionářů ve Francii. Ve dnech 30. dubna a 1. května 1922 pro změnu podnikla sbírku ve prospěch strádajícího Ruska, kdy vybrala přes 5 000 Kč. V červenci 1922 v Trutnově spolupřátela oslavu pátého výročí bitvy u Zborova. Následující rok v říjnu zase zorganizovala slavnost na počest pátého výročí vzniku čs. republiky. Dne 11. září 1924 byla spolupřátelkou veřejné schůze, na které se mluvilo „o stoupající drahotě a současných snahách klerikalismu a reakce“. Velkou slávu zažila jednotu ve dnech 13. - 15. srpna 1927, kdy v Trutnově proběhl sjezd Královéhradecké župy ČsOL.

Po připojení Trutnova k nacistickému Německu v říjnu 1938 ukončila trutnovská jednotu ČsOL svoji činnost. V roce 1945 byla obnovena. Na členské

schůzi 22. srpna 1945 byl zvolen za předsedu jednoty Jan Jiša, který stál v jejím čele již ve 30. letech. Od února 1946 vedl jednotu praporek Sboru národní bezpečnosti Josef Burda, což platilo i v následujícím roce. V červnu 1947 ho nahradil přednosta trutnovské filiálky Národní banky Jan Domalíp, který byl předsedou i na počátku roku 1948.

Dne 2. července 1947 zorganizovala trutnovská jednotu ČsOL v místních kasárnách slavnost na počest 30. výročí bitvy u Zborova. Bezesporně její nejvýznamnější akcí ve 40. letech bylo obnovení zdejšího pomníku padlých legionářů z bitvy u Arrasu, zaniklého v roce 1938. K jeho odhalení došlo v kasárnách 11. května 1947.

Na sklonku února 1948 převzala veškerou moc ve státě KSČ. V celé zemi vznikaly akční výbory, které měly „očistit“ spolky, úřady či školy od osob nepohodlných KSČ. Dne 15. března 1948 vznikl akční výbor ČsOL v Trutnově v čele s Václavem Kejdanou. V dubnu 1948 se stal historicky posledním předsedou jednoty topič ČSD Ludvík Káza (1891–1969).

Po únoru 1948 byla ČsOL začleněna bez souhlasu členstva do Svazu bojovníků za svobodu, později přejmenovaného na Svaz protifašistických bojovníků. Slučovací sjezd proběhl v květnu 1948 a ČsOL byla poté rozpuštěna bez souhlasu svých členů. Tehdy zanikla i jednotu ČsOL v Trutnově. Cennou památkou na jednotu je její prapor, zhotovený pravděpodobně roku 1946, který je součástí sbírek Muzea Podkrkonoší v Trutnově.

Také v Královci (do roku 1946 Königshan) existovala jednotu ČsOL. Sdružovala čs. legionáře ze Žacléřska. Její stanovy byly povoleny 24. března 1925. Ustavující valná hromada proběhla 19. dubna 1925. Předsedou jednoty se tehdy stal ředitel českých

menšinových škol v Žacléři Kamil Kavan (1888–1965). Ten byl v jejím čele i roku 1934. Královecká jednotu úzce spolupracovala s jednotou ČsOL v Hradci Králové, která byla jejím ochráncem. Například 12. října 1926 přijela do Královce jednotu ČsOL z Hradce Králové, aby „posílila a povzbudila českou menšinu okresu žacléřského“. Jednotu v Královci existovala

Zakládající členové jednoty ČsOL ve Vrchlabí na fotografii z roku 1937 (Státní okresní archiv Trutnov)

pravděpodobně až do roku 1938. Po roce 1945 již nebyla obnovena.

Základy jednoty ČsOL v Úpici byly položeny v roce 1920. Spolek sdružoval čs. legionáře z Úpicka. V roce 1921 stál v čele jednoty Antonín Vácha, v letech 1923 a 1925 rolník Václav Souček z Velkých Svatoňovic, roku 1928 natěrač Jaroslav Kachlík a roku 1936 oficiál ČSD ze Rtyně v Podkrkonoší Josef Petr.

V lednu 1921 uspořádala jednotu v Úpici výstavu o zahraničním odboji. V říjnu 1933 se podílela na uložení prstí z bitvy u Zborova k „Lipě svobody“ v Strážkovicích. V srpnu 1936 byla v téže obci spolupřátelkou odhalení busty T. G. Masaryka. Po nucené okupační přestávce obnovila v roce 1945 svou činnost. V letech 1945–1946 stál v jejím čele trafikant Jaroslav Ševčík, kterého vystřídal Jaroslav Kachlík. Ten zůstal ve funkci i po vzniku akčního výboru úpické jednoty ČsOL v čele

Odznam jednoty ČsOL ve Vrchlabí z roku 1938 (archiv autora)

s předsedou Františkem Podstatou, zřízeném v únoru 1948.

Príslušníci čs. legii ze Dvora Králové nad Labem a okolí se sdružili již v roce 1920. Dne 19. prosince 1920 proběhla ve Dvoře Králové nad Labem ustavující valná hromada místní jednoty Demobilizovaných legionářů, která se na počátku roku 1921 změnila na jednotu ČsOL. V roce 1922 stál v jejím čele Alois Uhlíř. V roce 1923 byl zvolen předsedou jednoty Jindřich Bém (1880–1961), který tuto funkci zastával i v následujících letech. Kromě toho byl od roku 1927 předsedou Královéhradecké župy ČsOL.

Z širokých aktivit jednoty připomeňme např. sbírku ve prospěch Těšínska, kterou její členové uspořádali 1. ledna 1921. O rok později zase zorganizovali sbírku pro hladovějící Rusko. Královédvorská jednota ČsOL patřila také k iniciátorům vzniku Památníku odboje ve městě, který byl 17. září 1922 odhalen jako pocta padlým legionářům. Dne 26. června 1932 jednota do památníku u příležitosti 15. výročí bitvy u Zborova uložila prst z bojišť u Zborova, Terronu, Doss Alta a Slovenska. Velkou slávu zažila jednota ve dnech 29. – 30. června 1929, kdy se ve Dvoře Králové nad Labem uskutečnil sjezd Královéhradecké župy ČsOL. V lednu 1935 zorganizovala jednota spolu s akademickým spolkem Krakonoš večer rumunsko-československé vzájemnosti a ve dnech 26. – 27. března 1938 připomněla 20. výročí bitvy u Bachmače. Královédvorská jednota ČsOL aktivně zareagovala i na zvýšené ohrožení republiky v druhé polovině 30. let. V únoru 1938 uspořádala přednášku o branné výchově, zatímco na 31. března 1938 svolala do Dvora Králové nad Labem manifestační tábor lidu. Sešlo se na něm téměř 7 000 osob, které si vyslechly projevy vyzývající k podpoře čs. vlády a prezidenta Beneše. Po válečné pauze obnovila královédvorská jednota v roce 1945 svou činnost. V prosinci 1946 si připomněla 25 let své existence. Jednota, v jejímž čele stál ve 40. letech Karel Lutherer, zanikla roku 1948.

Na sklonku roku 1937 byla založena jednota ČsOL ve Vrchlábí. Předsedou vrchlabské jednoty byl zvolen František Bujárek, který tuto funkci zastával i v roce 1938. Na 11. září 1938 jednota plánovala slavnostně uložit v místní sokolovně prst z legionářských bojišť. Vzhledem k zhoršující se vnitropolitické situaci ale slavnost neproběhla.

V říjnu 1938 po připojení Vrchlábí k nacistickému Německu jednota zanikla. K jejímu obnovení došlo po skončení druhé světové války. V únoru 1947 byl do čela jednoty zvolen Karel Brandejs z Vrchlábí. V říjnu

Sjezd Královéhradecké župy ČsOL v Trutnově ve dnech 13. – 15. srpna 1927 (archív autora)

1947 sdružovala 88 osob. V roce 1948 jí předsedal Josef Bartoš (1886–1950). Vrchlabská jednota zanikla 5. prosince 1948, kdy se začlenila do Svazu bojovníků za svobodu.

Jednota ČsOL v Hostinném byla založena roku 1946. Do jejího čela byl tehdy zvolen účastník bitvy u Zborova a velitel místní posádky Bohumil Hanuš. Roku 1947 sdružovala 48 příslušníků I. a II. odboje z Hostinného a jejím předsedou byl Tomáš Brom z Prosečného. V lednu 1948 zvolila valná hromada za předsedu Josefa Horského z Hostinného. Víme také, že 14. února 1948 chtěla jednota pořádat v místní restauraci a kavárně Kudrnáč 1. legionářský ples. Další zprávy o jednotě, která zanikla roku 1948, nemáme. Do dnešních dob se dochoval její prapor.

Jednota ČsOL v Broumově vznikla roku 1921. V jejích řadách byli legionáři z řad starousedlíků, nově přichozích státních zaměstnanců a vojáků místní posádky hraničářského praporu 2. Předsedou jednoty byl zprvu kpt. Ladislav Churain (1892–1922) z hraničářského praporu 2. Po jeho tragické smrti stanul v čele jednoty velitel místní posádky škpt. Vladimír Mach. V roce 1925 byl přeložen z města a novým předsedou se stal skladník z Broumova Antonín Rezníček, který tuto funkci zastával až do roku 1938. V roce 1929 měla jednota 31 členů.

Velkou legionářskou akcí v Broumově byl zájezd Královéhradecké župy ČsOL do města 10. června 1934. Z kusých informací o aktivitách broumovské jednoty víme, že ve škol. roce 1923/24 darovala místní české menšinové škole 200 Kč. Na podzim 1925 protestovala proti plánovanému přeložení zdejší vojenské posádky do Trutnova. V roce 1938 činnost ČsOL v Broumově skončila. Obnovena byla v létě 1945. Dne 28. srpna 1945 byl zvolen výbor jednoty

ČsOL v Broumově, jehož předsedou se stal trafikant Alois Pospíšil.

V únoru 1948 měla jednota ČsOL v Broumově 102 členů. Z tohoto počtu bylo 56 legionářů, 15 slovenských dobrovolců, čtyři italsí domobranci, jeden člen domácí odbojové organizace „Maffie“ a 27 příslušníků druhého odboje.

V roce 1948 vznikl při broumovské jednotě ČsOL akční výbor. Dne 1. dubna 1948 byl zvolen nový výbor jednoty, jejímž předsedou se stal Jan Tmė. V červenci 1948 byly v Broumově sloučeny všechny složky odboje z první i druhé světové války, což znamenalo definitivní ukončení činnosti jednoty ČsOL ve městě.

Po roce 1989 nebyla žádná z výše připomenutých jednot ČsOL obnovena. ■

Prameny:

Muzeum Broumova, Kronika města Broumov 1945–1951
SOkA Trutnov, fond Okresní národní výbor Trutnov, kart. 231, 232, 234.
SOkA Trutnov, fond Okresní úřad Trutnov, kart. 419, 438.
SOkA Trutnov, fond Okresní národní výbor Vrchlábí, kart. 293, 294.

Literatura:

Ondřej VAŠATA – Jan JUŘENA, *Československá obec legionářská v okrese Trutnov*, in: *Legionáři v boji za vznik Československa. Legionáři okresu Trutnov, Mladá Boleslav – Trutnov 2011.*

Použitá noviny:

Jednota, roč. 1945, 1946, 1947
Legionářský směr, roč. 1921
Národní osvobození, roč. 1928, 1929, 1938, 1946

Key words:

Czechoslovak Legionary Community
North-East Bohemia
Legionaries

Abstract:

The article briefly introduces history of the United Bohemian Brethren of Legionary Community in North-East Bohemia from twenties to forties of 20th century. It commemorates the unit associations in Trutnov, Královec, Úpice, Vrchlábí, Hostinné, Dvůr Králové nad Labem and Broumov.

Ideály Risorgimenta a zrod Československých legií v Itálii (Řím, duben 1918)

■ Prof. Dr. Francesco Leoncini

Vědomí nezbytnosti emancipovat italskou identitu, které se projevuje přes padesát let v období 1818–1870, uvádí italský poloostrov, podobně jako za dob renesance, opět do středu pozornosti Evropy a stává se záchytným bodem pro všechny politické a kulturní elity, které se v různých částech Evropy snažily uskutečňovat proces národního sjednocení. Podle Giuseppa Mazziniho má být Risorgimento součástí rozsáhlého hnutí za obrození evropských národů a mezinárodní strategie; budoucí sjednocená Itálie má spočívat na základech spolupráce se „slovanskou rodinou“, jak ji sám nazývá, především s „Velkou Ilýrií“, o jejíž vznik usilovali Jihoslované.

Italská politika po sjednocení totiž opustila Mazziniho vizi i jeho strategický program: nejprve ve prospěch svého spojení s Pruskem, což jí umožnilo získat r. 1866 Benátsko, a posléze se společně s Německem definitivně rozhodla spojit s tím, kdo byl tradičním nepřítelem jakékoli snahy o sjednocení poloostrova, tedy s habsburskou monarchií. K tomuto vývoji přispěly spory s Francií o Tunisko, nároky na Jadranu a plány s Balkánským poloostrovem.

Tyto antijugoslávské výhrady v průběhu první světové války až do počátku roku 1918 zabránily tomu, aby italská vláda v Římě souhlasila s plnoprávným zapojením výborů, které vytvářely v zahraničí utlačované národy bojující proti

Zajatecký tábor v Padule v roce 1918

Rakousku-Uhersku, a aby se k tomuto účelu využíval vojenských dobrovolnických sborů složených ze zajatců a dezertérů shlukujících se v různých oblastech střední a jižní Itálie a na Sicílii.

Postoj ministra zahraničních věcí Sidney Sonnino přispěl dodatečně k tomu, že z hlediska italské kultury a obzvláště z hlediska vedení války po vstupu do světového konfliktu byly zvláštnosti a nároky slovanských činitelů podunajské monarchie odsunuty do pozadí. Italská vláda si nepřála, aby došlo k jejímu rozpadu, ale na základě Londýnského paktu z roku 1915 požadovala připojení některých svých území, jako kupříkladu Julského Benátska a přístavu Terst, natolik životně důležitých pro její další existenci,

jichž se proto nemínila vzdát. Pokud jde o Dalmácii, zdá se, že by ji na začátku roku 1915 Sonnino nepožadoval, ale podvolil se argumentům Vojenského Námořnictva.

Po porážce u Caporetta na konci října 1917 přišla na řadu revize tradičního protislovanského postoje, především antijugoslávského, dokonce bylo rozhodnuto podpořit boj utlačovaných národů Rakouska-Uherska a svolat „Římský kongres“. Itálie si tak znovu přisvojila politiku národních států a opět se přihlásila k mazziniovskému odkazu, když převzala úlohu mocnosti, o níž se mohou středoevropské národy ve svém osvobozeneckém boji opřít.

K tomuto přehodnocení přispěly nejrůznější faktory, nejen vojenská porážka.

8. ledna 1918 americký prezident Woodrow Wilson představil mírový program pro svou zemi vyhlášením „14 bodů“. Zde ještě nebyla zřetelná snaha zničit Rakousko-Uhersko, ale bylo zde jasné uznáno právo na „autonomní vývoj“ národů, jež jsou součástí monarchie.

Mezitím čeští, slovenští, srbští, chorvatští, rumunští i polští politici a kulturní představitelé emigrovali do států Dohody, kde zakládali národní výbory, které požadovaly vytvoření nezávislých národních států, což vyvolalo vzrůstající sympatie u Spojenců, především u Britů.

V hlavním městě Británie se ustanovil Jihoslovanský výbor, jeho předsedou se stal Ante Trumbić, dříve významný představitel chorvatské Strany práva, který roku 1905 podpořil rijecskou rezolucí, tedy spolupráci Srbů, Chorvatů a Maďarů proti vídeňskému centralismu. Spolu s ním se velmi angažoval také rodák z Dalmácie Frano Supilo a sochař Ivan Meštrović, známý i v zahraničí. V červenci 1917 mezi

Užší výbor Československého dobrovolnického sboru v zajateckém táboře v Padule se sokolským náčelníkem Janem Čapkem

Trumbicem a srbským předsedou vlády Nikolou Pašicem došlo k podepsání Korfské deklarace, která byla základem pro budoucí jihoslovanský stát.

Aby urychlil proces, který by ukončil otálení ohledně osudu Rakouska-Uherska, založil Edvard Beneš na podzim roku 1917 v Paříži, kde sídlila již nově vzniklá „Národní rada československá“, koordinační výbor nejrůznějších skupin působících v té době v zahraničí, který měl svolat do francouzské metropole velkou demonstraci na podporu jejich požadavků. Tato iniciativa se setkala se širokou podporou ve francouzských kruzích a v únoru 1918 byla zahájena operativní fáze.

V průběhu roku 1916 došlo k neformálním kontaktům mezi Národní radou československou a italskými představiteli. Gino Scarpa, republikán a intervenista, tajemník ministra Ubalda Comandiniho, pověřeného propagandou v Boselliho kabinetu, navštívil na podzim Beneše, aby se seznámil se zprávami a dokumenty, které Beneš dodával francouzským představitelům, a pozval ho do Říma. Jakmile Beneš v lednu 1917 přijel do Říma, navázal styky s nejrůznějšími politickými kruhy, vytvořil zde zastupitelský úřad Národní rady a byl svědkem zrodu „Italského výboru pro československou nezávislost,“ u jehož počátku stáli G. Scarpa, Enrico Scodnik, člen ústřední rady „Společnosti Dante Alighieri“, a hrabě Franco Spada, jenž se stal generálním tajemníkem výboru. Předsedou byl jmenován kníže Pietro Lanza di Scalea, národovec a bývalý podsekretář na ministerstvu zahraničí.

Je důležité připomenout, že zde byly jasně rozdíly uvnitř proudu podporujícího Čechoslováky, a to mezi snahami stoupenců Mazziniho a socialistických zastánců vstupu do války a úsilím vedení „Výboru“, zaměřeným především na to využít československé otázky jako protijugoslávské karty.

Andrea Torre, poslanec a novinář liberálně radikálního zaměření, se snažil přesunout plánovaný kongres utlačovaných národů z Paříže do Říma, ale nejprve bylo zapotřebí dosáhnout dohody mezi Italy a Jugoslávci, k čemuž sice 7. března došlo, avšak po četných problémech mezi Torrem jakožto představitelem výboru prosazujícího zasedání v Římě, a Ante Trumbicem.

Kromě prosazování obrozeneckých snah a návratu k Mazziniho myšlenkám zde byly i naléhavé politicko-vojenské důvody, které podporovaly přesunutí kongresu z Paříže do Říma. Poté co Rusko podepsalo separátní mír, se na Itálii soustředila veškerá palebná síla rakousko-uherské armády a prolomení této fronty by bylo rozhodující pro výsledek války. Bylo tedy nezbytné shromáždit všechny národnostní složky dunajsko-balkánského světa, bojující za svou nezávislost, a vyvinout společně nejvyšší úsilí na poražení již oslabeného, ale stále ještě nebezpečného nepřítele. A právě toto propojení idealistických a strategických zájmů,

Odchod na frontu

jimž se vyznačovalo působení Vittoria Emanuela Orlanda, dalo podnět k svolání velké římské demonstrativní akce.

Itálie tak zanechala jakýchkoli imperialistických tendencí a zároveň i politiky požadavků a dokázala při této příležitosti předložit velký plán evropského dosahu a stanout v samém středu širokého mezinárodního uskupení, čímž uspokojila jak své strategické zájmy, tak svoji snahu hrát prvořadou roli na politické i kulturní úrovni.

„Kongres utlačovaných národů Rakouska-Uherska“ se konal na Kapitulu v Římě ve dnech 8. 9. a 10. dubna. Za předsedu kongresu byl určen Francesco Ruffini, vynikající právník, který v průběhu posledních dvou let zastával úřad ministra školství. V československé delegaci byli přítomni Beneš, Milan Rastislav Štefánik a Štefan Osuský. Mezi Jugoslávci nemohl chybět Trumbić a Meštrović, v polské delegaci byl Konstanty Skirmunt, budoucí ministr zahraničních věcí, a poslanec Říšské rady Jan Zamorski, rumunskou delegaci tvořili Gheorghe Mironescu, budoucí ministr zahraničí a v letech 1930–1931 ministerský předseda, senátor Dumitru Drăghicescu, který přednesl zdravici svých krajanů rozhodnutých bojovat, přestože jejich vláda musela kývnout na tvrdé podmínky příměří, a poslanec Nicolae Lupu. Srbský parlament, který

byl v té době v exilu na Korfu, vyslal dvanáct svých členů. Mezi francouzskými představiteli byl přítomen Henry Franklin-Boullion, který by byl předsedal tomuto zasedání, kdyby se konalo v Paříži, a Britové zde měli jako svého zástupce Henryho W. Steeda a R. W. Setona-Watsona. Spojené státy reprezentoval jejich velvyslanec v Římě Thomas Nelson Page.

Přes rozdílné přístupy a rozdílné hodnocení vlastních národnostních nároků předvedl kongres podivuhodnou jednotu v tom, co mělo být jeho hlavním úkolem: ukázat společnou vůli k dosažení jednotného cíle – rozpadu Rakouska-Uherska. Na tom měli rozhodně lví podíl čeští a slovenští představitelé. Jak píše Giani Stuparich: „*Jakmile byl dočten takzvaný pakt, předal senátor Ruffini slovo jako prvnímu představiteli Čechoslováků a shromáždění propuklo v jednomyslný aplaus a volání: ‚Ať žijí hrdinné Čechy!‘*“.

Masaryk hodnotí tento kongres ve svých válečných pamětech jako „významný a užitečný“, neboť na jeho základě se mu podařilo získat prohlášení Spojených států ze dne 29. května, v němž souhlasí s rezolucemi vyjádřenými při této příležitosti, i jejich přijetí meziposlaneckou konferencí z 3. června.

Bezprostředním výsledkem římského zasedání bylo vytvoření Československých legií na základě dohody,

kteřou sjednali 21. dubna V. E. Orlando a M. R. Štefánik, v té době plukovník, v přítomnosti Národní rady z Paříže, a která z právního hlediska podléhala její autoritě. Tím byla také skutečně Národní rada uznána jako faktická vláda. Itálie tímto činem přešla své spojence v uznání legitimacy ustavujícího se Československa. Francie, která v prosinci r. 1917 povolila vznik obdobného vojenského uskupení, vydala interní pokyny a neposkytla Národní radě československé nad ním žádnou soudní pravomoc. Tato politická orientace podporující vznik nových slovanských států po válce nepokračovala. Převládá mýtus „zmračeného vítězství“, který se týkal především územních požadavků na protějším břehu Jadranu, což vyvolávalo neustálé spory s nově ustanoveným státem Jihoslovánů a vedlo tudíž k postupnému ochlazení vztahů s Československem. Požadovat Dalmácii znamenalo zasáhnout tragicky jadranský stát, zvláště když se ukázalo, že žádná taková strategická potřeba neexistuje (pro kontrolu moře

stačilo získat Terst a Pulu), a navíc to znamenalo vpustit do Italského království velké množství slovanských obyvatel (slovinských i chorvatských), kteří by se připojili k dalším téměř 600 000 Slovanům z již anektovaných území.

Štefánik, který byl k Itálii vázán silným poutem – i díky milostnému vztahu s markýzou Giulianou Benzoniovou, s níž se hodlal po válce oženit (avšak 4. května 1919 zahynul při leteckém neštěstí nedaleko Bratislavy), obdržel válečnou standardu při slavnostní obřadu konaném 24. května u hrobu neznámého vojína v Památníku Viktora Emanuela II. za přítomnosti nejvyšších státních představitelů. V legiích bylo téměř osmnáct tisíc dobrovolníků z řad válečných zajatců a dezertérů, kteří se nacházeli v nejrůznějších sběrných táborech střední i jižní Itálie a Sicílie. Bojovali také v rozhodující „bitvě o slunovratu“ na Piavě a posléze 21. září téhož roku u Doss Alto v Tridentu. Čeští a slovenští vojáci zde v těchto měsících prolili mnoho krve, a navíc, jakmile padli do rukou

nepřátel, byli popravováni jako váleční zrádci. Nejtragičtější epizoda se odehrála na Piavě v noci ze 14. na 15. června, kdy jich v předvečer rakouské ofenzivy bylo patnáct zajato, odvezeno do Conegliana, část z nich zastřelena a část oběšena.

Itálie si stejně jako v období Risorgimenta osvojila politické vize evropského formátu, díky nimž by se po vítězném zakončení války postavila po bok velkých západních demokracií a zaujala souhlasný postoj k národnostní obrodě ve střední Evropě. Tehdejší vládnoucí třída se však vrátila k původnímu zúženému pohledu, soustředěnému na domnělé bezprostřední národní zájmy, a fašismus paradoxně přivedl záhy zemi ke spojení s poraženými revizionistickými státy, jako bylo Rakousko, Maďarsko a ve 30. letech nacistické Německo, čímž se otevřela i cesta německé expanzi v podunajském a balkánském prostoru, na niž hleděli s hrůzou všichni ti, kdo bojovali, byť na různých pozicích, proti habsburské monarchii. ■

Abstract:

Die ideellen Strömungen des Risorgimento als Hebel für die Entstehung der tschechoslowakischen Legion in Italien

Die Politik Italiens nach der Einheit (1861) verließ die Lehren von dem Ideologe des Risorgimento Giuseppe Mazzini, die als Endziel eine strategische Zusammenarbeit mit den Völkern Zentraleuropas hatten, insbesondere mit den Südslawen. Dagegen orientierte sie sich vorher nach Preußen, was die Annektierung Venetiens (1866) mit sich brachte, und dann, nach der Eroberung Roms (1870), in die Richtung der Mittelmächte. Tatsächlich betrachtete sie, dass die Bewegung für die Vereinigung der Südslawen die Sicherheit des Landes in Gefahr brachte und einen Konkurrenzfaktor in ihrem Drang nach den Balkan darstellte.

Als 1915 Italien ins Krieg eintrat, strebte es nicht nach den Zerfall Österreich-Ungarns, sondern nach die Abtrennung einiger Gebiete aus strategischen (Südtirol) und historischen (Istrien, Dalmatien) Gründen.

Nur nach dem Zusammenbruch von Caporetto (Kobarid) in Oktober-November 1917 hielt die Regierung für nötig eine Wende in ihrer Kriegspolitik und versuchte eine Annäherung zu den Auslandsorganisationen der Völker der Monarchie, die für die Auflösung des Habsburgerreiches und die Errichtung unabhängiger Staaten kämpften. Von 8. bis 10. April 1918 fand der „Kongress der unterdrückten Völker Österreich-Ungarns“ in Rom statt und am 21. des Monats unterschrieben der italienische Ministerpräsident Vittorio Emanuele Orlando und Milan Rastislav Štefánik, als Vertreter der „Conseil national tchécoslovaque“ in Paris, ein Abkommen für die Entstehung der tschechoslowakischen Legion in Italien, was die erste Anerkennung der „Conseil“ als Regierung *de facto* bedeutete.

Das war ein Erfolg der demokratisch-liberalen Strömungen aus mazzinianischer Prägung und so wurden von den italienischen politischen Eliten die Ideale des Risorgimento wieder aufgenommen. In der letzten Schlachten des Krieges kämpften mit den Italienern an der Piave und in Trentino: Tschechen, Slowaken, Südslawen und Rumänen.

In seinen Kriegsmemoiren hielt T.G. Masaryk den Kongress von Rom als „wichtig und nützlich“ für die folgende Anerkennung der Ziele der Auslandsorganisationen von den Alliierten.

Padula 1916–1919, dawn of the Czechoslovaks

■ Prof. Vincenzo Maria Pinto, Padula

Drawn from the permanent exhibition “Where is our home? Places, memories and stories of the Czechoslovak Legion in Italy during the Great War” - Padula, Salerno, Italy

Between 1915 and 1918 in Italy, as in France and Russia, the Bohemian patriots sought to obtain by the National Council of Czech lands permission to set up a national army, the first step towards independence from Austria. The Czechoslovak Corps of Volunteers, formed in 1917 within the prison camps mostly found in Southern Italy, initially devoted himself to

the reorganization of life in prison, then enriching of sports, art, culture and ultimately creating a framework of military type.

Since July of 1917 the Czechoslovaks were all transferred to the Certosa di Padula's camp, where the volunteers had the opportunity to swell mercy of the continuous arrival of prisoners from the front. Just the prisoners of the Padula's

camp would ask first to cooperate in the war against Austria. In April of 1918 the Czechoslovak Government was authorized by the Italian Government to set up a national army in our territory, thus the recruitment of volunteers Bohemians among the prisoners who, because of their training, gathered in Foligno. Here they installed the *Training Center* and the *Command of the Czech-Slovak Division*. Four regiments were formed consisting of three battalions (divided into three companies) under the command of General Andrea Graziani and employed in the following months on the Piave front. ■

Legionári a Nové Zámky

■ Ing. František Daniel

O januárovom obsadzovaní Nových Zámok československým vojskom v roku 1919 a júnových bojoch v roku 1919 v okolí Nových Zámok medzi československým vojskom a maďarskou Červenou armádou vyšlo úctyhodné množstvo publikácií a dokumentov. Nestretol som sa však s pohľadom civilných osôb respektíve názorom obyvateľov Nových Zámok a práve preto môj príspevok bude obsahovať popis týchto udalostí z očami Novozámčanov, pričom sa opieram o dvoch slovenských historikov resp. publicistov [1] a dvoch miestnych maďarských historikov [2].

„Po skončení 1. svetovej vojny, rozpade Rakúsko – Uhorska a vytvoreni Československej republiky, nová vláda len postupne bola schopná rozšíriť svoju právomoc na celé územie. Ťažkosti boli najmä na maďarskom pohraničí včetně Nových Zámok, kde naďalej sa uznávala nadradenosť k maďarskému štátu. Po založení Národnej rady v Budapešti dňa 31. októbra 1918 už poobede miestne vojenské veliteľstvo nariadilo manifestačný pochod vojska mestom a po porade s vedením mesta oznámilo telegrafický do Budapešti, že mesto sa pridáva k Národnej rade“ [3]. „V nočných hodinách a na druhý deň občania a vojaci zdemolovali staničnú reštauráciu, vlámali sa do pivnice, zo sudov vypúšťali víno, v ktorom sa dvaja vojaci utopili“ [4]. „Dňa 31. októbra začalo sa hrnúť vojsko zo všetkých bojísk domov. Spôčiatku jednotliví vojaci, potom celé tlupy začali rabovať, a tieto rabovačky sa rozšírili ako záplava temer po celom Slovensku.“ [5]. „2. novembra bola vytvorená

Masarykové kasárne, rok 1929, v strede dôstojník Josef Šnobl

Národná stráž a 9. novembra ustanovili Národnú radu z bývalej mestskej rady“ [6]. „Myšlienka Československej republiky nebola braná vážne. Odrhnutie sa Slovenska od koruny sv. Štefana, bolo verejnosti priam neveriteľné. Okrem toho, anarchiou zaplavené revolučné Maďarsko, upadlo do akejsi bezstarostnosti, z ktorej sa nevedelo prebrať“ [7]. „Dňa 2. januára 1919 sa Nové Zámky stali strediskom odboja proti ČSR. Zišli sa tu tisíce maďarských občanov zo župy Nitrianskej, Bratislavskej, Tekovskej, Ostrihomskej Novohradskej na národné zhromaždenie. Na Hlavnom námestí zložili slávnostnú prisahu, že za svoje domovy budú bojovať do poslednej kvapky krvi. Zhromaždeniu predsedal Steiner Gábor“ [8].

Nasledovné udalosti popísal p. Szomolányi takto:

„Dobrovoľníci z radov železničiarov, s maďarskými žandármi a ozbrojeným obyvateľstvom tiahli k Tvrdošovciam a Trnovcu, aby sa postavili proti československému vojsku. V týchto osudných hodinách

sa rozhodli sa niektorí železniční úradníci, že všetky železničné mosty, výtopňu, bloky a celé staničné zariadenie treba vyhodit' do povetria, aby miliónový majetok nepadol Čechom do rúk. Rýchle som zakročil, aby bol prekazený hrozny plán. Odvolával som sa na telegrafický obežník peštianskeho riaditeľstva, ktorý nariaďoval, že sa nesmie nič zničiť a všetko v dobrom a bezvadnom stave odovzdať československým úradom... železničný most pri Bajci bol na druhý deň, dňa 7. januára 1919 vyhodeny do povetria. V meste panovala najväčšia bezhľadnosť a anarchia. Vládol tam jedine Virágh, vojenský uprchlík so svojou ozbrojenou tlupou a jeho komponenta Prokopec. Obyvateľstvo už zunovali stále nepokoje. Bálo sa, že rabovačky a iné verejnú bezpečnosť ohrozujúce udalosti sa budú opakovať, a keďže rozpadnutím trnoveckej fronty nedalo sa vyhnúť obsadeniu mesta, vyslalo do Galanty k veliteľovi československého vojska deputáciu s prosbou, aby obsadenie mesta bolo čím skôr prevedené. Mesto že prijme obsadenie pokojne. Obyvateľstvo bude sa chovať lojálne voči československému vojsku“.

„Dňa 8.1.1919, v stredu o 13:30 hod., vpochodovali do Nových Zámok československí vojaci na čele s talianskym plukovníkom Conellom Martaluzom“ [9].

„Ďalšie vojsko došlo vlakmi. Vlak č. 103 s prvým vojenským oddielom došiel dňa 8.1.1919 o 13. hodine. V ten deň o 16. hodine došiel vlak tiež z Nitry“ [10].

Sasko Kázmér miestny historik a kronikár mesta takto hodnotí 8.1.1919: „V dejinách mesta bol 8.1.1919 smútočným dňom“.

Dátum 1.6.1919, je v Nových Zámokoch najdiskutovanejším dňom celého vojenského konfliktu. Ešte i dnes po 94 rokoch od tejto udalosti mnoho občanov Nových

Návrat maďarských vojakov v roku 1918

Pohrebništvo Hangoš na Hlavnom námestí

Zámkov nazýva československých legionárov vrahmi...

V ten deň na Hlavnom námestí došlo k smutnej udalosti, ktorá si vyžiadala ľudské obete. Zahynul Kvetán László, 21 ročný syn mešťanostu, záložný poručík delostrelectva, Procháčzka Mihály (72) a Kostyál Lajos (66). Presný počet ťažko zranených a zranených sa mi nepodarilo zistiť, či už očítí svedkovia, alebo iné zdroje, všetci udávajú „veľký počet“.

Zaujímavé je hlásenie, ktoré vtedajší mešťanosta Kvetán László predniesol administratívnejmu výboru mestského zastupiteľstva dňa 9. augusta 1919. Úryvok týkajúci sa 1.6.1919: „1. júna, v nedeľu dopoludnia započalo sa odosielanie vojenských predmetov a poštového úradu horúcou rýchlosťou, takže obecensť mesta začalo tušiť nastávajúce udalosti. Ľud, ako každý sviatočný deň, po nedeľnejších litániách na námestí v menšíchväčších skupinách zhromaždený, pretriasal tieto rozčuľujúce udalosti. Na nešťastie československý detektív šiel tade. Jednotlivci ho spoznali, chytili a začali biť. Detektívovi šlo vojsko na pomoc a podarilo sa mu ho z rúk nepriateľov vyslobodiť. Mužstvo, ponechané na stráž v tomto skutku, tak sa zdá, počiatok vzbury tušilo, lebo začalo samovoľne strieľať na ľud. Ľudia strašným útekem ratujú sa s námestia a popri rachotu pušiek tu a tam ozýva sa bolestný výkrik ranených. Niektoré gule trafili svoje obete. Takto padol mladý Ladislav Kvetan, záložný poručík delostrelectva, ktorý sa náhlil na byt svojich rodičov, aby bol v ich blízkosti v týchto najnebezpečnejších hodinách. Vojenské čaty chodia po meste, hliadky patrofujú po uliciach. Odstrašujúcou strelbou prinútili obyvateľstvo vojsť do domov. Za niekoľko minút na dlažbách ulíc len tupý buchot bagančí českých patrol je slyšiteľný. Bárs strelba, nepravidelne a bez prerušenia trvá až do pozdneho večera,

zasahuje i do noci. Mohlo byť okolo 10. hodiny večer, keď boľševický pancierový vlak z Párkán nána natoľko sa priblížil k novozámockému nádražiu, že ho mohol zviať pod delostreleckú paľbu. Rachot pušiek sa utišil, len ostré syčivé bučanie šrapnelov počut, na čo nemé ticho prestiera sa nad mestom. A takto pomíne aj noc. Keď prvé paprsky vstávajúceho slnca sa zaleskli, československé čaty vytiahli z mesta. Dňa 2. júna odopoludnia veľký zástup ľudu sa zhromaždil na námestí a čakal vťahnutie maďarského vojska. Uprostred námestia sa zriadilo bandérium. Sedliacki mládenci, pamiatky starých tradičných novozámockých banderiumov chodia s koňmi, ozdobenými dlhými červenými stuhami.“

Vyjadrenie očitého svedka, Dr. Lapku Bélu, advokáta, v tej dobe generálneho prokurátora našej župy, husárskeho nadporučika v zálohe: „Poobede, okolo pol tretej (dňa 1. 6. 1919 pozn. autora) prišli slovenskí delostrelci (nie českí legionári) na nákladnom aute k bráne radnice a obsadili radnicu. V tej dobe sa už zhromažďovalo na Hlavnom námestí mnoho prepustených železničiarov ako aj iné osoby. V tom čase už vychádzali veriaci z poobedňajšej litánie, takže sa námestie celkom zaplnilo. Zrazu od stanice frčalo nákladné auto na Hlavné námestie, plné legionármi a slovenskými vojakmi. Rozvinutou rojnícou začali dav rozháňať. Súčasne aj z radnice vyšli už spomínaní slovenskí vojaci s nastřčenými bodákmi. (Pravdepodobne z radnice volali na stanicu po incidente). Na výzvu sa však dav nechcel rozísť, atmosféra bola veľmi napätá, žhavá, hlavne vtedy, keď sa rojnica s nastřčeným bodákom pustila do davu. Neďaleko odo mňa, na pár krokov som videl, ako jeden železničiar chytil zbraň jedného vojaka a skoro v tom istom momente priskočil tam jeden ďalší vojak, železničiar bodol do chrbta s bodákom. Zrazu sa začala besná strelba na tržnici, vojaci začali

strieľať bezhlavo do vzduchu. Začal sa šialený beh, každý unikal, kam vedel. Priateľ Kvetan László, demobilizovaný delostrelecký nadporučík v zálohe - syn primátora mesta a ja - vydali sme sa na cestu domov. Mohli sme byť asi na polceste, keď 45 legionári, stojaci na rohu starého gymnázia začali na nás strieľať. Rozhodne tvrdím, že mierili, lebo keď som sa tam pozrel, jeden s pokrčeným kolenom sa skrčil aby mohol korigovať namierenie. My sme zdvihli ruky na znak toho, že nemáme zbrane. Napriek tomu ďalej strieľali na nás, ba čo viac, pred Hlavným kostolom stojaci slovenskí delostrelci tiež začali strieľať. Zrazu som uvidel, že môj priateľ Kvetan László, ktorý išiel vedľa mňa tak na dva kroky tvárou dole padá na zem, potom na zemi sa otočil na chrbát. Ja som sa snažil behom uniknúť, čo sa mi aj podarilo a skočil som do brány prvého domu. Vojaci, ktorí boli pred Hlavným kostolom vybehli a aj na Komárňanskej ulici strieľali po mne. Neskôr som sa dozvedel, že môj priateľ Kvetan László dôsledkom streľby ešte na tržnici skončil.“

Pán Vágovits popisuje tieto udalosti takto:

„Syn primátora Kvetán László, môj bývalý spolužiak, na rohu Komárňanskej ulice, s ktorým som sa práve rozlúčil, následkom strely do srdca mŕtvy padol. Nariekanie a plač zranených bolo počut zo všetkých strán. Ženy, deti a muži utekali kade ľahšie, lebo rozzúrení československí vojaci strieľali na každého.“

„Kvôli presnosti treba pripomenúť, že podľa úmrtnnej matriky zomrel Kvetán László, 21 ročný syn mešťanostu, na následky strelného poranenia brušnej dutiny v novozámockej nemocnici až okolo 19.30“[11].

Dvaja očití svedkovia popisujú udalosť tak, že obeť zomrela na mieste, pričom v skutočnosti v miestnej nemocnici.

Pamätníky legionárov v Nových Zámkoch za Prvej Československej republiky

Súsošie s názvom „Pomník padlým“ vzniklo zo spolupráce dvoch významných českých umelcov. Sochár Rudolf Březa 1888–1955) a architekt Bohuslav Fuchs (1895–1972) vytvorili dielo, ktoré sa skladalo zo severnej skupiny a znázorňovalo dvojicu zrejme talianskych legionárov takmer v orantských gestách a južnej skupiny, zobrazujúcej trojicu padlých. Prostredný vojak bol ukotvený na ústredný pylón s rozpaženými rukami ako ukřižovaný Kristus. Zrejme to malo

znamenat, že i legionári obetovali svoj život za spásu národa. Po jeho stranách ležala dvojica ďalších vojakov. Bojovníci boli zobrazení v uniformách talianskeho, francúzskeho a ruského legionára. Postavy boli značne idealizované a monumentalizované. Položenie základného kameňa sa uskutočnilo 4.6.1922 a slávnostné odhalenie len o niekoľko mesiacov pozdšie“[12]. „Odhalenie pomníka Československých legionárov padlých pri obrane mesta sa uskutočnilo v malom parku pred Sokolovňou za účasti armády a civilného obyvateľstva. Slávnostný príhovor mal Dr. Karol Körper, ktorý pôsobil ako katechéta na gymnáziu. Ďalšími rečníkmi boli: minister Dr. Vavro Šrobár a Dr. Ivan Dérer. Veľkorozmerné súsošie prevzal do opatrovania Slovenska Dr. Martin Mičura splnomocnený minister“[13].

Likvidáciu pomníka popisuje Vágovits Gyula takto:

„Zvony oznamujúce príchod maďarských vojsk do nášho mesta sa rozozvučali 8. 11. 1938 o jednej hodine a 49-tej minúte poobede. Česi včas opustili územie mesta, často za náreku rodinných príslušníkov, zanechajúc tu svoje pekné rodinné domy a záhrady. V tých dňoch rapidne klesol počet obyvateľov a krásne byty zivali prázdnotou. Kým na námestí prebiehali slávnostné reči, neznámi vandali porozbíjali súsošie Legionárov, postavené v roku 1919. Rozvášnený dav porozbíjal výklady všetkých českých obchodov na Štefánikovej ulici. Niektorých exponovaných ľudí mesta, ktorých dav spoznal fyzicky napadli. Situácia by sa možno ešte zhoršila, keby nebola okamžite zasiahla maďarská správa. Totiž zároveň s vojskami do mesta prišli aj zamestnanci verejnej správy, rôzni úradníci, žandári, colníci, detektívi a iní, ktorí obsadili všetky verejné budovy a úrady, takže prevzali vedenie a riadenie.“

Železničný most cez rieku Nitru v Nových Zámkoch

Busta podplukovníka Jiřího Jelínka na budove Sokolovne

Miestne noviny ěrsekujvár es vi-
dėke uverejnili túto správu:

„V bojoch o žel. stanicu (20. 6. 1919, 15:45 hod. pozn. autora) v okamihu, keď čl. pancierový vlak s talianskymi dobrovoľníkmi prechádzal cez podmínovaný most, maďarská strela zasiahla most, ktorý vyletel do povetria a posledný vozeň zostal visieť na zlomenom oblúku. Vtedy major Jiří Jelínek sa so svojim oddielom dobrovoľne podujal viesť útok zo žst., popri trati cez rieku Nitru, aby uvoľnil pancierový vlak. Svoju úlohu splnil, ale v boji padol. Na jeho pohrebe v Prahe sa zúčastnila vláda i prezident T. G. Masaryk. Na jeho pamiatku bola osadená na moste mramorová doska.“

Dátum smrti majora Jelínka sa všeobecne sa uvádza 20. 6. 1919, skutočne však zomrel na následky poranenia v miestnej nemocnici nadržanom 4:30 min. dňa 21. 6. 1919.

Udalosť zo dňa 3. 11. 1938 popisuje Sasko Kázmér takto:

„Pomník Československých hrdinov, postavený v parku pred Sokolovňou, zničili, ako aj pamät-
né tabule Jelínka, jednu na stene

Sokolovne druhú na treťom železničnom moste, ktoré mali uctiť pamiatku hrdinskej smrti Jelínka“ s občanom Nových Zámkov „Bolyky János (Štefaniková ul. 50) sa začalo trestné stíhanie kvôli zničeniu tabule, za čo bol odsúdený na 6 mesačné väzenie.“

„V Nových Zámkoch umieralo veľké množstvo vojakov i zajatcov v miestnej nemocnici, ktorí boli zväzani z rôznych bojísk a tak na pochovanie boli určené štyri cintoríny. Zriaďovanie a správu týchto mali na starosti miestna vojenská správa“[14]. Cintorín Sv. Jozefa bol otvorený v roku 1926, tým pádom sa na ostatných cintorínoch prestalo pochovávať. Dňa 25. 09. 1933 posádkové veliteľstvo požiadalo mesto o hrobové miesto[15]. Mestské zastupiteľstvo na svojom zasadnutí dňa 26. 10. 1933 vyhovel tejto žiadosti, takým spôsobom, že „bezplatne darovalo miesto na pochovanie exhumovaných mŕtvol vojakov, preniesť sa majúcich z hrobitova „Babka“ a hrobitova na konci ulice Slovenskej. Najvýhodnejšie miesto by bolo nato, dľa prevdenej miestnej prehliadky, trojuhoľná čiastka vo výmere 225 m² v IV. tabule u križovatke hlavnej a bočnej časti cintorína sv. Jozefa“ [16]. Výkresová dokumentácia bola zhotovená dňa 6.12.1933. V marci 1934 boli zhotovené základy a bol vypísaný výber zhotoviteľa súsošia. V septembri 1934 sa uskutočnilo výberové konanie na sochu. Stavbu riadil staviteľ Jiránek a sochu vytvoril akademický sochár Fraňo Štefunko. Exhumáciu a opätovné pochovanie zabezpečovalo pohreb-
níctvo Hantos Aladára.

V miestnych novinách Castrum Novum č. 14, zo dňa 3. 4. 2007 pán Alexander Štrba a pán Szabó László uverejnili článok o zámene podstavca legionárov s Kossútovým podstavcom.

Napísali: „V Szabad Újság (Slobodné noviny) sme 14. marca 2007 prekvapene čítali oznam pod názvom „Spomíname na marec

Pôvodný vojenský hrob z roku 1936

1848”, v ktorom sa o. i. písalo: „Nové Zámky, 15. marec - O 17,00 hodine pri podstavci zvalenej Kossuthovej sochy v cintoríne svätého Jozefa sa uskutočnil tichá spomienková slávnosť netradičným spôsobom...”

Dňa 23. 4. 2013 boli obrubníci hrobov ako i podstavec odstránení a terén bol zrovnaný zo zemou.

Mestské zastupiteľstvo v Nových Zámkoch svojím uznesením číslo 538/070206 zo dňa 2. 2. 2006, rozhodlo o vyčlenení sumy 500 tisíc korún na pamätník padlých legionárov na ul. M. R. Štefánika. Toto uznesenie nebolo podpísané primátorom a následne bolo prijaté pozmenené uznesenie mestského zastupiteľstva číslo 611/040406 dňa 4.4. 2006, ktorým sa menila pôvodná suma 500 tisíc korún na 50 tisíc korún a pôvodný pamätník na pamätnú tabuľu. Uznesením číslo 637/040706 zo dňa 4.7.2006 a uznesením číslo 688/260906 dňa 26. 9.2006, bolo Mestským zastupiteľstvom v Nových Zámkoch určené miesto umiestnenia pamätnej tabule – na múre Domu kultúry na Hlavnom námestí v Nových Zámkoch.

Slovenské Hnutie Obrody v spolupráci s Miestnym odborom Matice slovenskej v Nových Zámkoch a KVH - Tatranci odhalilo 27. 6. 2009 na budove Matice slovenskej v Nových Zámkoch pamätnú tabuľu česko-slovenským legionárom.

Vojnový hrob na cintoríne Sv. Jozefa v Nových Zámkoch bol unikátny a jedinečný, pretože podobné dielo sa nikde nenachádzalo. Bolo to hrobové miesto trojuholníkového tvaru o ploche 2,25 ára, so štyrmi samostatnými hrobmi. Nemal charakter ani spoločného, ani hromadného hrobu. Boli tam pochovaní vojaci z 1. svetovej vojny a tiež

vojaci z vojnového konfliktu o južnú hranicu Československa. Spoločne boli pochovaní československí legionári, vojaci maďarskej Červenej armády, nemeckí, rakúski, maďarskí, talianski, ruskí, srbskí, poľskí a rumunskí vojaci celkom 203 obetí. Osobitnou zvláštnosťou tohto hrobu je, že vedľa seba ležia mŕtvi rôzneho náboženského vyznania rímskokatolíci, evanjelici, protestanti, pravoslávni. Od roku 1940 chátral a zástupcovia mesta sa rozhodli hrobové miesto úplne asanovať a tak 23. 4 - 26. 4. 2013 hrobové miesto zrovnali zo zemou. Skutočnosť, že v stave, keď boli hroby odtlačkami pneumatík ťažkej techniky poznačené a ponechané celý mesiac, vyvolala veľkú nespokojnosť s postupom. Mesto žiadnym spôsobom neinformovalo svojich obyvateľov o zámeroch tejto aktivity. Dňa 27. 5. 2013 o 10:00 portál Aktuálne.cz zverejnil „Ostrú notu z Česka“. Po dokončení diela sa dňa 29. 6. 2013 konala posviacka nového vojnového hrobu bez prítomnosti verejnosti. Na spomienkovej slávnosti, ktorej termín radnica vopred nezverejnila, sa zúčastnilo asi 40 osôb. Prítomný bol veľvyslanec Ruskej federácie a svojich zástupcov vyslali aj veľvyslanectvá Česka, Maďarska a Poľska. S krátkymi prejavmi vystúpili prítomní kňazi všetkých troch cirkví.

Prítomná reportérka TV Joj požiadala zástupcu českého veľvyslanectva pána Jaroslava Kalfíra obchodného radu veľvyslanectva ČR na SR o vyjadrenie, lebo o konflikte, ktorý slávnosti predchádzal vraj ani netušil. „Dnes jsem vyjel z Prahy, jsem rád, že som to videl, že jsem se mohl zúčastniť, o rozbitých hrobech nic nevim, takže vám nic nepovím.“

Krstné mená na mramorových doskách sú počesťené (maďarský István je Štepan, György je Jiří, Lajos je Ludwig, Rezső je Rudolf, podobne tak ostatné), menoslov obdržalo mesto z Historického archívu.■

Poznámky:

- [1] Anton Szomolányi, publicista, železniční úředník v Nových Zámkách a PhDr. Ladislav Kočíš CSc, publicista, vysokoškolský pedagog.
- [2] Vágovits Gyula mestský úradník, kronikár mesta Nových Zámok a Sasko Kázmér právnik, zakladateľ múzea v Nových Zámkoch, mestský kronikár
- [3] Okresný archív MAG 348/1918.
- [4] Anton Szomolányi a kolektív: Z bojov o južné Slovensko, 1934, str.9.
- [5] Anton Szomolányi: Prevrat na južnom Slovensku, str.22.
- [6] Okresný archív MAG 348/1918.
- [7] Anton Szomolányi: Prevrat na južnom Slovensku, str.25.
- [8] Érsekújvár és Vidéke 5.1.1919.
- [10] Anton Szomolányi: Prevrat na južnom Slovensku, str.39
- [11] Mgr. Pavol Rusnák: www.Watson.sk - Jún 1919 očami Novozámčanov.
- [12] Hana Chalámkova: Bakalárska diplomová práca str.19.
- [13] Sasko Kázmér: „Érsekújvár krónikája 1918-1945 II. Eseménynapló“ str.53.
- [14] Babka cintorín, cintorín na Slovenskej ulici, Židovský cintorín a Panczadomb
- [15] spis č. 671/1933 zo dňa 25.9. 1933
- [16] Uznesenie č.: 404 zast. 13997/1933 adm. Zápisnica spísaná v Nových Zámkoch dňa 26. októbra 1933 z príležitosti mimoriadneho zasadnutia zastupiteľstva

Prameny a literatura:

Vágovits Gyula: Oppidi Archi-Episkopalis Érsek-Ujvár ab anno 1544 usque anno 1944“, uložená v novozámockej pobočke Štátneho archívu v Nitre.
Sasko Kázmér: „Érsekújvár krónikája 1918-1945 II. Eseménynapló“, ktorá je súčasťou zbierky Regionálna knižnica Múzea Jána Thaina v Nových Zámkoch (evidenčné čísla RK-322 až RK-325).
Anton Szomolányi: Prevrat na južnom Slovensku Lovasovce, r. 1931.
Ladislav Kočíš: Nové Zámky v minulosti súčasnosti, 1967
Ing. František Daniel: 150. výročie začatia železničnej prevádzky v Nových Zámkoch, Nové Zámky 2000
Regionálne noviny CASTRUM NOVUM www.vatson.sk
Hana Chalámkova: Bakalárska diplomová práca, Olomouc 2010
Érsekújvár és Vidéke, maďarské miestne noviny- Nové Zámky
Okresný archív Nové Zámky
Múzeum Jána Thaina v Nových Zámkoch

Key words:

Czechoslovak Republic, Hungarian Red Army, Legionars, War grave

Summary:

Military conflict for the frontier territory between Czechoslovak Republic and Hungary January 1919' occupation of Nové Zámky by Czechoslovak Army

June 1919' fight for freedom of Nové Zámky surroundings between Czechoslovak Army and Hungarian Red Army

Many publications have brought these events but none of them described the opinions of civil persons – local citizens of Nové Zámky

My contribution describes events told by citizens of Nové Zámky, local histories and soldiers

In my work there are also described the memorials and monuments in Nové Zámky from The First Czechoslovak Republic till now

Československé legie a Československý červený kříž

■ Mgr. Magdalena Elznicová
Mikesková, DiS.

Úvod

Československý červený kříž vznikl především díky iniciativě Alice G. Masarykové, dcery prezidenta T. G. Masaryka, v únoru 1919. Mladá republika se v té době vyrovnávala s mnoha úskálími, která následovala po vymanění státu z rakousko-uherské monarchie a z následků první světové války. Proto začátky Československého červeného kříže nebyly vůbec jednoduché.

Na původní strukturu Rakouské společnosti Červeného kříže, kam české spolky Červeného kříže náležely před válkou, šlo navázat velice těžko a komplikovaně. Československý červený kříž sice částečně převzal jejich původní agendu, ale nemohl hned od počátku převzít majetek těchto původních organizací, a musel tak vlastně začínat úplně od nuly. Hned od začátku působení Československého červeného kříže bylo navíc potřeba urgentně řešit mnoho problémů hlavně v sociální oblasti státu. V poválečné době chybělo v Československu mnoho institucí, které později, a je tomu tak i dodnes, začaly působit jako samostatné sociální instituce. Šlo například o budování nových škol pro ošetřovatelky, zakládání stanic první pomoci, epidemiologických stanic, budování sanatorií a nemocnic, poraden pro matky s dětmi a dalších institucí.

Vznik instituce Československého červeného kříže byl důležitý také z hlediska politiky svobodného státu. Československo se tímto aktem představilo jako samostatný suverénní stát, který se připojuje k mezinárodní rodině červených křížů a zároveň se připojuje k uznání Ženevských konvencí.

Dodnes bohužel nejsou počátky činnosti Československého červeného

Evidence zajatců a nezvěstných v kanceláři Červeného kříže

kříže dostatečně doceněny a v odborných kruzích se zatím jedná o velmi málo probádanou problematiku, a tak je tomu bohužel i v souvislosti s tématem spolupráce ČSČK s československými legiemi. V tomto příspěvku se proto pokusím nastínit alespoň některé důležité aspekty této spolupráce.

Vztah Československého červeného kříže s československými legiemi

Ačkoliv to na první pohled není zcela patrné, měl Československý červený kříž právě k československým legiím velmi úzký vztah. A to v několika rovinnách. Nejmarkantnější a nejvýznamnější činností v souvislosti s československými legiemi, které se Československý červený kříž po válce věnoval, bylo zprostředkovávání komunikace, zabezpečení zásilkové služby a pomoc při dopravě československých zahraničních vojsk a jejich rodinných příslušníků zůstávajících po konci první

světové války hlavně na území Ruska, ale i v dalších zahraničních destinacích, zpět do vlasti.

Další významnou spojitost mezi Československým červeným křížem a československými legiemi můžeme hledat přímo mezi aktivními činiteli a spolupracovníky ČSČK, kteří za sebou měli v mnoha případech buď působení v čs. legiích anebo se aktivně podíleli na zahraničním odboji za první světové války.

Zajímavou souvislost, která byla velmi prospěšná pro činnost Československého červeného kříže hlavně ve 20. letech 20. století, můžeme najít také ve vzniku důležitých kontaktů a vztahů, které byly vytvořeny za války mezi účastníky zahraničního odboje a Červenými kříži spojeneckých zemí na území, kde působily československé legie. Šlo například o vznik významného vztahu s Americkým a Britským červeným křížem.

Krátce po vyhlášení Československa se musela mladá republika potýkat s vojenskými konflikty, které vzplály na hranicích s Polskem a Maďarskem. Na obranu hranic byly v rámci již existujícího československého vojska vysílány i československé legie (např. Československý armádní legionářský sbor z Itálie nebo legionářský 21. střelecký pluk z Francie). Při těchto konfliktech už samostatně a brilantně operoval Československý červený kříž. Věnoval se především koordinaci ošetřovatelské služby a zajišťování občerstvovacích stanic.

Péče Československého červeného kříže o příslušníky československých zahraničních vojsk

V lednu roku 1919 bylo při ministerstvu národní obrany zřízeno oddělení

Sibiřské komitě Čs. Červeného kříže podává občerstvení legionářskému transportu.

pro československé zajatce. Veškerou agendu tohoto oddělení hned od poloviny února 1919, tedy velmi krátce po svém vzniku, převzal Československý červený kříž. Kromě řešení otázky zajatých vojáků byla zaměřena pozornost i na příslušníky československých zahraničních vojsk.

Zajatecký oddíl Československého červeného kříže zajišťoval především přijímání a odesílání velkého množství zásilek. Pro československé legie byla tato činnost velmi důležitá hlavně v době od března do prosince 1919. Právě díky ČSČK měly v tomto období čl. zahraniční jednotky dle v té době ještě v Rusku možnost písemného styku se svými blízkými. Československý červený kříž vysílal v té době do Ruska pravidelně svého kurýra, který měl na starosti korespondenci doručit. V době od března do prosince 1919, kdy byla v Rusku zahájena pravidelná poštovní doprava, doručil Československý červený kříž

na Sibiř. V uvedené publikaci byly důležité informace, jako např. jaké byly přijaty v Československu nové zákony, ale informovala i o novinkách v umění, ve veřejném životě a armádě.

Další významnou činností, které se Československý červený kříž těsně

Významné osobnosti Československého červeného kříže a československých legií

Jak jsem již uvedla, významný vztah mezi Československým červeným křížem a československými legiemi tvořily také jednotlivé významné osobnosti. Mezi tyto osobnosti, které působily v československých legiích a zároveň se po válce staly buď aktivními činiteli Československého červeného kříže nebo jeho podporovateli, můžeme najít například generála MUDr. Vladimíra Haeringa, majora Josefa Linharta, Emanuela Vosku, J. Svagrovského nebo Ludmilu Zelenkovou.

Zahraněční kontakty Československého červeného kříže

Velmi důležitou úlohu v počátcích organizace Československého červeného kříže sehrála pomoc zahraničních Červených křížů, především z Ameriky, z Velké Británie a z Francie. Zástupci těchto spolků se často setkávali s Čechy a Slováky již za první světové války.

První kontakty s Americkým červeným křížem zažily československé legie na území Ruska, především pak ve Vladivostoku, kde Americký červený kříž působil. Právě Americký červený kříž se také postaral o mnoho invalidních vojáků z československých zahraničních jednotek. Zástupce Amerického červeného kříže Dr. O. Eversole z Los Angeles v Kalifornii sám na jaře roku 1919 doprovozdil první transport invalidních legionářů ze Sibiře.

Jak uvádí Zpráva Československého červeného kříže z roku 1919, Dr. Eversole byl velice zaujat neobvyklým duchem kázně a odhodlanosti, se kterým se doposud u žádných vojáků nesešel. Československé legionáře si velice oblíbil a nakonec je rád sám doprovodil do Československa, protože se zároveň velice zajímal o jejich zemi. V Československu se zajímal především o činnost Československého červeného kříže. Jeho zájem uvítala Alice G. Masaryková, která s ním odjela do Paříže i Spojených států Amerických. V USA Dr. Eversole intervenoval na ústředí Amerického červeného kříže ve prospěch pomoci Československu. Sám pak odjel za československými legionáři zpět na Sibiř. V květnu 1919 byla navíc Americkým červeným křížem vyslána československým zahraničním jednotkám na Sibiř lékařská výprava.

Podpora Amerického červeného kříže byla významná nejen pro československé legionáře, ale především pro samotné Československo. Krajané v Americe pořádali velkolepé sbírky šatstva, potravín a zdravotnického materiálu. Od Amerického červeného kříže obdrželo Československo rozsáhlou pomoc.

Sestra Lamošová, provdaná Skaláková, z amerického Červeného kříže ošetřovala raněné legionáře v Paříži, Nizze a Cognacu.

jeden milion sto tisíc dopisů. Největší frekvence zasílaných dopisů byla na jaře, a to v dubnu a květnu, kdy Československý červený kříž doručil tři sta tisíc zásilek a dopisů. Kromě Ruska zajišťoval Československý červený kříž dopravní spojení s Itálií, ale také s Afrikou, Asií a Amerikou.

Zajímavou akcí se také stala doprava knih na Sibiř. Českoslovenští legionáři psali Československému červenému kříži s prosbou o možnosti zasílání knih – symbolem akce se stalo přímo heslo „Sibirjaci volají po knihách“. Československý červený kříž rozpoutal mohutnou sbírku a oslovil nakladatele, knihkupce a soukromníky, aby darovali knihy pro příslušníky československých vojsk v Rusku. Nakonec se podařilo nashromáždit velké množství knih i dalších dáreků, které byly v listopadu 1919 a v lednu 1920 ve 2700 bedničkách odeslány na Sibiř. Československý červený kříž u této příležitosti vydal publikaci „Listy z domova“, kterou v počtu 20 000 výtisků také zaslal československým legionářům

po válce věnoval, byla péče o příslušníky československých zahraničních jednotek při transportech do vlasti. V záznamech Československého červeného kříže můžeme například najít i zmínku, že společně s organizací YWCA pomáhal při transportu žen a dětí amerických legionářů zpět do Ameriky.

Československý červený kříž se staral také o zajištění potravin a ošetření pro československé legionáře, kteří se právě dostali na území Československa. V Českých Budějovicích a v Podmoklech – Děčíně byly za tímto účelem zřízeny občerstvací stanice. Podle záznamů ČSČK zde bylo podáno celkem 43 000 balíčků s občerstvením.

Vydávání občerstvení a přivítání československých legionářů mělo na starost Sibiřské komitě Československého červeného kříže. Členkami byly hlavně ženy legionářů a předsedkyní tohoto odboru se stala Božena Husáková, manželka podplukovníka Otakara Husáka.

Příprava vánoční nadílky pro vojiny na Slovensku v roce 1921

Neméně důležitým kontaktem pro Československý červený kříž se stal kontakt s Britským červeným křížem. Britský červený kříž působil v Rusku již za první světové války. S jeho zástupci se dokonce setkal T. G. Masaryk v březnu 1918, když se potřeboval dopravit do Vladivostoku. V té době do Vladivostoku směřoval také sanitní vlak Britského červeného kříže a Masaryk rád využil nabídky k přepravě. Právě zde při cestě po Transsibiřské magistrále se T. G. Masaryk setkal s lady Muriel Pagetovou. Tato energická žena se s T. G. Masarykem setkala ještě několikrát a ráda vyhověla prosbě o pomoc v Československém červeném kříži. V roce 1919 odjela do Československa a rozhodla se pomáhat především na Slovensku. Zřídila zde například několik zdravotnických ústavů – epidemickou nemocnici v Turzovce, dětskou nemocnici v Bytčici, rekonvalescentní ústav v Košicích, dětský domov v Modré.

Pomoc Československého červeného kříže při vojenských konfliktech na hranicích r. 1919

Těsně po vypuknutí konfliktu na slovensko-maďarských hranicích

v roce 1919 byly v Čechách, na Moravě a Slovensku podle provizorního mobilizačního plánu stanoveného na základě dohody s generálem Pellé a zdravotním oddělením Ministerstva národní obrany zřízeny na hlavních tratích a ve stanicích s většími vojenskými nemocnicemi pomocné stanice Československého červeného kříže. Na těchto stanicích Československý červený kříž zajišťoval pro vojsko lékařské ošetření a potraviny. Tyto obcerstvodací stanice byly zřízeny na Wilsonově, Masarykové a Denisově nádraží v Praze, na nádražích v Kolině, Pardubicích, České Třebové, Budějovicích, Plzni, Olomouci, Přerově, Brně, Uherském Hradišti, Žilině, Turčianských Teplicích, Kremnici a v Bratislavě.

Po celou dobu slovensko-maďarského konfliktu byl vojenským polním nemocnicím plně k dispozici zásobovací a dopravní ošetrovatelský oddíl Československého červeného kříže.

Závěr

Vztah Československého červeného kříže a československých legií je jistě velice zajímavým tématem. Bohužel k tomuto tématu neexistuje příliš mnoho tištěného ale i archívního materiálu. Jde spíš o jakousi skládačku, pro kterou je nutné získat ještě velké množství chybějících částí. Doufám, že se to jednou podaří. ■

Prameny a literatura:

DORAZIL, Otakar. *Pět let práce Československého červeného kříže*. Praha: Státní nakladatelství v Praze, 1925. Československému lidu podává Československý červený kříž zprávu o tom, co vykonal od svého založení do roku 1919. Praha: Československý červený kříž, 1919. DORAZIL, Otakar. *Československý červený kříž 1919 – 1929*. Praha: Československý červený kříž, 1929. MIKESKOVÁ, Magdalena. Scénář výstavy Alice Masarykové a Český červený kříž. Lány: Muzeum T. G. Masaryka v Lánech, 2009.

Anotace:

Mezi Československým červeným křížem a československými legiemi můžeme najít mnoho společných vztahů. Československý červený kříž zprostředkovával po válce komunikaci, listovní služby, zásobovací i další informační činnost pro příslušníky zahraničních vojsk. Zajišťoval zásobování a ošetrovatelský materiál v době vojenských konfliktů na hranicích ČSR po roce 1919. V době první světové války vzniklo na území, kde pobývaly čs. legie, mnoho důležitých kontaktů pro budoucí činnost ČSČK, hlavně ve spojitosti s Britským a Americkým červeným křížem.

Klíčová slova:

Československý červený kříž - československé legie - ošetrovatelství - zásobování

Key words:

Czechoslovak Red Cross - Czechoslovak legions - nursing - supply

Summary:

It can be found a lot of mutual relations between Czechoslovak Red Cross and Czechoslovak Legions. Czechoslovak Red Cross arranged communication, letter post, supply and another information work for soldiers of foreign troops after the First World War. It provided the supply and nursing material in the period of the military conflicts in the border after 1919. In the period of the First World War a lot of important contacts for future activities of Czechoslovak red Cross came into existence in the territory where Czechoslovak Legions stayed, especially with British and American Red Cross.

LWF Model V Tractor.

Americké letadlo československých legií

■ Michal Plavec, Národní technické muzeum Praha

K sibiřské anabázi československých vojáků patří i letoun LWF Model V Tractor. Tento americký stroj vyráběla jako cvičný továrna Lowe, Willard a Fowler v College Point na newyorském ostrově Long Island od roku 1916. V roce 1918 československý vojenský přidělenec ve Spojených státech plukovník Vladimír Ladislav Hurban dohodl nákup 25 letadel tohoto typu pro československé vojsko na Sibiři.

Rozebraná letadla byla naložena v bednách na lodě a odeslána do Vladivostoku. U příležitosti narození prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka 7. března 1919 vzlétlo první letadlo tohoto typu, ovšem let skončil havárií. Čechoslováci smontovali dalších šest letadel tohoto typu, na nichž se vycvičila řada později významných československých letců. Osmnáct letadel převzala Kolčakovova armáda, čtyři stroje tohoto typu doputovaly s legiemi do vlasti. Jeden z těchto letounů, Tractor č. 4, se zachoval v pražském Národním technickém muzeu jako jediný na celém světě.

Historii československého leteckého oddílu na Sibiři i osud letadel LWF Model V Tractor již zpracovalo několik autorů, přesto stále zůstává několik bílých, nepopsaných míst. Jsou to především osobní vzpomínky československých pilotů na létání s tímto typem letadla na Sibiři, které sepsali letci na žádost Památníku národního osvobození, respektive Vojenského leteckého ústavu studijního, v roce 1929. Vzhledem k tomu, že svědectví přímých účastníků formování československého letectva na Sibiři jsou neocenitelným zdrojem, rozhodli jsme se z nich obšírně citovat.

„Po příjezdu do Vladivostoku byly naše vagony postaveny na tzv. slepou kolej a nyní nastalo beznadějně čekání s každodenním vyptáváním se v přístavu, zda-li očekávané letouny již přišly. Až konečně jednoho dne, kdy již téměř nikdo nevěřil, že očekávané letouny obdržíme, přiběhl k nám jeden z bratří do teplušky se zprávou, že očekávaná loď je zde. A to bylo někdy kolem vánoc roku 1918 [náklad připlul na třech lodích – Venezuela zakotvila 19. prosince 1918 (gregoriánský kalendář), Sheridan 21. prosince 1918 (gregoriánský kalendář) a Santa Cruss 26. prosince 1918 (gregoriánský kalendář) – pozn. aut.]. Teprve, když nám velitel [tehdejší poručík Vlastimil Fiala – pozn. aut.] tuto zprávu potvrdil jako pravdivou a zároveň nařídil připravit se k vykládkám, jsme uvěřili. Druhý den byly obstarány vagony a hajda do přístavu, kde již byly činné přípravy k vykládkám. My všichni, příslušníci nového leteckého oddílu, jsme byli zvědaví, co to bude asi za kraksny, co nám Amerika posílá; bylo nám řečeno, že to jsou Traktory s dvěma druhy motorů, a sice s motor Thomas a Sturtevant [LWF Model V Tractor poháněl motor

Skupina letců na letišti v Omsku před letounem Tractor. Uprostřed mezi stojícími Josef Novák, druhý zprava František Kubovůj.

Foto: Archiv NTM.

Tři letouny typu Tractor na letišti v Nikolsk-Ussurijském

Foto: Archiv NTM

Thomas Morse 8, LWF Model V-1 motor Sturtevant V8 (5A) a LWF Model V-3 Tractor motor Sturtevant 200 HP – pozn. aut.], z toho jsme ovšem nebyli chytří. Otázku jakosti materiálu jsme ponechali přirozeně na pozdější dobu a začalo se vesele vykládati. Když lodní jeřáb vytáhl z trupu první bednu, kde se nacházel pouze trup letounu, byli jsme velikostí unešeni. Loď, která letouny dovezla z Ameriky se jmenovala Santa-Cruz. Z lodi byly letouny nakládány přímo na vagony pomocí lodních jeřábů za naší asistence. Letounů bylo dovezeno tuším 27 [ve skutečnosti 25 – pozn. aut.], z toho byly některé předány nově se tvořící ruské armádě. Po naložení na vagony byly tyto odvezeny na stanici Okeanskaja u Vladivostoku, kde byl jeden letoun rozbalen a bylo započato s jeho montáží. První dojem, jaký na nás tento letoun učinil, nebyl příznivý, neboť bylo vidět, že je to materiál starý, dávno opotřebovaný, ale museli jsme být spokojeni, vždyť lepší něco, než-li nic,“ popsal příplutí lodí a vykládku František Kubový.

František Kubový vylíčil také okolnosti prvního letu s letadlem typu Tractor, který skončil havárií: „Stanice Okeanskaja nachází se několik verst od Vladivostoku [43°15'45.1" s.š. 132°02'27.4" v.d. – pozn. aut.] a leží na samém břehu mořského zálivu [záliv Bražnikova – pozn. aut.], který byl toho času ještě zamrzlý; a sice led byl tak silný, že velitel se rozhodl použití jej jako letiště pro první zkoušku letounu Traktor. Jelikož se mezitím blížil den 7. března, tj. narozeniny pana presidenta, rozhodl se velitel první zkušební let provésti tento den a tak spojit zkušební let s propagačním (na spodní křídla letounu jsme napsali totiž jméno pana presidenta). V přípravných pracích se stále pokračovalo na samém mořském břehu za účasti čínských rybářů. Konečně se toužebně očekávaný den přiblížil, ale na celém zálivu ležela hustá mlha jako mléko, tak, že nebylo naděje ke stratu před 10 hodinou. Doba před startem byla využita k řádné prohlídce celého letounu a k hlavní zkoušce motoru. Všechno pracovalo bezvadně. Mezitím

se připravil pilot [por. Vlastimil Fiala – pozn. aut.] a pozorovatel [des. Antonín Robert Hartman – pozn. aut.] a čekali se jen na zvednutí mlhy, která pomalu řídla. Když se mlha jakž takž ztratila, byl letoun zatažen na led, pilot a pozorovatel nasedli a vykonali poslední přípravy, načež bylo dáno znamení spustit a start započal. Z počátku šlo všechno velmi dobře, start, odlepení se od země (ledu) i první zatáčka. Až když pilot začal bráti směr po druhé zatáčce na Vladivostok, letoun se náhle a několikrát zakymácel a zřítíl se na led asi půl druhé versty od našeho stanoviště; oba letci se poranili a letoun byl roztržštěn. Příčinu tohoto neštěstí nebylo možno zjistiti. Jelikož náš velitel byl jediný pilot a hned při prvním letu se poranil, byl opět veškerý provoz přerušen.“

Českoslovenští legionáři se dostali do zajímavé situace. Letecký oddíl ve Vladivostoku neměl po zranění velitele Vlastimila Fialy žádného pilota a letecký oddíl poručíka Roberta Melče zase neměl žádné letadlo.

Z odstupem deseti let tyto události přiblížil František Kubový: „Nyní, když jsme neměli více žádného pilota, bylo předpokládáno, že v brzkém čase se spojíme se západním oddílem, který piloty měl, ale neměl letounů. Abychom nebyli potom nějakým rozkazem k odjezdu na západ překvapení, nařídil nový velitel [kpt. Jaroslav Skála – pozn. aut.] intenzivní přípravu všech letounů k eventuálnímu odjezdu... Práce tyto spočívaly v tom, že každý letoun byl rozmontován a naložen na velký, americký, uheľný vagon a na každém vagoně upravili truhláři oddílu zvláštní střechu, zhotovenou z beden, ve kterých letouny přišly z Ameriky. Uvnitř takto uspořádaného vagonu se nacházel také zámečnický stůl se svěrákem k provádění menších oprav tak, že každý letoun měl jaksi svůj pojízdný hangár. Veškeré tyto práce nám zabraly dosti času tak, že když přišel rozkaz k odjezdu na západ, byli jsme sotva připraveni.“

Rozkaz k odjezdu na západ přišel někdy z jara r. 1919, datum si přesně nepamatují [6. května 1919 – pozn. aut.]. Ihned byly vykonány poslední

Nakládání letounu typu Tractor do železničního vagonu v Nikolsk-Ussurijském

Foto: Archiv NTM.

přípravy a potom nastala cesta, o které se nerozepisují, jenom se zmíním o přehodě, která mohla mít pro nás neblahé následky. Když jsme totiž projžděli Mandžurií před stanicí Petlja, kde má trať velké stoupání, byl jsem probuzen několika nárazy (bylo asi ve 4 hod. ráno), vyskočím a vidím, že před námi hoří jeden vagon s letounem. Vlak byl zastaven a k hašení bylo použito hasících přístrojů. Hořící vagon s letounem nebylo již možno zachrániti. Po velikém úsilí podařilo se nám zameziti šíření se požáru na ostatní vagony a zničený vagon vyřaditi. Zmíněný vagon byl ponechán ve shora jmenované stanici a dále již bez překážky bylo pokračováno v cestě až do Omska na Sibíři, kde jsme byli připojeni k západnímu oddílu [vlak přijel do Omsku 30. května 1919 – pozn. aut.].“

Technický důstojník Josef Novák si nebral žádné servitky ohledně kvality letadel: „Zástupcem čs. legií na Sibíři nebyly žádné prvotřídní aparáty objednány, což potvrzuje výňatek z americké korespondence, kterou byla objednávka vyřizena. Cena 12 760 dolarů. Před odesláním z Ameriky byly vybrakovány všechny letecké školy a dodávka byla dirigována z Kelly-Fields-Houston v ceně 8600 dolarů letadlo, 3760 dol. motor. Výběr letadel byl následující: 1 z Chorinte Fieldu [správně má být Chanute Field, Alma, Illinois – pozn. aut.], 6 z Kelly Fieldu [Kelly Field, Port San Antonio, Texas – pozn. aut.] a 4 (demostrační), 11 z Houston [Ellington Field, Houston, Texas – pozn. aut.], 3 ze St. Paul (Thomas Morse motory) [Aviation School St. Paul, Minnesota – pozn. aut.]. Zásilku ve Vladivostoku měl předati jeden důstojník (major a mechanik Emmel E. Boyington). Charakteristické je, že tato letadla byla již tehdy opatřena vzduchovým spouštěním motorů a opatřena zařízením ku doplňování stlačeného vzduchu během letu. Podotýkám, že toto zařízení fungovalo velmi dobře, ač prvá spouštění byla prováděna ručním nahazováním. Zásilka ze St. Paul byla nejzachovalejší a nejsvědomitěji vypravěna. Pochází tudíž letoun Památníku odboje z letiště St. Paul. Mezi dodanými letouny ze St. Paul byl letoun, na kterém svého času bylo dosaženo vytrvalostního rekordu na dálku. Na číslo letounu se nepamatují, vím pouze, že tato událost byla na jednom z letounů St. Paul označena... [Jeden letoun ze St. Paul měl] na křídlech vedle zamontovaného amer. znaku červený, asi 2 metry široký, pás přes celou šířku ploch. Tak byl označen letoun č. 4, který konal hlídkovou požární službu v Americe.“

Americká letadla ovšem musela být upravena ke školním účelům, což potvrzuje další z příslušníků leteckého oddílu na Sibíři František Diviš: „Letouny

Havárie letounu T. G. Masaryk dne 7. března 1919

Foto: Archiv NTM

měly sloužiti školním účelům, byly však pouze s jedním řízením. Po odjezdu do Omska jsme letouny vyložili, zamontovali do nich druhé řízení (přední, zadní bylo původní) a dávali dohromady... Letouny byly vzhledem k jejich stabilitě, pevnosti a dobrému chodu motoru dost oblíbeny. S každým letounem bylo provedeno asi 600 letů v době asi 200 hodin. V Nikolsku někdy v listopadu byl jeden letoun Traktor havarován tehdy již poručkem Knopem [por. Viktor Knop a mechanik Pech se zřítily 25. listopadu 1919 při vzletu s letadlem LWF Model V, čís. 6, letadlo muselo být odepsáno, letci nezraněni – pozn. aut.].“

Příslušníci leteckého oddílu opustili Omsk kvůli bolševické ofenzivě. Jejich poslední základnou bylo letiště v Ussurijsku, asi sto kilometrů severně od Vladivostoku. Tyto události přiblížil technický důstojník oddílu Josef Novák: „Po delším cestování pokračoval oddíl v další letecké činnosti až v Nikolsku Ussurijském [dnes Ussurijsk – pozn. aut.] asi počátkem srpna 1919 [ve skutečnosti 19. září 1919, vlak přijel do Ussurijsku 15. září 1919, z Omsku odjel 25. července 1919 – pozn. aut.]. Během létání s americkými letouny, které neměly sice žádných výtečných vlastností kromě stability, bylo získáno s těmito tolik praxe, že bylo. Hánek prováděl s nimi akrobatické lety. Letouny se osvědčily jako velmi dobré pro školní účely. Oddíl zakončil svoji působnost dne 5. 1. 1920, když obdržel rozkaz okamžitě evakuovat do Vladivostoku a 10. 1. téhož roku s transportem č. 16 lodí Hwah-Yih, bývalou Silesia rakouského loydu [Lloyd Austriaco Triestino – pozn. aut.] odejeti do vlasti. Likvidaci oddílu po strance technické provedl ppor. Koželuh (nyní mjr. Koželuh, voj. doz. org. Škodových závodů v Plzni).“

Letadlo LWF Model V Tractor, které se zachovalo dodnes ve sbírkách Národního technického muzea v Praze, bylo po roce 1928 vystaveno v Památníku národního odboje na pražském Žižkově. Letečtí konstruktéři a zároveň kurátoři letecké sbírky dnešního Národního technického muzea, Ing. Vladimír Karmazín a Ing. František Štydl, se po okupaci republiky nacistickým Německem začali obávat o osud tohoto jedinečného letadla. Proto bylo letadlo 24. března 1939 odvezeno z Vítkova a zapsáno do sbírek tehdejšího Technického muzea. Od roku 1950 visí letadlo v Dopravní hale Národního technického muzea, pouze s krátkou přestávkou mezi zářím 2006 a únorem 2011, kdy bylo svěšeno, restaurováno a opět zavěšeno. LWF Model V Tractor pražského technického muzea je jediným dochovaným exemplářem tohoto typu na světě. Jeho jedinečnost navíc podtrhuje působivá sibiřská anabáze.■

Zdroje a prameny:

- [1] TYC, Pavel, LWF (Lowe, Willard, Fowler) Model V Tractor. Část I., Letectví a kosmonautika 1, 1993, s. 27-30, Část II., Letectví a kosmonautika 2, 1993, s. 26/94-29/97, Část III., Letectví a kosmonautika 3, 1993, s. 25/161-27/163, Část IV., Letectví a kosmonautika 4, 1993, s. 27/231-29/233
- [2] ČEJKA, Zdeněk, Havárie letadla T. G. Masaryk. Kapitola z historie letectva Československého vojska na Rusi, Letectví a kosmonautika 22, 1996, s. 26/1418-30/1422.
- [3] ГАНИН, Андрей, ХАЙРУЛИН, Марат, Наблюдатель выскочил на крыло... Авиационные формирования Южного Урала в 1918-1919 годах. Родина 9, 2007, с. 74-79.
- [4] VÚA/VHA Praha, fond Ministerstvo národní obrany, Politický odbor 1928-1929, kart. č. 9,

Abstrakt:

Article is concerned with the history of the aircraft LWF Model V Tractor, which is only one extant piece in the National Technical Museum in Prague. In the 1919 bought Czechoslovak government 25 pieces of these aircraft for Czechoslovak Legion troops, which were presented in the Siberian areas. For military practice were used 7 pieces of these aircrafts, another were transferred to the Kolchak's army. Four aircrafts got back in to the Czechoslovakia with the Legions. Only one has been kept in the original state up to the present day.

Mýtus legionáře Jaroslava Fraňka

■ František Povolný,
foto: archiv autora

Fotografie Jaroslava Fraňka z pilotní školy v Chebu z roku 1921

Jestliže chceme Jaroslava Fraňka charakterizovat krátce a heslovitě, napíšeme legionář, odbojář a vlastenec. Možná, že by pan řídící učitel v Nezabudicích, kdyby nějaký dnes byl, přidal další údaje, jako trafikant, pojišťovák a hostinský, a kdyby chtěl přidat nějaké charakterové vlastnosti, řekl by odvázný, neohrožený muž, někdy trochu fanfaron, možná trochu dobrodruh, pokud by pan učitel přeluhoval již řádku let, řekl by „frajer chlap“. Dějepisář královéhradecké devítiletky, školy, kterou Jaroslav Fraňek kdysi navštěvoval, by zase řekl „hrdina od Zborova“. Také spisovatel Ota Pavel o něm píše ve svých knihách, i když to není zcela historicky věrné. Jenže možná Ota Pavel se dotkl něčeho, co je na životním příběhu Jaroslava Fraňka nosné v kraji kolem Berounky u Rozvědčicka, Bránova a Nezabudic dosud.

Legionářů, osudu Jaroslava Fraňka, bylo mnoho. Sloužili v legiích, na tuto činnost byli za první republiky hrdí, stali se obětmi fašistické nebo komunistické totality či zemřeli na frontách druhé světové války. Ve školách se o nich po r. 1948 neučilo, rozhodně nebyli oficiálně připomínáni, k pomníkům z první světové války se klást květiny také nechodilo a na čtyřicet let se nad nimi jakoby zavřela voda.

Kdo to byl Jaroslav Fraňek a co asi ovlivnilo jeho životní osud? Pokud

budeme konstatovat, že se narodil v Nezabudicích v r. 1897, kam také chodil až do páté třídy do školy, tak při dobré vůli si budeme projektovat a představovat své dětství a svoji školní docházku. Jenže malotřídka v malé vesnici na konci 19. století, v době, kdy na Královéhradecku žili Fürstenberkové, kdy doznával feudální řád, se stala místem, kde její pan řídící působil jako jeden z obrozenců českého národa, který probudil v malém chlapci lásku vlasti, která Jaroslava Fraňka nakonec přivedla na popraviště v Berlíně – Plötzensee v roce 1943.

Nepředpokládám, že by na takovou výchovu měl hodně času jeho otec, který chodil pěšky do práce více jak deset kilometrů a měl na starosti sedm dětí, kdy Jaroslav byl tím nejmladším. Možná, že to byla jeho matka, ale to se můžeme pouze dohadovat. Jisté je, že po vyučení strojním zámečnickem v Berouně byl Jaroslav Fraňek oblíbeným prodávčem v královéhradeckém železářství pana Hildebranda. V osmnácti letech narukoval a při nejbližší příležitosti 23. dubna 1916, přeběhl frontu. Byl rozvědčikem a za tuto činnost byl, jak píše Rudolf Medek, vyznamenán medailí Sv. Jiří 4. stupně. V bitvě u Zborova byl těžce zraněn, byl zaspán po výbuchu dělostřeleckým granátem, kdy na následky tohoto zranění byl k 1. 11. 1923 přeložen do výslužby a v roce 1925 definitivně superarbitrován.

Propuštění z armády nesl těžce. Jako legionářský invalida dostal trafiku v Nezabudicích, pracoval jako pojišťovací agent, ale již 27. 4. 1931 požádal Okresní úřad v Rakovníku o provozování živnosti hostinské a výčepní. Nejprve pro výletní výčep v Anamu, ale již r. 1934 staví dnes proslavenou RESTAURACI „u ROZVĚDČÍKA“. Zde vypráví své historky z první světové války, z Indochíny, setkává se s legionáři a společně vzpomínají. Jezdí sem „luftáci“, trempové, rybáři. Po 15. 3. 1939 zakládá skupinu Za svobodu a ukrývá první zbraně. Skupina pod vlivem podplukovníka Mašina se začleňuje do Obrany národa. V dubnu 1940 je zatčen gestapem spolu s Ferdinandem Hildebrandem.

Nejprve předválečně, ale později i poválečné historky, spolu s atmosférou Královéhradecka, řeky a ryb, včetně vzpomínek na otce,

nasával i Ota Pavel, ale nejen on a desítky mladých lidí. Ti z odrostlejších vnímali mýty a činy Jaroslava Fraňka a v dobách komunistické nesvobody je to utvrzovalo v přesvědčení, že především nebylo jen neohrožených soudruhů kdesi v republice a ve východní armádě, ale že hrdina, vlastenec, neohrožený individualista byl z jejich regionu a byl to jejich hrdina, soused, kterého mohli téměř bytostně vnímat a pociťovat.

Právě ona snaha o nepřipomínání a bagatelizování činů Jaroslava Fraňka dávala jeho činům a jeho mýtu větší a ještě větší křídla, neboť národ potřebuje své neohrožené hrdiny, své mýty, své příběhy, své legendy.

Dodnes detektoráři pátrají po úložišti dosud neobjevených skryšů, aby se dotkli zbraní Jaroslava Fraňka, aby s ním vešli takto v bezprostřední kontakt a stali se součástí jeho aureoly a legendy. Legendy o chlapci, který šel bojovat za vlast a stát, který ještě nebyl, který tento stát budoval a za druhé světové války bránil.

Mýtus je tak tím nosným pilířem života, na kterém lze stavět, protože je spojnicí s historií, s budoucností, se smyslem života, na rozdíl od dnešní reality, na kterou možná nikdo za čtyřicet let ani nepomyslí. Ale mýtus legionáře, vlastence a odbojáře Jaroslava Fraňka bude v kraji u Berounky stále žít a inspirovat. ■

Zdroje a prameny:

- [1] Archiv Muzea T. G. M. Rakovník. Fond Jaroslav Fraňek. inv. č. 22.
- [2] KRŮTA, V. Rozvědčík Fraňek a jeho místo a podíl v boji proti fašismu. Věstník Musejního spolku král. města Rakovníka. 1997, roč. 35, s. 6 - 26.
- [3] Archiv Muzea T. G. M. Rakovník. Fond Výstavní scénáře. KRŮTA, V., POVOLNÝ, F. Scénář expozice Jaroslav Fraňek pro Pamětní síň v Nezabudicích. Nesetříděno.

Restaurace Rozvědčík, kterou postavil a provozoval Jaroslav Fraňek a kde také ukrýval zbraně za Protektorátu Čechy a Morava.

Summary for article:

Jaroslav Fraňek was legionnaire, who was seriously wounded in the Battle of Zborov. After returning from the war he lived in Nezabudice and became a regional character. During the Second World War, he was arrested and executed for resistance. Already during his life he became a legend.

Československé legie v Rusku a volyňští Češi

■ Mgr. Dagmar Martinková

Volyňští Češi byli vystěhovalci, kteří odešli v druhé polovině 19. století zejména z hospodářsko-ekonomických příčin do carského Ruska na území Volyňské gubernie¹, po které získali přídomek. Jejich cílem bylo zakoupení půdy, zakládání hospodářství nebo živnosti. Později pronikli dále do potravinářského průmyslu, zakládali ovocné sady, chmelnice, pivovary, mlékárny, stavěli mlýny, konzervárny. Uplatnili se i v jiných oborech: vybudovali cementárny, cihelny, provazárny, železárný atd. Společným znakem českých vesnic, hospodářství a podniků byla výstavnost, nevidaná prosperita a celková pokrokovost neznámá v těchto končinách. Před první světovou válkou zde zažívali naši krajané období blahobytu. České obyvatelstvo si udržovalo českou řeč, zvyky a tradice, odebíralo české časopisy a udržovalo spojený s rodnou vlastí². Jejich vlastenectví se však vždy nejvíce projevilo v dobách těžkých, jako byly i obě světové války. Jak se volyňští Češi zapojili do budování a podporování České družiny se vám budu snažit nastínit na následujících řádcích.

V srpnu 1914, kdy byla oficiálně vyhlášena válka, se početná část Čechů žijících v Rusku neprodleně ujala aktivity³. Většina ruských Čechů chápala tuto válku jako boj Slovanů proti germánské hrozbě, a tudíž, že mají povinnost nabídnout všechno pro vítězství slovanství. Také se uvědomovali, že ruské vítězství může přispět k rozpadu Rakousko-Uherska a možnost obnovení státu Čechů. Ihned se obrátili na ruskou vládu s žádostí o povolení výstavby české vojenské jednotky. Tyto snahy se prakticky současně objevily na několika místech jak u krajanů

v Moskvě, tak v Sankt-Petěrburgu i v Kyjevě. Protože největší počet Čechů se nacházel v okolí Kyjeva, bylo rozhodnuto, aby se vojenská skupina začala sbírat zde. Ihned po vyhlášení výzvy ke sbírání družiny se začali scházet první dobrovolníci.

Od samých počátků existence družiny se plně zapojil a brzy se také stal vůdčí osobností těchto aktivit volyňský Čech JUDr. Václav Vondrák⁴. Již před válkou patřil mezi podporovatele českého hnutí na Rusi. Skutečnost, že Václav Vondrák byl zemským poslancem za Volyňskou gubernii, otevřela další dveře tomuto muži k jednání především v zájmu Čechů⁵. V Kyjevě vlastnil hotel Praha, ve kterém vytvořil reprezentační české centrum. Od počátku tvorby československého odboje poskytl hotel jako jeho zázemí.

Byl to právě Václav Vondrák, který u náčelníka kyjevského vojenského okruhu generála N. A. Chodoroviče vymohl prostory v Michajlovském klášteře pro vznikající Českou družinu. Také byl velmi brzy nazýván jako plnomocník České družiny. Pravidelně navštěvoval hlavní stan vrchního velitele Jihozápadního frontu, cestoval do Sankt-Peterburgu, aby se domohl zrušení různých omezení rakouských občanů, a především toho, aby se urychlila organizace československého vojska. Na moskevském I. sjezdu Svazu českých spolků na Rusi v únoru 1915 byl zvolen předsedou vojenské komise. O rok později se stal předsedou Svazu.⁶

Od počátku války proudilo do ruského zázemí velké množství slovanských zajatců, prvním centrem se stal Kyjev. Vojenská komise Svazu čs. spolků proto od počátku vyvíjela aktivitu ve prospěch zubožených zajatců. Zpočátku

šlo o to, aby jim bylo poskytnuto minimum lidských životních podmínek. V další fázi tu byla myšlenka připravit masy zajatých Čechů a Slováků, aby se tito mohli stát dělníky ruského válečného průmyslu a později i dalšími dobrovolníky České družiny.

Pod vlivem Václava Vondráka vydal v prosinci 1915 štáb kyjevského vojenského okruhu rozkaz, kterým se zřizovala „Zvláštní komise pro ochranu a rozřídění zajatých Slovanů v obvodu kyjevského vojenského okruhu“⁷. Brzy na to doktor Vondrák vypracoval pravidla o využití zajatců (a zejména za jakých podmínek) na práce v soukromých průmyslových podnicích, které byly schváleny v dubnu roku 1916. Pro zajatce byl velmi důležitý i ten fakt, že současně byli přednostně umísťováni do podniků vedených Čechy nebo ve vlastnictví Čechů⁸.

Václav Vondrák pravidelně navštěvoval zajatecký tábor v Dárnici, kde se všemožně snažil napravovat věci ve prospěch slovanských zajatců od zásobování až po zlepšení administrativy tábora. Zajišťoval dodávání časopisu Čechoslovan, pro členy Sokola vymohl účast na cvičení kyjevského Sokola nebo daroval do tábora asi 80tisvazkovou knihovnu. Jediněné byly jeho návštěvy a besedy se zajatci, kdy přinášel nové informace o formování České družiny, dění ve Svazu, postupu na frontě a vůbec celkově posiloval jejich národní vědomí a naději. Předem tak získával nové dobrovolníky do České družiny, na což později někteří legionáři vzpomínali s láskou: „Dnes, kdy po celé řadě let vzpomínám na svůj pobyt v darnickém táboře a na dojmy tam prožité, chápu teprve, jak včasné zasáhnutí našich dobrých českých lidí v Rusku do dějů

JUDr. Václav Vondrák

Marie Dostálová-Tretjaková za 1. sv. války

Marie Dostálová-Tretjaková po válce v Praze

darnického kláštera vzpružilo zdeptanou duši českých zajatců.⁴⁹

Velmi důležitou roli v organizování československého odboje v Rusku se hrál český tisk. Jednoznačnou zásluhu na informovanosti české veřejnosti prostřednictvím tisku měl další volyňský Čech – Věnceslav Švihovský, redaktor Čechoslovana. Tento český časopis dělal odboji lví službu právě šířením informací. Velké procento žijících Čechů v Rusku, od inteligence žijící ve městech po zemědělece na vesnicích, odebíralo Čechoslovana. Díky publikované výzvě ke vstupu do družiny a následujícím informacím o formování a počtech vstupujících přicházeli další a další dobrovolníci.

Od počátku však bylo nutné vzniklou Českou družinu také finančně podporovat. Za tímto účelem byl zřízen Fond České družiny a vypsána válečná daň. Češi, kteří z nějakého důvodu nemohli vstoupit do družiny, byli tedy vyzýváni, aby svoji neúčast alespoň částečně nahradili povinným placením válečné daně. Upisovací akce pokrývala především Jihozápadní kraj, tedy hlavně Kyjev a Volyň. Všech úpisů na fond bylo asi 1300 a z těchto prostředků byla v Kyjevě udržována útulna pro dobrovolníky přijíždějící z fronty. Z Fondu České družiny byly podporovány v první řadě ženy a děti dobrovolníků, dobrovolníci po dobu léčení a také invalidé. Někteří volyňští Češi věnovali na potřeby České družiny tisícové i statisícové částky, vybíralo se také ve volyňských vesnicích např. v Novinách v roce 1914 577 rublů, v Hubině 437 nebo ve Zdobici 564 atd¹⁰.

Mezi významné podporovatele od počátku vzniku družiny patřil i majitel pivovaru v Olšance, velkostatkář volyňský Čech Václav Klich. Z počátku daroval na účely družiny 300 tisíc rublů. Z otištěného dopisu v Národní politice jednoho bývalého legionáře se o tomto muži dozvídáme toto: „...kolik pohostinství a pomoci jsem přijal od tohoto dobrodince a se mnou mnoho jiných našich legionářů. Václav Klich byl vlastenec, který pro naše

osvobození nelitoval ničeho, ba ani svých dvou synů, kteří opustili v Kyjevě studia a přihlásili se ihned s prvními dobrovolci do České družiny“. Nejen od Václava Kliche vstoupili do družiny dva synové, kterým bylo necelých 16 a 18 let (mimořádně Jaroslav Klich byl zřejmě nejmladší dobrovolník družiny), ale od jeho bratra Vojtěcha vstoupili do družiny čtyři synové a jejich sestra vyslala do družiny jediného syna. Když bylo zapotřebí, přicházeli do Klichova pivovaru ranění na zotavenou. Kanceláře přeměnili na lazaret a starostlivě pečovali o nemocné legionáře. Když se vraceli zpět na frontu, vybavili je čistým oděvem, potřebnou zásobou potravin a také symbolickým rublem, jež je obvykle obdarovával Klichův sládek pan Šmíd.¹¹

V roce 1914 vstoupilo do České družiny asi 244 volyňských Čechů - starodružiníků. Celkově bylo v legiích asi 1500 volyňských Čechů, většina však zůstávala v ruské armádě. Bylo mezi nimi mnoho zajímavých osobností, hrdinové byli všichni.

Já jsem si záměrně vybrala pro krátkou ilustraci statečnosti dobrovolnou sestru Červeného kříže, volyňskou Češku Marii Dostálovou-Tretjakovou, protože o ženách v souvislosti s první světovou válkou se mnoho nepíše. Od počátku války se zapojila do ošetřování raněných jako dobrovolná sestra Červeného kříže ve vojenských lazaretech. Na počátku roku 1915 byla přidělena do chirurgického oddílu na frontu, posléze na obvaziště v Rovně a zde také ošetřovala raněné československé rozvědčíky. Většinou pracovala přímo na bojišti za stálého ostřelování pozic. Sestra Marie Dostálová-Tretjaková byla také součástí 27. putovního chirurgického oddílu, který byl znám svou odvahou, neboť po celou dobu byl přímo na bojišti a doprovázel raněné vojáky všude. Celý oddíl tak byl několikrát vyznamenán za statečnost svatojirským křížem. Marie Dostálová byla vyznamenána i zlatou medailí Svaté Anny.

Roku 1917 byla krátce odeslána na rumunskou frontu do předního

Vasil Klich ze Zdobunova, jeden z prvních padlých příslušníků České družiny (z rodiny Klichů narukovalo do ČD asi sedm mužů).

lazaretu a konečně na podzim téhož roku odjela do Kyjeva k českému vojsku. Ba co víc, v Kyjevě ještě vyzvedla svého syna z kadetního korpusu a přivedla ho do našich legií. Ošetřovala raněné od Bachmače i Zborova, pracovala v sanitním vlaku č. 3. Když v květnu 1918 konečně dorazila do Vladivostoku, účastnila se předání nemocných a pokračovala zpět do Irkutsku pro raněné. V lednu 1919 ještě pracovala v tomské československé nemocnici do celkové evakuace. Absolvovala cestu lodí přes Ameriku, Terst do Prahy¹².

Na závěr bych si dovolila krátce zmínit ještě jednu osobnost, a to doktora Václava Girsu, který se taktéž řadí do dlouhé řady volyňských Čechů - vlastenců. Byl lékařem v kyjevské nemocnici zvané Kyrilovská a ve spolupráci s Vondrákem se mu podařilo zajistit, aby ranění dobrovolníci z družiny byli po neodkladném ošetření na frontě posíláni do této nemocnice, aby zde mezi česky mluvícím personálem byli v nejlepší péči. Václav Girsu se také později stal předsedou Svazu českých spolků na Rusi a po příjezdu Masaryka do Ruska také členem pobočky Československé národní rady.¹³

Tato dílčí mravenčí práce, obětavost a vlastenectví mnoha ruských Čechů, respektive i těch pocházejících z Volyňské gubernie, měla obrovský význam pro vznik České družiny a tím i pro vznik našeho samostatného Československa. Bohužel však naše historiografie tak trochu na jejich zásluhy zapomíná. Historie a zásluhy legií jsou velmi často spojovány a prezentovány ve spojitosti se jménem našeho prvního prezidenta T. G. Masaryka, ale u samotného zrodu a vývoje družiny byli opět výše jmenovaní ruští Češi a mně se tudíž jeví jako vhodné po sto letech tento dluh napravit a více seznámit veřejnost také s tím, jak vypadalo skutečně vlastenectví v praxi. ■

Václav Klich se syny Jaroslavem (16 let) a Otakarem (18 let) – oba starodružiníci

Poznámky:

- ¹ Volyňští Češi jsou Češi, kteří se usídlili na historickém území Volyňské gubernie (nebo také kteří se zde narodili a jsou jejich potomky), které se v současné době nachází v západní části Ukrajiny. Rozloha gubernie byla 72 348 km², byla to převážně rovinná a úrodná krajina s centrem v Lucku. Více informací k historii gubernie Foitík, J. a kol.: Volyňští Češi. Emigrace a návrat do vlasti, Olbramovice 1988, s.4. V roce 1910, tedy přibližně před začátkem války zde žilo 33 327 Čechů. V: Vaculík, J.: Dějiny volyňských Čechů, 1.díl, Praha 1997, s.164 (dále jen Vaculík, Dějiny).
- ² Spojení s vlastí bylo různé, jak už jsem uvedla prostřednictvím odebrání časopisů, zakupováním českých knih, aktivní účasti sokolských sletů v Praze, studium krajanů v Čechách, udržování tradic přivezených z Čech, ale zejména výuka českého jazyka atd. Vzdělání bylo pro volyňské Čechy velmi důležité, krátce po usazení neprodleně zakládali ve vesnicích školy. Proto také jejich gramotnost je značně posouvala na žebříčku uznání a úcty mezi místním obyvatelstvem a to platilo i co se týká uplatnění v carské armádě.
- ³ Největší centra aktivity ruských Čechů byla v Sankt-Petěrburgu, v Moskvě a Kyjevě. Od počátku byla mezi nimi názorová neshoda včetně toho, kde má sídlit hlavní centrum. Posléze byla centra sjednocena ve Svaz českých spolků na Rusi. Do něj byly včleněny další slovanské spolky v Rusku za účelem jednotného vystupování.
- ⁴ Naroděn v Semidubech na Volyni roku 1888 jako syn českého zemědělce. Vystudoval v Kyjevě práva a hudební konzervatoř, vstoupil do kyjevského Sokola a velmi brzy se stal jeho starostou. V letech 1905-1907 vydával časopis Ruský Čech, v roce 1908 zvolen poslancem zemského sněmu. Více v: Pekelský, V.: Vondrák contra Masaryk, Köln/R 1958 a také v Dějinách volyňských Čechů Jaroslava Vaculíka, 1.a 2.díl.
- ⁵ V prosinci roku 1915 vystoupil ve státní dumě s proslavem, ve kterém zmínil základní teze československého odboje a žádal o uznání našeho národa za samostatný, přiznání práva organizovat samostatné československé vojsko, povolení organizace slovanských zajatců ku prospěchu ruského válečného průmyslu a obranných prací a posléze uznání jejich vstupu do armády. Celý proslav je publikován v: Jarolíme, J.: Darnica-Kijev (prvých deset tisíc), Praha 1926, s. 3-12.
- ⁶ Hofman, J., Širc, V., Vaculík, J.: Volyňští Češi v prvním a druhém odboji, Praha 2004, s.20.
- ⁷ Předsedou komise se stal ruský generál Pismenský, členy komise vesměs kyjevští Češi: dr. Vondrák, Heřman, dr. Novotný aj. Více o komisi: Jarolíme, J.: Darnica-Kijev (prvých deset tisíc), Praha 1926, s.15-28.
- ⁸ V těchto závodech byly pro Čechy důstojné pracovní podmínky. Čeští řemeslníci měli v Rusku dobré jméno, brzy dostávali plat na úrovni místních zaměstnanců. Byli zaměstnáváni např. v továrně Gretter a Krivánek, Nejedlý a Ungerman, Česká vozovka, Auto (ruská továrna s českými

Hotel Praha v Kyjevě (majitel Václav Vondrák), zázemí čs. odboje (dnes je zde umístěna pamětní deska V. Vondrákovi a České družině).

inženýry), v strojním závodě ing. Paula, v továrně na váhy Páral a spol. atd.

- ⁹ Vzpomíná Václav Pašek na svůj pobyt v zajateckém táboře v Darnici. Více vzpomínek dalších legionářů v: Jarolíme, J.: Darnica-Kijev (prvých deset tisíc), Praha 1926, s.119-157.
- ¹⁰ Vaculík, Dějiny 1.díl, s. 12.
- ¹¹ Národní politika ze dne 16.4.1931, ústřížek tohoto článku uložen ve fondu Svazu Čechů z Volyně (č.1159) v Národním archivu, karta 103.
- ¹² Usadila se v Praze a ani zde nesložila ruce v klín. Pomáhala ruským emigrantům, invalidům, psala vzpomínky o legionářích, byla zapojena v mnoha organizacích a na konci druhé světové války za povstání v Praze ošetřovala raněné ještě dlouho po osvobození. V: Strojopis, i.č.327, karta č.103, fond Svazu Čechů z Volyně.
- ¹³ Muratov, A., Muratova, D., Sudby čechov v Rossii, XX vek. Puť ot Kijeva do Vladivostoka, s. 246-257.

Hofman, J., Širc, V., Vaculík, J.: Volyňští Češi v prvním a druhém odboji, Praha 2004.

Jarolíme, J.: Darnica-Kijev (prvých deset tisíc), Praha 1926.

Muratov, A., Muratova, D.: Sudby čechov v Rossii, XX vek. Puť ot Kieva do Vladivostoka, Praha 2012.

Pekelský, V.: Vondrák contra Masaryk, Köln/R 1958.

Tatarov, B.: Novodobí husité, Praha 2010.

Vaculík, J.: Dějiny volyňských Čechů 1.díl, Praha 1997.

Vaculík, J.: Dějiny volyňských Čechů 2.díl, Praha 1998.

Zuman, F.: Osvobozenká legenda, Praha 1922.

Národní archiv, fond Svazu Čechů z Volyně č.1159 (veškeré fotografie k článku).

Key words:

Volhynian Czechs, patriotism, volunteer, emigrants, personality, medik-nurse, the Czech newspaper.

Prameny a literatura:

Foitík, J. a kol.: Volyňští Češi. Emigrace a návrat do vlasti, Olbramovice 1988.

Summary:

The Volhynian Czechs were the Czech emigrants in Russia during the second half of the 19th century. Their patriotism was always shown in the hardest times like the first world war. They greatly participated on the formation of the Czech crew including personalities like doctor Václav Vondrák, who was the provincial deputy, and publisher of the Czech newspaper.. Another personalities were for example Věnceslav Švihovský publisher of The Czechoslovak or landowner Václav Klich. About 1500 Volhynian Czechs served in the Czechoslovakian legions, where the Volhynian Czech Marie Dostálová - Treťjaková worked as a female medik.

Чешский лев под русским знаменем: политические и военные проблемы формирования чехословацких воинских частей в годы Первой мировой войны 1914–1918 гг.

■ Копылов Николай Александрович, к.и.н., доцент кафедры Всемирной и Отечественной истории МГИМО (У) МИД РФ

К 1914 г., по официальным данным, в России жило не менее 100 тыс. чехов и словаков, эмигрировавших из Австро-Венгрии. Если же взять данные всеобщей переписи 1897 г., то можно отметить, что России проживало 50 385 чехов и словаков. Однако за последующие два десятилетия их число увеличилось.¹

С началом войны чехи и словаки оказались в двойственном положении, как этносы, оказавшиеся в составе армий противоборствующих государств. В России была развернута активная деятельность в поддержку военной политики правительства. Выступления на верноподданнических манифестациях чешских и словацких землячеств в Москве, Петрограде, Варшаве, Одессе, Киеве, Ростове, призывы в печати встать на сторону России – «охранительницы европейского мира» и поддержать «белого царя – надежду и защитника славянства» говорили о полном единодушии лидеров чешских землячеств с русскими правящими кругами. Формировании данной политической линии способствовал тот факт, что на территории

Slavnostní přísaha a svěcení praporu České družiny v Kyjevě, 11. října 1914 Foto: VÚA Praha

России в этот момент находились австро-венгерские подданные, попадавшие по законам военного мира под категории интернированных и военнопленных, а их имущество – под конфискацию.² Стараясь убедить русские власти в лояльности всех чехов и словаков, лидеры обществ обратились к Верховному главнокомандующему и в Совет Министров с предложением создать в рядах русской армии специальное чешское формирование. С телеграммы товарища министра внутренних дел генерал-майора Джунковского от

4/17 августа 1914 г., в которой было подчеркнуто, что «по ходатайству чешских обществ в России намечено в скором будущем сформировать особые чешские войсковые части для действий против Австрии» начинается история чехословацких воинских частей. Формирование намечалось произвести в Киеве, а деятельность по набору чехов добровольцев и препровождению их в Киев возлагалась на уполномоченных чешских обществ, имеющих в Петербурге, Киеве и Варшаве, с ответственностью этих обществ за политическую благонадежность добровольцев».³

Для Российской империи это был первый опыт формирования национальных славянских воинских частей, и он сразу вызвал прямо противоположные оценки и подходы к пониманию задачи.

Созданный в феврале 1915 г. Союз чехословацких обществ России (далее – СЧОР) смотрел на борьбу России и Австро-Венгрии, как на возможность завоевания национальной независимости. Стремлением чехов было, вторгнувшись совместно с русской армией в австрийские пределы «поднять там восстание среди своих единоплеменников и освободить свою родину от австрийского порабощения».⁴ Этот национально-освободительный мотив усиливался по мере приближения русских армий

Návrat jedné z rot České družiny z výcviku konaného za městem, říjen 1914 Foto: VÚA Praha

к границам австро-венгерской империи. Зимой 1914/1915 гг. когда центр боевых действий был перенесён в Карпаты, а русское верховное командование строило планы прорыва в Венгрию, Временное правление СЧОР обратилось к начальнику штаба Юго-Западного фронта М.В. Алексею с предложением организовать милицию в областях проживания чехословацкого народа. В частности предполагалось «использовать для организации охраны тыла те силы, которые могли бы быть выделены из чешской дружины (уже воевавшей в составе Юго-Западного фронта – Н.К.)». Далее планировалось разделить освобожденные районы на временные округа и «во главе каждого округа устанавливается военной властью начальник, в помощь которому прикомандировывается помощник из состава чешской дружины»⁵.

В целом действия Союза чехословацких обществ очень точно сформулировал генерал Романовский в одном из докладов военному министру: «Идея подобных формирований это создать в пределах России ядро будущей национальной армии в свободной Чехии и дать возможность этому ядру боевой работой на фронте заслужить на предстоящей мирной конференции всеобщее признание их самоотверженной работы в деле низвержения немецко-мадьярского деспотизма в целях восстановления свободной Чехии».⁶

В начале обсуждения проекта организации чешских воинских формирований, которым изначально предполагалось придать статус не регулярных частей, а государственного ополчения, начальник Генерального штаба генерал-лейтенант Беяев подчеркивал, что их создание «производится главным образом из *политических соображений* (курсив мой – Н.К.) и, принимая во внимание, что с вторжением наших войск в Австрию, части эти разобьются на отдельные партии, дабы стать во главе чешского восстания против Австрии, признано соответственным – постоянной, прочной организации упомянутым чешским частям не придавать».⁷

Главное Управление Генерального Штаба указывало начальнику войск Киевского военного округа, где было решено сформировать первую чешскую воинскую часть, генерал-лейтенанту Н.А. Ходоровичу, на особый подход к данному процессу: «Целью формирования войсковых частей из чехов-добровольцев следует считать поднятие восстания среди чешского населения Австро-Венгрии. Указанное назначение чешских дружин, заставляющее смотреть на них не как на боевую часть, как **на собрание пропагандистов в пользу русской армии. Чешская дружина должна быть дисциплинирована лишь на столько, чтобы действовать в порядке до театра военных действий** (выделено мной – Н.К.).

*Киевские накладовые nádraží, odkud 21. října 1914 odjeli příslušníci České družiny na frontu.
Foto: VÚA Praha*

В зависимости от числа добровольцев штабом округа должен был сформировать одну или несколько чешских частей. Помимо славянского состава, которого явно не хватало для создания полнокровной дружины, выделялись кадровые нижние чины из запасных батальонов округа.⁸

Офицерский состав набирался из чинов русской службы, причём в составе дружины не менее 1/3 офицеров и нижних чинов должны быть русскими. Остальные командные должности планировалось замещать чехами-добровольцами, служившими раньше в иностранных армиях офицерами, зачисляя их на службу соответствующими чинами, на правах офицеров государственного ополчения. Весной 1915 г., во время визита в Ставку, представители Чешского комитета в г. Киеве обратились с просьбой установить среди чинов дружины чешский язык в качестве командного. В ответ начальник Штаба Верховного Главнокомандующего объявил: «Принимая во внимание, что чешские добровольческие дружины не являются частями русской армии, Верховный Главнокомандующий признал возможным ходатайство удовлетворить».⁹

Однако, боевое применение чехословацких добровольцев на фронте отличалось от предполагаемых в период формирования идей. Опасаясь использовать национальное формирование в качестве самостоятельной воинской части, русское командование придавало чехов по ротам и более мелким подразделениям русским полкам и дивизиям, где чехословаки выступали в качестве разведчиков и переводчиков. Прежде всего, дружинников определили в 3-ю армию Юго-Западного фронта,

сражавшуюся против австро-венгерских войск. Несмотря на осторожное отношение командования к вопросу использования национального формирования, чехи и словаки проявили себя на фронте с наилучшей стороны. В рапорте на имя Верховного Главнокомандующего от апреля 1915 г. командующий 3-й армией генерал от инфантерии Р.Д. Радко-Дмириев указывал: «Отзывы строевых начальников в непосредственном распоряжении которых находятся чешские дружинники, о работе их по разведке и как боевой силы – выше всяких похвал. Недавно, в одной из стычек, дружинник из военнопленных, рискуя попасть в плен, вынес на своих плечах раненого русского офицера Чешской дружины».¹⁰

Подобные факты воодушевляли руководство СЧОР и давали возможность ходатайствовать о формировании новых чехословацких подразделений. Но помимо радостных известий перед Советом чехословацких обществ и русским командованием встал также вопрос о пополнении естественной убыли в рядах дружины. Здесь впервые был поставлен вопрос о приеме в чехословацкие части добровольцев из состава чешских и словацких военнопленных, находящихся на территории Российской империи. Первые факты привлечения бывших солдат-славян австро-венгерской армии на русскую службу были стихийными и решались на уровне дивизионного и армейского командования. Тот же Радко-Дмитриев писал, что «добровольцы из военнопленных начали поступать в Дружину с 15-го декабря 1914 г. К 1 февраля 1915 г. они в числе 248 человек в запасной роте дружины были обучены строю

Odhalení pamětní desky České družiny v Tarnowě na budově místní školy v bývalých kasárnách zeměbranceckého pluku v roce 2012. V době od listopadu 1914 do června 1915 zde sídlil štáb České družiny a během průzkumných úkolů, které její příslušníci plnili, padlo nebo bylo popraveno 39 vojáků.
Foto: Ladislav Lenk

по русским уставам, русской команде, обращению с русской винтовкой и всем способом ведения разведки, которые были выработаны службой дружины в действующей армии и влиты на пополнение в действующие роты».¹¹ Однако для пополнения всех видов потерь, а также в расчете на формирование новых чехословацких частей, необходимо было решить вопрос о приеме на службу бывших австро-венгерских пленных на государственном уровне.

Началась длительная переписка между военным ведомством и Советом Министров. Здесь большую роль сыграла двойственность отношения русского генералитета к проблеме включения военнопленных в состав вооруженных сил. Командующие войск, в составе которых воевали чешские дружинники всегда отмечали лучшие воинские качества чехословаков. Командир одного из корпусов 12-й армии генерал-лейтенант С.С. Саввич в докладе дежурному генералу Ставки П.К. Кондзеровскому писал, что «пленные чехи и словаки весьма охотно изъявляют желание служить в рядах единоплеменной им чешской дружины и по боевым качествам мало отличаются от рядовых дружинников».¹²

Однако была и другая оценка. В частности начальник ГУГШ генерал от инфантерии М.А. Беляев призывал учитывать «неблагоприятное впечатление, которое произведет на русское общество появление в рядах наших армий военнопленных чехов и словаков, еще так недавно храбро сражавшихся за интересы Австро-Венгрии. По свидетельству участников боев, австро-венгерские войска, в том числе чехи и словаки, сдаются в плен лишь тогда, когда все средства сопротивления исчерпаны».¹³ В итоге, вопрос о порядке принятия в русское подданство чехов иностранных подданных был рассмотрен на заседаниях Совета министров 17/30 ноября и 9/14 декабря 1915 г. Также следует отметить, что в течение года представители чехословацких организаций неоднократно обращались во все инстанции с ходатайством о приеме в ряды дружины военнопленных на законных основаниях. В ответ на все эти действия, учитывая позицию военного ведомства и министерства внутренних дел, Совет министров вынес решение следующего характера: «распространить также и на лиц указанного разряда льготный порядок принятия в подданство».¹⁴ Таким образом, военнопленные для

пополнения чешских войсковых частей отбирались специальными уполномоченными Совета чехословацких обществ в России. Для поступления в дружину необходимо было предъявить рекомендации трех лиц, а после трехмесячной службы бывший пленный получал российское подданство. Что же касается поступивших в дружину пленных офицеров австро-венгерской армии, то они были приравнены к русским офицерам-прапорщикам, произведенным в чин за отличие на поле боя.

Прием бывших военнопленных позволил увеличить приток новых кадров в ряды чешской дружины. Зимой 1915/1916 года было принято решение о формировании чехословацкой стрелковой бригады, которую возглавил командующий дружины с лета 1915 г. полковник В.П. Троянов. В составе Юго-Западного фронта бригада приняла участие во всех сражениях кампании 1916 г. В ходе июньского наступления 1917 г. 1-я чешско-словацкая бригада отличилась в сражении и г. Зборов, где практически одна сдерживала натиск австро-германских войск. После этих событий, в сентябре 1917 г. руководство новой демократической России решило вернуть бригаду в дивизию, а затем сформировать и 2-ю чехословацкую дивизию. С этого момента начинается уже новая история: формирование и боевые действия чехословацкого корпуса. ■

Ссылки:

- ¹ Клеванский А.Х. Указ. Соч. С. 20.
- ² Там же. С. 15.
- ³ Российский государственный военно-исторический архив (далее – РГВИА). Ф. 2067. Оп. 1. Д. 2985. Л.2.
- ⁴ РГВИА. Ф. 2003. Оп.2. Д. 323. Л.3.
- ⁵ РГВИА. Ф. 2067. Оп.1. Д.2985. Л.38.
- ⁶ Каржанский Н. Чехословаки в России. По неизданным официальным документам. М.: «Змий», 1918. С. 8.
- ⁷ РГВИА. Ф. 2003. Оп.2. Д. 323. Л.3 об.
- ⁸ РГВИА. Ф. 2067. Оп.1. Д.2985. Л.7.
- ⁹ РГВИА. Ф. 2003. Оп. 2. Д. 323. Л. 84.
- ¹⁰ РГВИА. Ф. 2067. Оп.1. Д.2985. Л. 50.
- ¹¹ Там же. Л. 61.
- ¹² РГВИА. Ф. 2003. Оп. 2. Д. 323. Л. 173.
- ¹³ Там же. Л. 174.
- ¹⁴ РГВИА. Ф. 2003. Оп. 2. Д. 324. Л. 232.

Český lev pod ruským znamením: politické a vojenské problémy formování československých vojenských jednotek v období první světové války 1914–1918

Autor se zaměřil na pozadí vzniku čs. vojenských jednotek v Rusku v době I. světové války při pohledu ze strany ruských vrcholných politických a vojenských představitelů. Autor popisuje rozdílné názory ruských úředníků a vojáků na smysl a účel České družiny. Autor připomíná, že se jednalo o první případ formování národnostní slovanské vojenské jednotky v tehdejší ruské říši. Upozorňuje i na různé plány použití vojáků České družiny na přelomu let 1914 a 1915, kdy se zdálo, že ruská armáda bude v českých zemích velice brzy. Zmínuje např. záměr použít Českou družinu jako jádro milice utvořené z čs. dobrovolníků k ochraně dobitého území českých zemí. Autor uvádí, jak hrdinství a osobní statečnost družiníků zapříčinila jejich lepší vnímání ze strany ruského velení. V příspěvku jsou popisována též jednání ruských úřadů o způsobech doplňování České družiny, a to zejména zajatci. Zmíněny jsou jak pochvalné zprávy velitelů ruských jednotek, pod kterými sloužily jednotlivé části České družiny, tak i varování jiných ruských důstojníků před zapojením vojáků-zajatců, kteří ještě nedávno chrabře bojovali pod rakousko-uherskými prapory. Autor popisuje i otázku přijetí ruského poddanství (občanství) čs. dobrovolníky z řad zajatců a řešení, které přijala ruská vláda. Příspěvek uzavírá konstatováním, že postup ruských úřadů umožnil vytvoření Čs. sboru a tím i jeho další účinkování v ruských událostech.

95-летие боев за Верх-Нейвинск

■ Александр Кручинин,
Екатеринбургский военно-
исторический клуб «Горный
щит»

23–26 августа 1918 г. чехословацкие войска под руководством полковника С. Н. Войцеховского разгромили красных в районе Верх-Нейвинска. Обхватная группа под командованием самого полковника С. Н. Войцеховского скрытно за две ночи прошла по лесным дорогам вдоль восточного берега озера Таватуй и Верх-Нейвинского пруда, взяла Верх-Нейвинский завод и станцию Верх-Нейвинск и очутилась в тылу у красных. 25 августа ударами с двух сторон, с севера силами полковника С. Н. Войцеховского, а с юга силами капитана М. А. Чилы, окруженные красные войска были разбиты, взяты пленные и большие трофеи. Линия фронта была отодвинута от Екатеринбурга еще на тридцать километров к северу и непосредственная опасность, угрожавшая городу с этой стороны, была ликвидирована.

С тех пор прошли десятки лет, и постепенно события боев за Верх-Нейвинск были забыты, поля сражений и дороги поросли травой и лесом, а в памяти у местных жителей сохранились только смутные предания и легенды. Только в 90-е гг. российским историкам стали доступны материалы отечественных и зарубежных архивов, что дало возможность на новом уровне заняться изучением событий Гражданской войны на Урале. Изучение военной истории невозможно без осмотра местности, где происходили те или иные события, и в августе 2001 г. военные реконструкторы А. Кручинин

Членов клуба перед пиводним дщевщным крщзом в роце 2004

из екатеринбургского военно-исторического клуба «Горный щит» и Д. Лобанов и К. Новиков из пермского военно-исторического клуба совершили пеший поход в исторической униформе от станции Таватуй до Верх-Нейвинска по дорогам восточнее озера Таватуй. Поход прошел весело, с различными смешными случаями, оставив у участников много приятных воспоминаний. Их рассказы в своих клубах вызвали большой интерес, и на следующий год по этому же маршруту прошли уже пятнадцать человек из екатеринбургского и пермского военно-исторических клубов. Ввиду того, что почти все время этого похода шел дождь, он получил название «Мокрый».

В последующие годы униформированные походы вокруг озера Таватуй

стали проходить регулярно: в 2003 г. участвовало девять человек, в 2004 г. – тринадцать. В 2003 г. была найдена Старая Таватуйская дорога, и теперь большая часть маршрута проходила точно по той самой дороге, по которой в 1918 г. шли чехословацкие роты 3-го Яна Жижки полка с конной батареей штабс-капитана И. И. Куликовского. Для более полного воссоздания обстановки 1918 г. первую часть маршрута стали проделывать ночью. Никогда не забудется уральский лес, старая дорога с огромными камнями и лужами, которые постоянно приходилось обходить, и фонарь «летучая мышь», неярко светящий в голове колонны. Не забудутся привалы в ночном лесу, где реконструкторы, подшучивая друг над другом, отдыхали и грызли сухари. В 2004 г. на лесной дороге у Верх-Нейвинского пруда был установлен деревянный крест с надписью: «Воинам 3-го стрелкового Яна Жижки полка», который простоял несколько лет и был отмечен на туристических схемах.

В 2005 г. в походе участвовало двадцать пять человек, а в 2006 г. – тридцать два. Поход стал приобретать популярность, и помимо уральских клубов в нем принимали участие реконструкторы из Уфы, Ижевска, Москвы и Санкт-Петербурга. Обычно колонна выходила с окраины пристанционного поселка Таватуй около 21 часа в пятницу. Марш по лесным дорогам продолжался часов шесть, и за полночь колонна проходила через деревню Таватуй. Деревня спала, глухо лаяли собаки, да ветер над головами раскачивал фонари на столбах. Пройдя через деревню, уходили от нее километра два и устраивались на лесной поляне отдохнуть. Утром в субботу кипятили чай, завтракали и около полудня двигались дальше.

**ПО ЭТОЙ ДОРОГЕ 25 АВГУСТА
1918 ГОДА ПРОШЛИ ЧЕХИ ПОД
КОМАНДОВАНИЕМ ПОЛКОВНИКА
С.Н. ВОЙЦЕХОВСКОГО.**

ЕКАТЕРИНБУРГСКИЙ ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКИЙ КЛУБ «ГОРНЫЙ ЩИТ»
ПЕРМСКИЙ ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКИЙ КЛУБ

Členové klubu vojenské historie Horský štít

Последующий маршрут проходил по заброшенной старой дороге, на которой почти не встречались местные жители. Через несколько километров вперед выходил головной дозор, задачей которого было своевременное обнаружение «противника». Традиционным «противником» были коллеги из новоуральского военно-исторического клуба «Искатель», они устраивали засады и поджидали где-нибудь вдоль лесной дороги. Лес оглашался резкими звуками холостых выстрелов из винтовок и наганов. Рассыпавшись в цепь, колонна бросалась вперед или заходила в обхват, все зависело от местности и от числа «противника». После оживленного обсуждения результатов засады маршрут продолжался, и к вечеру реконструкторы выходили на Семибратскую поляну, названную по имени скал Семь Братьев, которые находятся в нескольких километрах от нее. На этой поляне бьет родник, есть хорошая питьевая вода, а новоуральцы угощали ужином, после чего все надолго засиживались у костра.

В 2008 г. в походе принял участие первый гость из Чехии – член военно-исторического клуба «Друзья подполковника Карела Вашатки» Бернард Пануш. После похода и реконструкции боя на Семибратской поляне был установлен большой деревянный крест с надписью на чешском и русском языках. В честь Таватуйского похода был учрежден памятный знак «За труды и походы» четырех степеней (в зависимости от количества проделанных походов). Всего

Deska instalovaná na kříži s věnováním příslušníkům 3. čs. střeleckého pluku.

за десять лет бронзовым знаком 4-й степени был награжден восемьдесят один человек, в том числе двое чехов. Одиннадцать человек получили знаки 3-й степени и три человека, совершившие по семь и более походов, – серебряные знаки 2-й степени. В 2013 г. состоялся десятый поход, в котором участвовали двадцать пять человек из военно-исторических клубов Екатеринбурга, Перми, Шадринска и Новоуральска. На следующий день после похода, в воскресенье 26 августа, в историческом сквере поселка Верх-Нейвинск трудами наших коллег из новоуральского клуба была установлена мемориальная плита в память павших 95 лет тому назад воинов. На открытии мемориальной плиты кроме реконструкторов присутствовали жители и администрация Верх-Нейвинска.

К юбилею была выпущена книга «Бои в верховьях Нейвы», которая подробно описывает события Гражданской войны в этом районе.

Уже дважды в екатеринбургском альманахе «Веси» публиковались материалы о Верх-Нейвинской операции и о таватуйских походах. В Новоуральске об этом писали газеты и выходили телевизионные репортажи. Информация ширится, и наши клубы надеются, что со временем все большее число людей узнает правду о событиях, которые происходили 95 лет тому назад, и наше общество постепенно будет освобождаться от легенд и мифов красной пропаганды. Только тогда в России наступит настоящее примирение, из русского лексикона исчезнет словечко «белочехи», общество перестанет делиться на

красных и белых и возраст должно чехословацким legionарам, которые боролись не только за независимую Чехословакию, но и за демократическую Россию. ■

Summary:

The author basing on his memories describes the marches of the members of the Urals military-historical societies in the footsteps of the Czechoslovak legionaries participated in the Verh-Neivinsk operation in the 23rd – 26th of August 1918. The results of the marches were the in-depth study of the history of the Czechoslovak legion in Russia in 1914-20 and getting into various contacts with Czech and Slovak military-historical societies.

Key words:

Verh-Neivinsk plant, Czechoslovak legionaries, reenactment, march, commemorative decorations, memorial stone.

95. výročí bojů u Věrch-Nějvinsk

Autor, který o bojích ruské občanské války na Uralu napsal již několik knih a též množství časopiseckých článků, krátce popisuje historii připomínání částí těchto událostí v okolí jezera Tavatuj a ve městě Věrch-Nějvinsk (severně od Jekatěrinburku). Jedná se zejména o bojové operace z doby od 23. 8. do 26. 8. 1918. V příspěvku autor zmiňuje první krůčky členů klubu vojenské historie „Horský štít“ z Jekatěrinburku a klubu vojenské historie z Permu v roce 2001 při hledání konkrétních míst pochodu čs. legionářů a ruských vojáků pod velením plk. Vojcechovského okolo jezera Tavatuj. Poté autor připomíná ročník za ročníkem v současné době již tradiční vojensko-historický Tavatujský pochod, kterého se zatím bohužel účastnili jen dva Češi. Autor též popisuje postavení několika křížů s nápisy v českém a ruském jazyce na paměť čs. legionářů a odhalení kovové pamětní desky všem vojákům padlým v době občanské války ve Věrch-Nějvinsku a jeho okolí v roce 2013.

Чехословацкие офицеры – кавалеры ордена Святого Георгия и Георгиевского Оружия 1917 г.

■ Валентин Леонидович Юшко,
военный историк

Военный орден Святого Великомученика и Победоносца Георгия был основан Императрицей ЕКАТЕРИНОЙ II 26-го ноября (по ст.ст.) 1769 года и считался самой высшей и почетной военной наградой Императорской России. Как отмечалось в первом статуте «*Ни высокая порода, ни полученные пред неприятелем раны не дают права быть пожалованным сим орденом, но дается оный тем, кои не только должность свою исправляли во всем по присяге, чести и долгу своему, но сверх того отличили еще себя особливьм каким мужественным поступком, или подали мудрые и для Нашей воинской службы полезные советы*». В этом Статуте было указано, что орден имеет четыре степени или класса, что знаком ордена является «*крест большой золотой, с белой с обе стороны финифтью, по краям с золотую каймою, в середине которого изображен царства Московского герб на финифти ж, то есть в красном поле, Св. Георгий, серебряными латами вооруженный, с золотую сверх оных висящею епанчею, имеющий на главе золотую диадиму, сидящий на коне серебряном, на котором седло и вся сбруя золотая, черного змия в подошве щита золотым копьем поражающий; на задней стороне в середине, в белом поле, вензелевое сего Св. Георгия имя. Лента шелковая, о трех черных и двух желтых полосах*». Со временем лента превратилась в черно-оранжевую. Первая и вторая степени ордена имели, кроме того, еще и звезду, которая «*четверугольная, золотая, посреди которой в черном обруче желтое или золотое поле, а на оном изображено вензелом имя Св. Георгия, а в черном обруче золотыми литерами и надпись: за службу и храбрость*». При этом, знаки четвертой степени носились на груди, третьей степени – на шее, второй степени – также на шее и звезда на груди, а первой – знак на ленте через правое плечо, а звезда на груди. В первом Статуте также было кратко указано – за что можно было этим орденом награждать – «*офицер тот, который ободрил своим примером подчиненных своих и предводительствуя ими, возьмет, наконец, корабль, батарею или другое какое занятое неприятелем место. Если кто в укрепленном месте выдержал осаду и не сдался, или с отменной храбростию защищал*

и вылазки делал, храбро и разумно предводительствовал, и чрез то победу одержал, или способы подавал к приобретению оной» и т.д. С воцарением на престол Императора ПАВЛА I награждению орденом были приостановлены и только Императором АЛЕКСАНДРОМ I в Его манифесте от 12-го декабря 1801 г. орден Святого Георгия был восстановлен. При этом же Императоре 13-го февраля 1807 г. был обнародован манифест об учреждении «особенного знака отличия Военного Ордена», первой почетной военной награды для нижних чинов, который позже стал именоваться Георгиевским Крестом. Между прочим, в нем говорилось – «*сей знак отличия никогда не снимать, ибо оный приобретается храбростию, хотя бы получивший его произведен был офицером, разве пожалован будет кавалером Военного ордена Св. Георгия*». В новом, втором Статуте ордена Святого Георгия, утвержденным Императором НИКОЛАЕМ I 6-го декабря 1833 г., было более подробно расписано – за что можно было этим орденом награждать. «*Кто, презрев очевидную опасность и явив доблестный пример неустранимости, присутствия духа и самоотвержения, совершил отличный воинский подвиг, увенчанный полным успехом и доставивший явную пользу*». Также, согласно этого

Статута, утверждалась особая форма ордена четвертой степени – за двадцатипятилетнюю службу или за определенное количество морских кампаний. Причем, на знаке, на поперечных его лучах, была надпись «25 лет», а для морских офицеров, участвующих в военных действиях – «18 кампаний» и для не участвовавших в них – «20 кампаний». Таким образом, по мнению многих современников, высокий статус ордена был несколько подорван, т. к. он стал еще и выслужным и получить его мог практически каждый ветеран. Также этим Статутом были более углубленно определены основания для награждения нижних чинов Знаком Отличия Военного Ордена (З.О. В.О.), а также регламентированы денежное содержание и льготы Георгиевским кавалерам.

15-го мая 1855 г. особым указом Императора АЛЕКСАНДРА II награждение «выслужным» орденом Святого Георгия 4-й степени было отменено. «*Ныне признали Мы за благо, в вящше поощрение военных заслуг, оказываемых храбрым воинством Нашим на поле брани, награждать Военным орденом Св. Великомученика и Победоносца Георгия единственно за особенно мужество и храбрость и отличные воинские подвиги и отменить на будущее время удостоверение к сему ордену четвертой*

степени за выслугу двадцати пяти лет и за совершение восемнадцати и двадцати морских кампаний». Также Императором АЛЕКСАНДРОМ II 19-го марта 1856 г. было установлено разделение З.О.В.О. на четыре степени и было дано описание их.

Наконец, 10-го августа 1913 г. Императором НИКОЛАЕМ II был утвержден новый, третий по счету, Статус ордена Св. Георгия, согласно которого к Георгиевским наградам было причислено наградное Золотое Оружие с надписью «За храбрость», которое с этого времени стало называться – Георгиевским Оружием. З.О.В.О. стал называться Георгиевским крестом, а также к разряду Георгиевских была причислена медаль с надписью «За храбрость», которая также, как и Георгиевский крест имела четыре степени и она стала называться Георгиевской медалью. Таким образом, к 1913 г. оформился тот комплекс Георгиевских наград, которые мы знаем до сих пор. Этим Статутом был также упорядочен порядок представления и награждения орденом Святого Георгия и Георгиевским Оружием, для этого учреждались особые комиссии – Георгиевские Думы, состоявшие из некоторого количества весьма почетных и уважаемых Георгиевских кавалеров, которые, рассматривая представление решали – достоин или нет представляемый офицер или генерал к награждению. Причем, Думы Ордена и Оружия были разного состава и, если представление о награждении Орденом Св. Георгия Думой было отклонено, то награждение Георгиевским Оружием не было автоматическим. Каждое новое заседание Думы должно было вестись в обновленном составе ее участников. Считалось, что за один и тот же подвиг нельзя получить более одной Георгиевской награды.

Многие части Русской Императорской Армии имели коллективные Георгиевские награды – Георгиевские знамена, Георгиевские штандарты (кавалерия), Георгиевские трубы и Георгиевские рожки.

Также к Георгиевским наградам можно отнести награды для Священнослужителей – Золотые наперсные кресты на Георгиевской ленте.

С началом Великой войны, Георгиевские наградные Думы были учреждены при штабах всех армий и фронтов, а 21-го января 1916 г. были учреждены особые Георгиевские Думы в г. Петрограде, которые были постоянного состава. Причем, они как бы разделялись на две части – постоянный состав – из старейших кавалеров Ордена и Золотого (Георгиевского) Оружия и переменный «из числа находящихся в Петрограде офицерских чинов, награжденных сими орденом или оружием за подвиги, совершенные в текущую войну». Если в Петрограде во

время заседания Думы находился Кавалер 2-й степени ордена (к тому времени их осталось всего четверо), то он автоматически становился председателем Георгиевской Думы, а действующий председатель – старшим членом.

Нельзя, также, обойти вниманием особый вид Георгиевской награды – Георгиевское Оружие, украшенное бриллиантами. Это отличие было очень редким. Им за все время войны были награждены только восемь человек – Верховный Главнокомандующий Его Императорское Высочество Великий Князь НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВИЧ, генерал-лейтенант Владимир Александрович ИРМАНОВ (ИРМАН), генерал-лейтенант Самед-Бек-Садык-Бек МЕХМАНДАРОВ, генерал-лейтенант Сергей Федорович ДОБРОТИН, генерал-от-инфантерии Платон Алексеевич ЛЕЧИЦКИЙ, генерал-от-кавалерии Петр Петрович КАЛИТИН, генерал-от-кавалерии Алексей Алексеевич БРУСИЛОВ и генерал-лейтенант Антон Иванович ДЕНИКИН.

После Февральской Революции 1917 г. начался быстрый развал Русской Армии. На волне «демократизации» вышел приказ Верховного Главнокомандующего генерала-от-кавалерии А. А. БРУСИЛОВА № 534 от 28-го июня 1917 г. о порядке награждения офицеров солдатскими Георгиевскими крестами и солдат орденом Св. Георгия. Этот приказ вводил т.н. «Георгий с веточкой», т.к. на ленту Георгиевского креста и ордена Святого Георгия 4-й степени помещалась лавровая ветвь, как своеобразный знак отличия от обычных Георгиевских наград. На сегодняшний день известно более 2000 случаев награждения офицеров Георгиевскими крестами с лавровой веткой и всего лишь два случая награждения нижних чинов офицерским орденом Святого Георгия 4-й степени – подпрапорщик Осетинского конного полка Константин СОКАЕВ и подпрапорщик 1-й батареи 71-й артиллерийской бригады Иосиф Стратонович ФИРСОВ.

Известны случаи представления и утверждения, с выходом в свет соответствующих приказов с описаниями подвигов Кавалеров, на Румынском и Кавказском фронтах в 1918 г. Эти награждения, особенно длительное время осуществлявшиеся Георгиевской Думой Кавказского фронта (последние отмечены в сентябре 1918 г.), рассматривали и утверждали старые представления, еще за время Великой войны, хотя в нескольких случаях имеют место пожалования орденом Святого Георгия 4-й степени за бои с турками весной 1918 г.

Переходя, непосредственно, к предмету своего выступления, сразу хочу сказать, что чешские офицеры, награжденные орденами Святого Георгия 4-й степени и Георгиевским Оружием, получили эти награды

только в 1917 г. и, практически все – за бой под Зборовом (Цецувой) 19-го июня (2-го июля) 1917 г. Только подпоручик 2-го полка ПЕТРЖИК Карл и подпоручик 1-го полка ЧЕЧЕК Станислав были отмечены за другие подвиги (ЧЕЧЕК получил свою награду самым первым – приказом 3-й армии № 517 от 24-го сентября 1915 г. и утвержденным приказом Армии и Флоту 31-го марта 1917 г. за разведку и бой в ночь с 11-го на 12-е декабря 1914 года; ПЕТРЖИК же получил свое Георгиевское оружие приказом Армии и Флоту от 29-го мая 1917 года за разведку и бой 8-го декабря 1914 г.). Всего награжденных было 27. Из них 16 человек было отмечено орденом Святого Георгия (включая два посмертных награждения – прапорщик 2-го полка НЕЕДЛАЙ Богуслав-Вячеслав Иванович и прапорщик 1-го полка РЕЙЗИНГЕР Франц) и 11 человек были награждены Георгиевским Оружием. Причем, все оставшиеся 25 награжденных были произведены приказами по 11-й армии за № 676 от 25-го сентября 1917 г. (орден Святого Георгия 4-й степени) и за № 689 от 11-го октября 1917 г. (Георгиевское Оружие). Характерной чертой этих награжденных является то, что практически все они были произведены младшим офицерам в чине прапорщика (12 человек), подпоручика (10 человек), поручика (3 человека), штабс-капитана и штабс-ротмистра (2 человека). 11 офицеров служило в 1-м полку, 11 офицеров – во 2-м полку и 5 – в 3-м полку. К сожалению, я не владею, на сегодняшний день, биографическими данными на всех офицеров, поэтому привожу только те, которые мне известны. Самыми старшими из кавалеров были Карел ВАШАТКО, Вячеслав КОПАЛ и Богуслав-Вячеслав НЕЕДЛАЙ – 1882 года рождения, а самыми молодым – Карл КУТЛЬВАШЕР – 1895 года рождения. Дольше всех прожил Иосиф БЕРАНЕК – до 1978 года. Многие из них до войны закончили гражданские учебные заведения как в Чехии, так и в России. Практически все первый офицерский чин получили за боевые отличия, а не по окончании военного учебного заведения (военного училища или школы прапорщиков). Большинство из них начинали свою службу в Чешской дружине нижними чинами, например Карел ВАШАТКО, Иван ГОЛАСЕК, Константин Владимирович ДЕМБСКИЙ, Матвей Францевич НЕМЕЦ, некоторые начинали свою службу в австро-венгерской армии, прошли через плен, лагерь и поступление в национальные чешско-словацкие части (например, Иосиф БЕРАНЕК, Радола ГАЙДА и др.). Некоторые из них ко времени производства в офицеры уже имели Георгиевские кресты и медали (например Карел ВАШАТКО, Карл КУТЛЬВАШЕР, Матвей Францевич НЕМЕЦ и др.). И, наконец, некоторые

Eduard Kadlec

Matěj Němec

Stanislav Čeček

Karel Vašátko

из них были отмечены т.н. «Георгием с веточкой» - Георгиевским крестом с лавровой ветвью (например, Карел ВАШАТКО, Радола ГАЙДА, Ченек ГАЙДА и др.). К концу войны самым старшим в чине из всех был Радола ГАЙДА – штабс-капитаном (Мстислав ДЬЯКОНОВ уже до этого имел чин штабс-ротмистра). Радола ГАЙДА во время Гражданской войны в России был произведен в генерал-

Karel Kutvašr

лейтенанты русской службы (приказ Верховного Правителя и Верховного Главнокомандующего от 17-го января 1919 г. со старшинством с 24-го декабря 1918 г.) и награжден орденом Святого Георгия 3-й степени (приказом Верховного Правителя и Верховного Главнокомандующего за № 83 от 23-го декабря 1918 г. за бои 15, 16 и 18 августа 1918 года у станции Танхой, Мысовая и

Посольская). Многие из чешских георгиевских кавалеров также участвовали в Гражданской войне и впоследствии дослужились до генеральских чинов (например, Иосиф БЕРАНЕК, Вячеслав КОПАЛ, Карл КУТЛЬВАШЕР, Станислав ЧЕЧЕК, Александр ШИДЛИК). Константин ДЕМБСКИЙ впоследствии, поступил на службу в войско Польское и служил в чине командора-подпоручика в управлении Пинской военной флотилии.

Таким образом, можно сделать вывод, что награждения Георгиевскими наградами чешских офицеров было осуществлено, в основном, за один бой, что является уникальным событием в истории Великой войны. ■

Источники:

РГВИА фонд 2192 опись 2 (отдел дежурного генерала штаба 7-й армии), фонд 409 (коллекция послужных списков, кратких записок о службе и аттестаций офицеров), библиотека – приказы Армии и Флота 1917 г., приказы по войскам 11-й армии 1917 г.

„Rocznik oficerski 1928” Warszawa 1928
Fidler J. „Zborov 1917. Malý encyklopedický slovník” Brno 2003

Jakl T., Polčák Z., Hejl A., Orián E. “Zborov 1917 – 2007” Praha 2008

Českoslovenští důstojníci – držitelé řádu Svatého Jiří a Svatojiřské zbraně roku 1917

Autor v první části příspěvku zdůrazňuje význam Vojenského řádu sv. velkomučedníka a „pobědonosce“ Jiřího, popisuje krátce jeho vznik v roce 1769 a postupný vývoj. Zmínuje upřesňování podmínek jeho získání ve druhé verzi jeho stanov z roku 1833, kterými byly též zavedeny tzv. svatojiřské kříže. Uvádí třetí a poslední úpravu stanov z roku 1913, která uzákonila tzv. svatojiřské medaile a zbraně a též zvláštnosti roku 1917. V několika větech se autor dotýká existence svatojiřských praporů, zasloužilých vojenských jednotek nebo vyznamenání pro duchovní na svatojiřské stuze. V druhé části článku autor povšechně popisuje orgány rozhodující o vyznamenávání důstojníků tímto řádem – svatojiřské Dumy u štábů armád a frontů a zvláštní svatojiřské Dumy v Petrohradě (od roku 1916) – a jejich činnost, která se v některých případech protáhla až do podzimu 1918. Ve třetí části příspěvku autor statisticky analyzuje české nositele tohoto důstojnického řádu.

2. československý jízdní pluk „Sibiřský“ a každodennost československých kavaleristů na Sibiři

■ Mgr. Jaroslav Karas

Historie pluku

V létě 1918 vznikla u československých legií v Rusku potřeba rychlých, mobilních a lehkých jízdních útvarů, které bude možné operativně nasazovat na stěžejních úsecích fronty a k pronásledování nepřítele. V důsledku toho začaly vznikat v československých samostatně operujících skupinách první jízdní útvary, až nakonec vznikly i dva jízdní pluky. Byl to nejdříve 1. československý jízdní pluk „Jana Jiskry z Brandýsa“ a o pár měsíců později 2. československý jízdní pluk později nazývaný „Sibiřský“.¹

Pluk vznikl v říjnu 1918 sloučením tří samostatně operujících těles 1. československého jízdního divizionu, 1. československého jízdního divizionu východní vladivostocké skupiny a Čeljabinské záložní eskadrony. Jako první posádkové město mu byla přidělena Tjumen. Pluk zde pobýval až do svého odjezdu na frontu v květnu 1919 a usilovně cvičil a připravoval se na své bojové nasazení.² Poprvé byla nasazena 1. eskadrona v prosinci 1918 na Uralské frontě u Molebského závodu.³ Následovalo nasazení v Manské oblasti, kde měl 2. jízdní pluk za úkol udržovat klid regionu a provádět jízdní průzkumy, při kterých vyhledával protivníka a následně ho eliminoval.⁴ V Manské oblasti byl pluk nasazen od června 1919 do začátku ledna 1920, kdy započala jeho evakuace na východ do Vladivostoku.⁵

Pro 2. jízdní pluk to však neznamenal bezproblémový návrat z těžkých bojů. V rámci evakuace mu byl totiž svěřen nesmírně důležitý úkol, a to krýt celý zadní voj evakuace. Kavaleristé 2. jízdního pluku tak byli vystaveni

v silných mrazech ustavičnému napadání Rudé armády a bolševických partyzánů. Při těchto evakuačních bojích koňmo najeli z Kljukjevanny do Irkutsku přibližně 1000 kilometrů. Svěřenému úkolu však dostáli a zadní voj se dostal do bezpečí. Kdyby v krytí evakuace selhali, mělo by to z největší pravděpodobnosti fatální následky pro celý ustupující zadní voj československých vojsk.⁶

Po příjezdu do Vladivostoku pluku byl udělen slavnostní název „Sibiřský“ jako připomínka tuhých bojů československých kavaleristů na Sibiři. Po krátkém pobytu v Gormostsaji ve Vladivostoku se pluk nalodil na parník USAT „Shermen“ a jako 27. lodní transport odjel v květnu 1920 do vlasti.⁷

Po příjezdu do vlasti byl dislokován v Olomouci a v rámci unifikace Branné moci republiky československé sloučen s 12. dragounským plukem domácího vojska. Vznikl Jezdecký pluk 2 „Sibiřský“. V dnešní době tradice 2. jízdního pluku nese 71. mechanizovaný prapor „Sibiřský“ z Hranic na Moravě.⁸

Každodennost u pluku

Každodenní mnohdy stereotypní život příslušníka 2. jízdního pluku se dá nejlépe vyčíst z rozkazů z dob, kdy pluk byl ve výcvikovém a formačním režimu v Tjumeni. S příchodem na frontu se situace mění a už nemůžeme hovořit o každodennosti v pravém slova smyslu, protože každý den mohla nastat jiná situace a operační úkoly se mohly měnit jak po stránce taktické, dislokační, tak i úkolové.

Pracovní den začínal pro kavaleristy budičkem již velmi brzy ráno v 5:30 a ihned vyrazili ke koním, kterým museli dát v 6:00 seno a vodu. O půl hodiny déle jim pak podávali

1/3 denní dávky ovsu a teprve potom mohli od 7:00 na snidani, na kterou měli jen půl hodiny, protože v 7:30 začali čistit koně. Od 8:00 do 11:00 byli v dopoledním zaměstnání, po kterém následovalo od 11:30 tření koně a dávka sena. Teprve poté, co kůň vychladl a zklidnil se, mohl dostat asi po hodině napít. Od 12:00 měli kavaleristé hodinovou pauzu na oběd, po které dali koním v 13:00 další dávku ovsu a pak šli na polední volno, které však netrvalo moc dlouho, protože již ve 14:00 odjžděli do odpoledního zaměstnání, ve kterém byli do 16:00. Po příjezdu ze zaměstnání dali koním další dávku sena a od 17:00 měli kavaleristé večeři. Od příjezdu ze zaměstnání mezitím koně vychladli, a tak jim mohli dát v 17:30 napít a vyčistit je. V 16:00 pak koně dostali poslední dávku ovsu. Kavaleristé pak měli do 20:00 volno, kdy museli dát koním zbytek sena a podestlat slámu na noc. Večerka proběhla ve 22:00⁹

Každý všední den museli kavaleristé absolvovat 5 hodin výcviku a v neděli 2 hodiny výcviku. Výcvik byl dělen do tří základních kategorií: výcvik jednotlivce, výcvik v četě nebo eskadroně a taktika (teorie a praxe). Z každé kategorie museli splnit během 6 týdnů předepsaný počet hodin. Pro výcvik jednotlivce to bylo 90 hodin, pro výcvik v četě a v eskadroně 36 hodin a na taktiku bylo vyčleněno 66 hodin, přičemž 20 hodin na teorii a 46 na praxi. Kromě toho bylo rozkázáno, že se musí minimálně jednou týdně udělat vyjížďka do přírody. Výcvik jednotlivce obsahoval základy ošetřování kopyt koně a jeho nemoci, pravidla sedláni, jízdu několika způsoby včetně skoku přes překážky. Pro každého kavaleristu bylo důležité, aby uměl se svoji zbraní efektivně zacházet, a tak výcvik jednotlivce obsahoval i sekání

2. jízdní pluk na výletě, Tjumen 1919 (VÚA - VHA, fotoarchiv, fond ruských legií)

šavli a bodání kopím. Zřetel byl kladen i na fyzickou kavaléristu, proto byla část osobního výcviku vyčleněna pro gymnastiku jezdce i koně. Výcvik v četě a eskadroně zároveň obsahoval i taktiku. Výcvik byl důležitý hlavně pro secvičení tělesa jako celku, tak aby jednal jako „jeden muž“ a každý věděl, kde je jeho místo a co dělají ostatní v daném tvaru. Každý příslušník musel jednat na daný rozkaz zcela automaticky. Proto výcvik obsahoval jízdu v různých tvarech, vyřazování na místě a v pohybu, ústupy, útoky a hlídky a vše stále dokola. V rámci této přípravy na koni byl kladen důraz i na pěší výcvik pro případ nutnosti sesednutí a vedení bojové činnosti bez koně.¹⁰

Vzhledem k tomu, že pluk zřídil poddůstojnickou školu, adepti na poddůstojníky měli trochu jiný režim než zbytek pluku. Ve všední den ve 14:00 nastupovali do školy, která byla do 16:00. Dva dny v týdnu měli večer navíc od 18:00 do 19:00 teoretickou výuku.¹¹

Denní režim neplatil pro celý 2. jízdní pluk. Vždy byla vyčleněna jednotka (většinou jedna z eskadron), která zabezpečovala strážní službu důležitých objektů. Strážní jednotka měla službu 24 hodin a její výměna probíhala každý den v 13:00.¹² Pokud byl pluk ubytován ve vagonech, tak probíhala služba po vlcích, kdy si každá osádka vlaku organizovala svoji strážní službu.¹³

Na hygienu byl u pluku kladen velký důraz. Vždy, když to bylo možné, vojáci prováděli očistu danou předpisy a někdy se jim podařilo získat vstup do koupelen. Například v září v Kljukvevanné kavaleristům železniční zřízení umožnili v pondělí a ve středu vstup do jejich železniční koupelny.¹⁴

Volnočasové aktivity kavaleristů můžeme rozdělit do dvou rovin. V první rovině jsou to aktivity řízené nebo podporované samotným 2. jízdním plukem a v druhé rovině individuální aktivity jednotlivců, které jsou hůře pozorovatelné, protože o nich v rozkazech nevycházely zmínky. Můžeme je však do jisté míry pozorovat pomocí různých zákazů a napomenutí, které v rozkazech vycházely v momentu, kdy kavaleristé, ať už záměrně nebo nezáměrně, překročili jistou morální hranici.

Mezi aktivity řízené plukem můžeme zařadit v prosinci 1918 zřízený „Kroužek milovníku konného sportu“. Ten měl za cíl zvýšení vědomostí o koních, jejich výcviku a o správné jízdě na koni. Podstatnou část času věnoval spolek samotným sportovním disciplinám na koních.¹⁵

Příslušníci pluku se věnovali mnoha sportovním aktivitám a pořádali přednášky k různým výročím

Telefonní oddíl 2. jízdního pluku, Tjumen 1919 (VÚA - VHA, fotoarchív, fond ruských legií)

a zajímavostem. Tyto aktivity programově řídil zřízený „Osvětový odbor“ pluku, který spravoval mimo jiné i plukovní knihovnu.¹⁶

Co se týká aktivit jednotlivců, příslušníci pluku se nelišili od jiných mladých mužů a příslušníků jiných armád. Často pili alkoholické nápoje a docházeli za děvčaty. Několikrát se i stalo, že příslušníci nedbali napomenutí ruské milice a bránili ve výkonu její služby, když hlásili falešná jména. Za to je plukovník Červinka často napomínal, rozdával jim různé zákazy a dokonce i vyhrožoval tresty.

Někteří příslušníci pluku se věnovali lovu zvěře a sportovní střelbě, kdy však museli dostat svolení velitele a respektovat omezení ruských či mandžuských úřadů. Pokud se na lovu stala nehoda nebo byl porušen zákon, tak odpovědnost nesl nejstarší lovec.¹⁷

Škála mimopracovních aktivit byla bezesporu větší. Jejich identifikace je však značně ztížena charakterem pramenů, které k problematice máme a tak můžeme s jistotou určit jen výše uvedené.■

Prameny a literatura:

VÚA - VHA, fond - 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“
 KARAS, Jaroslav. 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. Plzeň, 2013. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Tomáš JAKL.

Key words:

Russia, Czechoslovakia, Legions, Cavalry, Civil War, First World War, Cavalry Regiment, Siberia, work time, free time.

Poznámky:

¹ KARAS, Jaroslav. 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. Plzeň, 2013. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Tomáš JAKL. s. 12 - 16.

² KARAS, Jaroslav. 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. s. 27 - 41.

³ KARAS, Jaroslav. 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. s. 71 - 73.

⁴ KARAS, Jaroslav. 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. s. 78 - 86.

⁵ KARAS, Jaroslav. 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. s. 52.

⁶ KARAS, Jaroslav. 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. s. 87 - 89.

⁷ KARAS, Jaroslav. 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. s. 54 - 55.

⁸ KARAS, Jaroslav. 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. s. 93 - 96.

⁹ Vojenský ústřední archiv - Vojenský historický archiv, fond - 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. karton 8, Rozkazy 2. čsl. jízdnímu pluku, r. č. 15 z 21. října 1918, § 11.

¹⁰ VÚA - VHA, fond - 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. karton 8, Rozkazy 2. čsl. jízdnímu pluku, r. č. 26 z 1. listopadu 1918, příloha rozkazu.

¹¹ VÚA - VHA, fond - 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. karton 8, Rozkazy 2. čsl. jízdnímu pluku, r. č. 28 z 3. listopadu 1918, § 5.

¹² VÚA - VHA, fond - 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. karton 8, Rozkazy 2. čsl. jízdnímu pluku, r. č. 22 z 28. října 1918, § 1.

¹³ VÚA - VHA, fond - 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. karton 8, Rozkazy 2. čsl. jízdnímu pluku, r. č. 247 z 7. září 1919, § 1.

¹⁴ VÚA - VHA, fond - 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. karton 8, Rozkazy 2. čsl. jízdnímu pluku, r. č. 248 z 8. září 1919, § 3.

¹⁵ VÚA - VHA, fond - 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. karton 8, Rozkazy 2. čsl. jízdnímu pluku, r. č. 60 z 5. prosince 1918, § 2.

¹⁶ VÚA - VHA, fond - 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. karton 8, Rozkazy 2. čsl. jízdnímu pluku, r. č. 60 z 5. prosince 1918, § 3.

¹⁷ VÚA - VHA, fond - 2. československý jízdní pluk „Sibiřský“. karton 8, Rozkazy 2. čsl. jízdnímu pluku, r. č. 27 z 31. března 1919, § 3.

Summary:

2nd Czechoslovak Cavalry Regiment was one of two cavalry regiments of Czechoslovak legions in Russia during the years 1918-1920. It received its first orders on 8th October 1918 in Yekaterinburg, Russia and last orders (No.84) on 13th July in Olomouc, Czechoslovakia. Since 22nd April 1920 it carried the name "Sibiřský" (Siberian). In Russia it was stationed successively in Tyumen, Klyukvennaya and Gornostai near Vladivostok. From there it departed on 24th May 1920 for the journey home, where it arrived via Ceylon on 9th July 1920. In accordance with Armed Forces unification it merged with 12th Dragon Regiment of the Home Army and Olomouc became their garrison town. Dailies of cavalries can be divided into work time and leisure time. Free time can be further divided into activities organized by regiment and into non-organized activities of each individual.

Označování státní příslušnosti na stejnokrojích čs. vojáků v zahraničí v letech 1939–1945

■ Zdeněk Špitálník

Kořeny označování pomocí bíločervených stužek a kokard je nutné hledat v revolučním roce 1848. Tehdy probíhala i snaha o vytvoření ryze českého oděvu, národního kroje. Mnohé prvky byly později přejaty čs. legionáři v Rusku.

Čs. čepicový odznak čs. vojáků ve Velké Británii

Nejzásadnějším obdobím pro tvorbu čs. vojenské symboliky byla 1. světová válka. U vojáků bojujících za samostatný Československý stát bylo označování národní příslušnosti nezbytností. Většina legionářských jednotek užívala standardní stejnokroje spojeneckých armád, a tak byla bíločervená stužka či odznak se lvem jediným odlišujícím symbolem.

Situace v období let 1939–1945 byla z pohledu označování státní příslušnosti usnadněna dvacetiletou existencí samostatného státu a armády. Netřeba zmiňovat, že armáda Československé republiky byla postavena na tradicích a symbolech prvního odboje.

Prvními odznaky příslušnosti k čs. armádě byly v roce 1939 trikolóry v čs. barvách a odznaky bývalé čs. meziválečné armády.

Čs. vojáci a dobrovolníci v Polsku (tzv. Polský legion) působili ve svých civilních oděvech, mnohdy ozdobených zmiňovanou trikolórou, některým se i přes možné hrozící riziko podařilo přinést i svůj původní čs. vojenský stejnokroj. Ve francouzské cizinecké legii se vzhled čs. dobrovolníků nikterak neodlišoval od ostatních legionářů.

Změna nastala až ve Francii. Vojáci byli vybaveni standardními

Rukávová nášivka čs. vojáků ve Velké Británii

dostupnými stejnokroji francouzské armády. Označením státní příslušnosti se staly čepicové odznaky a upravený systém čs. hodnostního označení. Za další odlišující prvek je možné považovat odlišný způsob nošení polních čepic (inspirovaný čs. polní čepicí) a stejnokrojové knoflíky čs. vzoru na stejnokrojích důstojníků a rotmistrů. Vzhledem k chaotické situaci po napadení Francie Německem v létě roku 1940 k dalším výraznějším změnám nedošlo.

Po příjezdu zbytku čs. zahraniční armády do Velké Británie došlo k přestrojení vojáků do britských stejnokrojů. Původní záměr vytvořit pro čs. vojáky vlastní stejnokroje inspirované předválečným vzorem se z důvodů nedostatku finančních prostředků nepodařilo zrealizovat.

Hlavním odlišujícím prvkem byla, po vzoru ostatních národnostních armád, rukávová nášivka s nápisem CZECHOSLOVAKIA, nošená u ramenního švu na obou stranách blůzy a pláště. Tento, pro naše vojáky národnostní symbol, byl přejat podle britského systému označování příslušnosti k pluku. V době panického strachu z německých parašutistů a agentů se toto první opatření ukázalo jako velice praktické. Mnoho čs. vojáků zejména v počátečním období anglicky neumělo téměř vůbec a několik z nich mluvilo dokonce pouze německy. Nápis Czechoslovakia tak dával Britům najevo, že dotyčný je příslušníkem spojenecké armády a že zřejmě nebude na 100 % ovládat angličtinu. Původní návrh domovenky se sice poněkud lišil od později zavedeného, zejména pomlčkou mezi slovy CZECHO a SLOVAKIA. V průběhu války vzniklo množství výrobních variant více či méně odlišných od schváleného návrhu.

Dalším výrazným prvkem bylo zavedení vodotiskového označení v podobě čs. státní vlajky, nošeného na britských přilbách. V počátečním období se vodotisk umísťoval na většinu typů přilb, včetně motocyklistických. Později tento prvek postupně ustupuje a během bojů

u Dunkerque již jeho používání není pravidlem.

Po reorganizaci čs. smíšené brigády na obrněnou byl zaveden rukávový odznak v podobě bílého lva se slovenským hrudním štítkem na modročerveném šachovnicovém poli. Způsob nošení opět korespondoval s britským systémem – nosil se na obou rukávech stejnokroje.

Posledním prvkem jsou pamětní a kvalifikační odznaky obsahující

Četař 1. čs. armádního sboru v SSSR (označení státní příslušnosti tvoří čepicový odznak, opasková přezka a v podstatě i čs. střih stejnokroje).

Odznak
2. čs. samostatné
paradesantní
brigády v SSSR

Stejnokrojový knoflík používaný
čs. vojáky v SSSR

čs. symboliku. Nošení pamětních odznaků nebylo povoleno, avšak bylo tolerováno. Postupně vzniklo několik variant upomínkových odznaků na boje ve Francii, na příslušnost k jednotkám atd. Zpravidla se tyto odznaky nosily na pravé kapse náprsní kapse stejnokroje.

Posledním specifickým způsobem vyjádření čs. příslušnosti bylo nošení kvalifikačních odznaků. Ve většině případů se jednalo o předválečné vzory např. střeleckých odznaků či odznaků za výtečné řízení obrněných vozidel. Jejich rozšíření však bylo minimální.

Jediným odznakem, který měl být zaveden pro všechny vojáky splňující předepsané normy, byl odznak pro absolvování kurzu parašutistů. Vzniklo několik návrhů na grafickou podobu s prvky čs. symboliky, avšak z ekonomických důvodů bylo od realizace upuštěno a užíval se odznak ve formě nášivky britského původu.

U československých letců ve Francii byla situace poněkud jiná. Vzhledem k jejich zařazení v rámci francouzského letectva byly jedinými odlišujícími prvky čepicové a kvalifikační odznaky čs. vzoru. Jejich nošení však nebylo pravidlem a vždy se jednalo spíše o schopnost jednotlivců si příslušné označení opatřit.

Ve Velké Británii byla situace obdobná. Čs. letci byli součástí britského královského letectva (RAF) a nosili tak stejnokroje s příslušným britským označením hodnosti a kvalifikace. Po vzoru letců z ostatních zemí Commonwealthu a národnostních armád se užívaly domovenky s nápisem CZECHOSLOVAKIA. Pro důstojníky byla oblouková zavedena varianta nošená na obou stranách stejnokroje u ramenního švu a pro poddůstojníky a rotmistry vodorovná nášivka s tímž nápisem nošená pod ramenním švem. Kvalifikační odznaky čs. vzoru nošené v kombinaci s britskými vyráběla pro čs. letce londýnská firma A. Spink.

Hodnostní označení čs. typu a čs. čepicové odznaky se u letců objevují až na tzv. návratových stejnokrojích, ve kterých se vrátili v létě roku 1945 do Československa.

Českoslovenští vojáci působící na Středním východě v rámci pěšího praporu 11 a později protiletadlového pluku 200 používali standardní britské stejnokroje pro boj v pouštních oblastech. Označení státní příslušnosti v první fázi činnosti představovala textilní nášivka v podobě státní vlajky nošená na levé straně tropické přilby. Na dobových snímcích je patné, že se v ojedinělých případech nosila i na košilích.

Na polních čepicích a čepicích důstojníků se nosil příslušný čs. odznak vyráběný v Palestině.

Další označení vznikala spíše osobní iniciativou jednotlivců. Jednalo se například o kovové obloučky s nápisem CZECHOSLOVAKIA vyráběné dle britského vzoru, různé varianty nášivek a návrhů na nárameníky, malované vlajky na ocelových přilbách či šperkařsky zhotovené identifikační známky s motivem lva.

Posledním a hojně rozšířeným odznakem je límcové označení se státním znakem a iniciálami ME (Middle East - Střední východ). Toto označení bylo tolerováno u bývalých příslušníků Protiletadlového pluku 200 i ve Velké Británii do zavedení jednotného brigádního označení.

U čs. jednotky v Sovětském svazu lze nalézt již v počátečním období její existence nejrůznější varianty výsostného označení pomocí trikolór a podomácku vyráběných odznaků. V době prvních bojů v roce 1943 byl jediným viditelným odznakem státní příslušnosti čepicový znak se lvem. Tyto odznaky se dodávaly z Velké Británie a později se vyráběly přímo v SSSR. Kromě toho se objevuje symbol lva i na improvizovaných identifikačních známkách vyráběných z konzervového plechu. V pozdějším období, kdy došlo k zavedení stejnokroje čs. střihu, který se vyráběl v sovětských textilních továrnách, se objevuje motiv lva i na opaskových přezkách. Spolu se zavedením nového stejnokroje se objevují i knoflíky se zkříženými meči, které se však od předválečného typu odlišují opačným překrytím mečů.

Dalším typem označení, z něhož je patrná čs. příslušnost, jsou výkonnostní odznaky. Jde zejména o výsadkové

odznaky pro příslušníky 2. čs. samostatné paradesantní brigády. Jsou známé dvě varianty odznaků. První, vyráběná z lehké slitiny, je kvalifikačním odznakem s vyznačeným počtem seskoků, zatímco druhý odznak ve smaltovaném provedení značí příslušnost k brigádě. Na některých snímcích je patrné nošení obou odznaků najednou. Smaltované provedení odznaku se nedostalo zdaleka ke všem příslušníkům brigády, kteří výsadkový výcvik absolvovali, na druhou stranu se vyskytuje i u vojáků, kteří k brigádě náleželi, avšak kurz neprodělali.

Druhým kvalifikačním odznakem je tankistický odznak pro příslušníky 1. čs. tankové brigády. Je částečně inspirován předválečným odznakem za výtečné řízení obrněných vozidel a nechybí na něm ani symbol lva.

Symbol čs. vlajky v kruhu byl užíván také příslušníky bezpečnostních oddílů OBZ.

Stejnokroje a označení důstojníků byly shodné s čs. jednotkou ve Velké Británii, a to i vzhledem k velkému množství důstojníků, kteří právě odsud do SSSR dorazili.

Po příchodu čs. jednotek na Slovensko došlo k výraznému kombinování a užívání součástí čs. stejnokrojů a jejich doplňků, které záviselo na jejich aktuální dostupnosti. Vojáci 1. čs. armádního sboru tak mnohdy velice připomínali svým vzhledem vojáky předválečné čs. armády.

Závěrem lze konstatovat, že vývoj označování čs. státní příslušnosti na stejnokrojích vojáků tzv. druhého zahraničního odboje již měl svá pravidla, daná existencí samostatné armády v meziválečném období. Hodnostní označení, které bylo zjednodušeno eliminací trojicpých hvězd, zůstalo zachováno i po válce. Jediným novým označením, které vzniklo během války a které se nosilo i v poválečné čs. armádě, se staly pouze kvalifikační parašutistické odznaky. Na tradici rukávového označení státní příslušnosti se navázalo v hojnější míře až v souvislosti s válkou v Perském zálivu. ■

Zdroje:

Vojenský historický archiv – fondy čs. zahraničních jednotek
Vojenský historický ústav Praha – sbírkový fond VIII- Stejnokroje a výstroj
FENCL V., ŘÍHA M.: Československá armáda ve Velké Británii. Praha: MV&H, 2003
SVOBODA, Z.: Česká státní a vojenská symbolika. Praha, Ministerstvo obrany České republiky, Generální štáb Armády České republiky, 1996.

Klíčová slova:

Czechoslovak exile army, badge, insignia, uniform, flag

Abstrakt:

Czechoslovakian state badges and insignia on the uniforms during World War II. A brief introduction to the topic of uniforms and badges used by Czechoslovak soldiers during world war II. Contains a description of the creation distinguishing badges in Czechoslovak foreign army with various ways in France, Great Britain, Middle East and in the USSR. The symbol of the Czech lion was used as the main symbol as a cap badge, as a part of qualification badges and on the ID marks.

Francouzský legionář Zdenko Waldhütter

■ Tomáš Jakl, foto: archiv autora

Na úvod se musím omluvit, protože název tohoto příspěvku není zcela přesný. Pokud bych měl uvést přesný – i když nikoliv tak úderný, jak výše uvedeno, – název tohoto článku, zněl by asi nějak takto: Ruský a francouzský legionář a plukovník generálního štábu československé branné moci Zdenko Waldhütter – Zdeněk Vltavský.

Zdenko Waldhütter se narodil 8. srpna 1894 se v Dolním Městě u Lipnice. Jeho otec byl učitelem, v době Zdenkova narození působil jako ředitel na dolnoměstské dvoutrídce. Později se stal ředitelem školy v Ledči nad Sázavou, kam se s rodinou přestěhoval i Zdenko. V Ledči žil Zdenko do svých jedenácti let, poté odešel studovat na Klasické gymnázium v Kutné Hoře. Byl nadaný na jazyky a na gymnáziu se naučil německy, latinsky, řecky a francouzsky. Vždy chtěl být vojákem. Zamýšlel nastoupit po kvintě kadetní školu, ale otec mu doporučil raději složit maturitu a vystudovat práva. Po složení maturitní zkoušky chtěl pokračovat ve studiu medicíny, ale jeho otcí se mu to opět podařilo rozmluvit, a proto Zdenko Waldhütter nastoupil do Prahy na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Po třech semestrech však byl odvelen do války ve stejnokroji rakousko-uherského kadeta.

Dne 1. května 1915 odešel do pole s IX. pochodovým praporem Zeměbranceckého pluku č. 12. O měsíc později, 6. června 1915, byl raněn do stehna a do srpna byl hospitalizován ve vojenské nemocnici v Nagykanizse. Poté byl přidělen k XIII. pochodovému praporu a od poloviny července se vrátil

na frontu. Podruhé byl raněn 3. listopadu, tentokrát vážněji. V lazaretu, umístěném v budově pražské Strakovy akademie strávil následující půlrok. Potřetí odjel do pole s 23. pochodovým praporem 17. června 1916, ale již 4. července byl u Kolců zajat ruskou armádou a putoval do zajateckého tábora v Carycinu. V zajetí strávil rok, byl nasazen v zemědělství. Za tuto dobu se naučil rusky, později do jeho jazykové výbavy přibyla ještě angličtina.

V prosinci 1916 se přihlásil do čs. legií a 1. července 1917 nastoupil do důstojnické školy 5. čs. střeleckého pluku v Borispolu. Díky své znalosti francouzštiny byl zařazen k přesunu na francouzskou frontu. Transport 1 100 dobrovolníků z 1. čs. záložního praporu a 100 absolventů důstojnické školy pod velením Otakara Husáka vyjel 24. září 1917 z Žitomiru. V Archangelsku se spojil se skupinou dobrovolníků z Rumunska, čímž jeho početní stav vzrostl na 1 600 čs. vojáků. Transport vyplul do Velké Británie 16. října 1917, kam dorazil 29. října. Do Francie vyplul 11. listopadu

Pplk. gšt. Zdeněk Vltavský po skončení druhé světové války

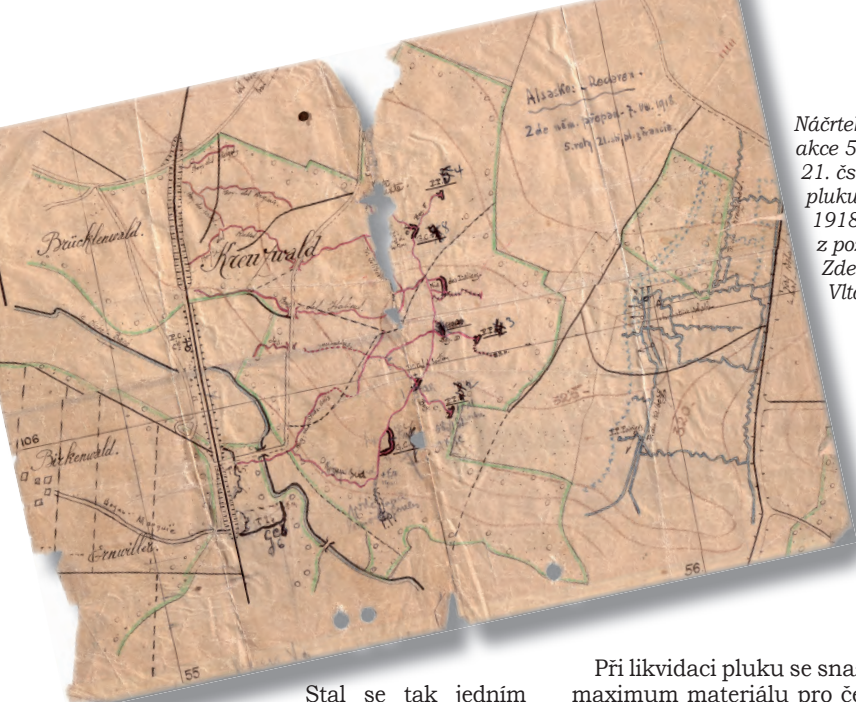
a v přístavu Le Havre se vylodil 12. listopadu 1917.

Od 14. listopadu 1917 byl Zdenko Waldhütter zařazen do 21. čs. střeleckého pluku v Cognacu a od 2. ledna 1918 do 31. března 1918 absolvoval školu pro velitele rot a čet v Saint Maixent. V červnu 1918 odjel do pole jako velitel 5. roty 21. čs. střeleckého pluku. Zúčastnil se nasazení pluku v Alsasku i u Terronu. Do vlasti se vrátil 1. ledna 1919 jako nadporučík. Po několika dnech v Praze stále jako velitel 5. roty 21. pluku odejel na Těšínsko, kde byl v bojích proti polské armádě koncem ledna opět raněn. Hospitalizován byl do 24. května v Praze, poté byl povýšen na kapitána. Chtěl dokončit studia práv, ale nakonec zůstal v armádě, aby mohl svého o tři roky mladšího bratra Františka, který se – také jako legionář – vrátil z Itálie, podporovat na studiích techniky.

Zpočátku sloužil ve Znojmě jako bočník velitele Pěšího pluku 24. V roce 1920 absolvoval 2. kurs školy generálního štábu a byl přidělen k velitelství 2. divize v Banské Bystrici a Plzni. V roce 1922 absolvoval 2. ročník válečné školy, v prosinci téhož roku byl povýšen do hodnosti štábního kapitána generálního štábu a poté působil jako přednosta II. a III. oddělení štábu 2. divize v Plzni. Dne 24. listopadu 1923 byl přemístěn ke 2. (zpravodajskému) oddělení hlavního štábu, kde se následujícího roku stal důstojníkem studijní skupiny.

Rodina Waldhütterových v roce 1910. V popředí otec Zdenko Waldhütter a jeho žena Marie, rozená Vltavská. Zdenko Waldhütter je vpravo vzadu, vedle něj jeho bratr František.

Náčrtek bojové akce 5. roty 21. čs. střeleckého pluku 7. srpna 1918 v Alsasku z pozůstatosti Zdenka Vltavského

posluchači byl i štábní kapitán Jaromír Nechanský, pozdější příslušník paraskupiny PLATINIUM-PEWTER, major Jan Čáp, major Emil Novák a další příslušníci domácího odboje.

Od 1. srpna 1939 byl Zdeněk Vltavský převeden do působnosti ministerstva financí jako úředník. V roce 1941 byl jako bývalý legionář dán do výslužby. Za okupace byl aktivním účastníkem odboje v organizacích Obrana národa, RU-DA a generála Sluncečka („Alex“). Byl zatčen gestapem, ale díky jeho zkušenostem ze zpravodajské práce se nacistům nepodařilo dokázat mu žádnou odbojovou činnost a museli jej propustit. Dne 2. dubna 1945 jej plk. gšt. František Bürger pověřil vybudováním tankové jednotky pro připravované povstání. Tento úkol plk. gšt. Zdeněk Vltavský splnil a v době květnového povstání byl velitelem útočné vozby Vojenského velitelství Velké Prahy „Bartoš“, které do boje proti nacistům nasadilo deset obrněných vozidel. Po válce se stal velitelem tankového vojska Oblasti 1, kdy prakticky obnovil svůj předválečný pluk. Později byl zástupcem velitele Tankového sboru. Od roku 1946 působil jako učitel tankové taktiky na Vysoké škole válečné. Z armády byl propuštěn v roce 1948, poté vystěhován z Prahy. Zaměstnán byl jako skladník a dále šikanován komunistickým režimem. Žil v Ledči nad Sázavou, kde 17. března 1963 zemřel a je zde i pochován. Zdeněk Vltavský byl rehabilitován v roce 1991. ■

Stal se tak jedním z tvůrců čs. vojenského zpravodajství. Postupně byl povyšován i postupoval ve funkci. V době procesu proti maďarskému špiónu Vojtěchu Tukovi v roce 1929 působil jako soudní znalec. Dne 28. listopadu 1930 dosáhl hodnosti podplukovníka generálního štábu a stal se přednostou Studijní skupiny 2. oddělení Hlavního štábu. Od ledna 1931 byl jmenován profesorem na škole politických nauk v Praze pro předmět „Vojenské aktuální problémy“.

V témže roce byl určen jako vojenský přidělenec do Paříže. Z toho důvodu si 17. října 1931 počestil své rodné, německy znějící jméno Zdenko Waldhütter podle rodného jména své matky na Zdeněk Vltavský. Od 15. listopadu téhož roku nastoupil do Paříže v propůjčené hodnosti plukovníka jako vojenský atašé s akreditací pro Francii, Belgie, Švýcarsko a Velkou Británii. Do vlasti se vrátil 30. září 1935. Aby mohl být dále povýšen, bylo v čs. branné moci nutné absolvovat určitou dobu ve funkci velitele vojskového tělesa. V letech 1935–1939 proto sloužil nejprve zástupce velitele a poté jako velitel Pluku útočné vozby 1 v Milovicích.

Dne 1. ledna 1937 byl povýšen do hodnosti plukovníka generálního štábu. Za mobilizace v září 1938 působil jako podnáčelník štábu 1. armády „Havlíček“ v Čechách. Na počátku roku 1939 odejel do Velké Británie předvést expertům britské armády exemplář nového čs. tanku Praga LT vz. 39. Tam jej také zastihla zpráva o okupaci Česko-Slovenska německou armádou. Pokusil se kontaktovat čs. vyslance v Paříži Štefana Osuského, ten jej ale nemohl přijmout. Setkal se také s příslušníky Moravcovy skupiny zpravodajských důstojníků těsně po jejich přeletu do Británie. I po poradě s nimi se rozhodl vrátit do Protektorátu Čechy a Morava. Po válce mu byl tento návrat vytýkán, ale plk. gšt. Vltavský byl přesvědčen o tom, že hlavní bojiště odboje bude na domácí půdě, a proto si svůj návrat k likvidovanému pluku útočné vozby 1 obhájil. Je nutno mít také na paměti, že na jaře 1939 byl ještě mír a válka vypukla až o půl roku později.

Při likvidaci pluku se snažil zachránit maximum materiálu pro české organizace. Každý voják dostal na odchodnou dva komplety stejnokroje, stany a další vybavení zaměřilo ke skautům. Z několika tanků, odesílaných na Slovensko, se mu pro odboj podařilo zajistit radiostanice. V dubnu 1939 si svolal na rozloučenou všechny důstojníky a rotmistry pluku. Při proslovu zdůraznil, že rozchod pluku je pouze na přechodnou dobu a žádal je, aby v nastávajících těžkých dobách nikdy nezakolísali a nezapomínali, že jsou vojáky čs. armády a příslušníky Pluku útočné vozby 1 a neopronevěřili se povinností z toho plynoucím. Udělil příslušné pokyny do budoucna a ukryl cenné předměty z majetku pluku. Mezi jeho pozornými

Likvidace Pluku útočné vozby 1 okupanty v roce 1939 znamenala pro jeho příslušníky v pojetí velitele pluku pouze přechodnou dovolenou. Nástup do služby: Na rozkaz.

Pluk útočné vozby 1.
č. 22219

DOVOLENKA

(pro gážisty)

platná do odvolání

- Hodnost a jméno: rot. předk Jan Honcíl
- Vojskové těleso (útvár): pluk útočné vozby 1
- Služební (přidělení): pomocná rota
- Druh dovolené: podle vjv. M.R.O. čj. 113/14 osob. odd. 1939
- Délka dovolené: do odvolání
- Odchod na dovolenou: 26 květen 1939
- Hlavní místo dovolené a cílová stanice: Milovice
- Další místa, kde je povoleno dle na dovolené: Dvůr Králův, Praha
- Záznam o použití TUV.: /
- Dovolenec nastoupí do služby (hlásí se): na rozkaz
- Převést na rok 19... /

Milovice 22. květen 1939

Razítko povolujícího velitelství: 1939

VELITEL PLUKU
plk. gšt. Zdeněk Vltavský

M. Vltavský
(hodnost a podpis (v. r.) povolujícího velitele)

J. Slavet
(volnostoruční podpis majitele dovolenky)

(Místo pro nalepení poukázky)

Datumová razítka nástupních stanic:

Kapitán francúzskych légii Jozef Honza – Dubnický (1884–1965)

■ Ferdinand Vrabel, Jednota ČSOL Český Brod, foto: archiv autora

Pochádzal z obce Chtelnica (okres Piešťany), kde už ako dvadsaťročný zvolával ľudové zhromaždenia, zakladal slovenské čitateľské spolky, širil národného a kultúrneho ducha vo svojom rodisku aj v jeho okolí. Neskôr sa stal dopisovateľom viacerých slovenských časopisov, čím upútal na seba pozornosť maďarského režimu, ktorý ho začal presnasledovať. V roku 1910 sa preto vysťahoval do USA, kde podľa svojho presvedčenia mohol byť svojmu národu užitočnejší ako doma.

V Amerike pracoval ako robotník, bol predsedom slovenského literárneho krúžku „Národ“, správcom 5. Zboru Slovenskej telocvičnej jednoty Sokol, neplateným účtovníkom „Národného domu“, správcom Slovenského sokolského spevokolu a tajomníkom Politického združenia v Amerike.

Po vzniku svetovej vojny vedel, kde je jeho miesto. Začal organizovať dobrovoľníkov z radov slovenských vysťahovalcov a na ich čele odišiel ako vodca prvej výpravy francúzskych legionárov do Francúzska. Tam organizoval nábor Slovákov do légii, zúčastňoval sa výcviku dobrovoľníkov v Cognacu a dosiahol hodnosť nad-

poručíka (v roku 1937 ho povýšili na štábného kapitána).

Po demobilizácii sa usadil v Trnave a bol tam naďalej všestranne činný. Pri jeho päťdesiatke Národné noviny uviedli, že „*nieť národného alebo kultúrneho spolku, kde by svojou cennou spolupracou neprikladal tehličky k ďalšiemu budovaniu našej miljej vlasti.*“ Bol predsedom Slovenskej ligy, členom výboru Matice slovenskej, predsedom „Sdruženia slovenských legionárov“, predsedom okresnej organizácie Slovenskej národnej strany v Trnave, kultúrnym referentom odbočky „Sväzu čsl. dôstojníctva“, členom výboru obchodného grémia, čestným predsedom ŠK Trnava atď. Bol aj predsedom alebo členom ústredia niekoľkých celokrajinských organizácií.

Spolupracoval so Slovenským národným múzeum, propagoval jeho podujatia a staral sa aj o zveľaďovanie jeho zbierok. Podporoval slovenské písomníctvo, stavbu sôch, pamätných dosiek a slovenské kultúrne snahy všeobecne.

Spolupráca s Čechmi v USA

Dňa 5. decembra 1914 vydalo Politické združenie Slovákov v New Yorku verejnú výzvu všetkým Slovákom, v ktorej žiadalo politické zjednotenie Slovákov a Čechov. O niečo vyššie mesiaca zvolalo spolu s Českým Pomocným Výborom spoločnú konferenciu, na ktorú boli pozvaní aj zástupcovia Slovenskej ligy. Uskutočnila sa za predsedníctva Michala Izvolského Pupina, Rusa, honorárneho konzula v New Yorku 17. januára 1915 v New Yorku. Výsledkom konferencie bolo uzavretie prvej česko-slovenskej Úmluvy, že Slováci a Česi pôjdu paralelne spolu v akcii pri vydobývaní česko-slovenského štátu. Podpisali ju za Čechov: reverend V. Pisek, Tomáš Čapek, autor knihy *The Slovaks of Hungary*, Alois Melichar, B. Grégr a E. Švehla, za Slovákov: Milan Getting, Jozef Honza, Pavol Socháň,

Jozef Honza ako príslušník 21. pešieho pluku

Ignác Gessay, Valent Nemeč, C. I. Orbach, Karol Šťastný a Jozef Baran. Zástupcovia Slovenskej ligy Albert Mamatey a Ivan Daxner ju nepodpisali z dôvodu, že neobsahovala nič o právach Slovákov v nádejnom štáte a i preto, že Česi ešte nemali celonárodnú organizáciu.

Slovenská Liga na svoj kongres zvolaný na 22. až 24. februára 1916 pozvala aj zástupcov Českého Národného Sdruženia. V pozvánke sa okrem iného uvádzalo: *Nevyhnutne treba vydržiavať spoločnú konferenciu s bratmi Čechmi, aby sa zamedzili nedorozumenia a prípadné rozpory s nimi, ktoré by mohli nastať, keby bratia Česi nebrali tú dohodu so Slovákami tak, ako ona bola (v Clevelande) ustálená a podpísaná medzi Slovenskou Ligou a Českým Národným Sdružením.* Na kongrese sa potom v prítomnosti českých zástupcov prijalo uznesenie, vyslať do Európy dvoch delegátov, aby na miestach odboja sledovali smer odboja a snažili sa vliat do neho aj zásady Clevelandskej dohody.

Spoluorganizovanie dobrovoľníckej výpravy z USA do Francúzska

Po vypuknutí vojny spolupracovali Slováci s Čechmi v Amerike aj v tom, aby neuposlúchli výzvu na nástup do armády monarchie. Honza zaznamenal aj básničku jedného českého záložníka, menom J. S. Zeman, ktorý v novinách takto odpovedal v novinách na pozývajúci list konzulátu: *„Meldung českého rezervisty: Melde gehorsamst, Herr Konsul, ein böhmischer Reservist, / jenž se hlásí, že už od nich dostal*

Skupinová fotka - stránka z Honzových spomienok s fotografiou prvej výpravy Čechov a Slovákov z USA do Francúzska v novembri 1917

Príchod do Cognacu s kresbou námestia v Cognacu

jejich zvací list./ Dojemně to v něm psáno, abych jako 'fertig' byl,/ 'Šifkartu' až dát mně ráčej, za 'vlast' abych krev svou lil/ Jaká čest...! tak rád bych od nich přijal ono pozvání,/ leč co das chtěl: dostal jsem jim do zad suché loupání./ A to vědí, jak to bolí... Nakázal mně doktor klid, proto mně to ráčej dáti a tak budem spolu kvit.“

Česko-slovenskí dobrovoľníci prvých piatich šiestich výprav sa zhromažďovali v New Yorku. Tam boli ubytovaní; v českej Sokolovni na 71. ulici sa podrobili lekárskej prehliadke a odvodu a odtiaľ potom nastupovali cestu k lodiam v newyorskcom prístave. Tie ich potom odvážali do francúzskych prístavov. Od 3. novembra 1917 do konca roku 1917 odišlo z USA celkom päť výprav.

Cesta do Cognacu, pomery a tamojší výcvik

Príchod tejto výpravy zaznamenal orgán ČSNR v Paríži, „Československá Samostatnosť“ nasledovnými slovami: „Dne 21. listopadu prišli prví vojáci američtí, dne 26. listopadu přijela výprava druhá. Pozdravení a uvítání byli jednak Národní Radou (dr. Sychrava), jednak našimi vojáky samotnými... Amerika... na počátku, když sotva jsme se probíjeli těžkostmi, dala prostředky materiální: na konci, kdy už jsme si jisti svým výsledkem a vítězstvím, dává nám to, co jedině ještě nám schází: vojsko... Tu je třeba zmíniti se ještě o jiné důležité věci: Značný počet našich amerických vojáků jsou Slováci. Jsou nám zde

uvítání a drazí nadmíru. Dosud v našem vojsku převládá element český. Jsme rádi, že nyní věc bude vyrovnána a že Slováci američtí zaujmají v přicházejícím počtu našich američanů číslo, jež daleko přesahuje jejich procento... Budtež tedy vítáni, naši Slováci, mezi námi na posvátné půdě francouzské s dvojnásobnou radostí! ... Naše vojáky, již jistě budou hodni svých vojensky slavných, velikých předků, vítáme znovu na posvátnou půdu Francie, vítáme je do středu chrabré armády francouzské a přejeme si, aby jménu Čecha a Slováka dělali všude čest. Mohou býti hrdí a vděční za to, že osud dal

jim tu možnost, aby byli vojáky první československé osvoboditelské armády!“

Výcvik českých a slovenských dobrovoľníkov v Cognacu opisuje Honza v spomienkach vlastnými slovami nasledovne.

Cvičisko sme mali na vyvýšenine neďaleko Cognacu. Vojenský výcvik si osvojovali ľahko a rýchle aj tí z nás Američanov, ktorí predtým neboli vojakmi. Hneď v prvý deň cvičenia s puškou boli sme predmetom pochvaly pri stolovaní našich dôstojníkov. Onedlho iný a iný z nás velil cvičným družstvám za dozoru našich inštruktorov, aby sa tak u jednotlivcov zistili veliteľské vlohy.

Vo štvrtok 20. decembra 1917 zhromaždili sme sa vyholení a vyobšívani na zoradisko. Tam nám prečítal kapitán Otakar Husák dekrét francúzskej vlády o povolení česko-slovenskej armády vo Francúzsku. My Slováci so slzami v očiach sme precíťovali najmä článok 2. o Národnej Rade Zemí Českých a Slovenských. Bol to premilý dar k Vianociam.

Dňa 27. januára 1918 som dostal rozkaz hlásiť sa u kapitána Josefa Šnejdárka, ktorého pred pár dňami preložili k nám z francúzskej Cudzineckej légie. Šnejdárek ma predstavil novému veliteľovi 21. pluku podplukovníkovi Philippeovi. Od veliteľa som dostal pokyn odobrať sa k československému hlavnému štábu do Paríža, kde mi dajú ďalšie rozkazy. Odišiel som sám na Saintes a do Paríža som prišiel v stredu 29. januára 1918. Do generálneho štábu ma uviedol

Dr. Lev Sychrava, hlavný redaktor „Československej Samostatnosti“. V generálnom štábe som dostal rozkaz postaviť sa do služieb ČSNR

Slovenských zajatcov bolo vo Francúzsku len niekoľko desiatok a českých zajatcov tiež len niekoľko sto. Slovákov bolo v pomere k Čechom len asi 7 percent. Po povolení našej armády vo Francúzsku boli Slováci na žiadosť ČSNR od Maďarov oddelení a premiestení do oddelenia pre Čechov.

Keď som mal ísť s kapitánom J. Šnejdárkom a Otom Broklom na prvý nábor 4. mája 1918 do Orléansu, tešil som sa, že sa znovu uvidím so Slováckmi zo Slovenska, ale som sa i bál, že ak sú Maďarmi príliš sterilizovaní, že sa mi ani jeden neprihlási. V česko-slovenskom oddelení orléanskeho zajateckého tábora bolo 230 Čechov a len 22 Slovákov. Na druhej strane drôtenej ohrady boli Nemci a Maďari. Hneď, ako sme sa objavili, Maďari sa nalepili na ohradu a začali sa Slovákom vyhrážať, že ak sa opovážia prihlásiť do českej armády oni sa postarajú, aby ich rodičom boli skonfiškované majetky a aby boli pozatváraní pre velezradu.

Dňa 30. júna 1918 odovzdal prezident francúzskej republiky Raymond Poincaré v mestečku Darney nášmu 21. pluku zástavu, ktorú darovalo mesto Paríž. Deň pred odovzdaním 29. VI. 1918, ju prevzali na parížskej radnici traja príslušníci pluku, major Gibiš, vojak Oto Brokl a vojak Jozef Honza. Táto trojica príslušníkov 21. Pešieho pluku potom zástavu a nočným vlakom dopravili do Darney, kde už bolo počť z frontu i kanonádu.■

Honza na fotografii z bratislavského fotoateliéru Mindszenty

Otto Linhart, radista vysílačky domáciho odboje Sparta I

■ Karel Ludvík, Jednota ČsOL br. Stanislava Berana Jindřichův Hradec

Specifikem domácího protinacistického odboje v českých zemích, ale i na Slovensku, bylo vedle jeho jednotného vedení prostřednictvím koordinačního orgánu ÚVOD¹ i dlouhodobé a dobře organizované rádiové spojení s exilovou vládou v Londýně. Jedním z oněch tichých bojovníků – radistů byl také ruský legionář Otto Linhart.

Otto Linhart v uniformě ruského legionáře po návratu do Prahy v roce 1920. Soukromý archiv Křížová Jarmila, Kamenice nad Lipou.

Otto Linhart se narodil 24. září 1895 v Praze jako nejmladší ze čtyř bratrů. Jeho bratři Bedřich², Zdeněk³ a Václav⁴ Linhartovi se také zapojili do odbojové činnosti a zaplatili za to svými životy. Po vypuknutí 1. světové války byl Otto Linhart povolán k 6. praporu polních myslivců rakousko-uherské armády a 10. září 1915 padl u Tarnopolu do ruského zajetí. Zde, ve městě Bykovo (Moskevská gubernie) vstoupil 27. srpna 1917 do československých legií a v hodnosti vojína se štábem 1. střelecké divize prodělal celou ruskou anabázi. V roce 1920 se již jako desátník radiotelegrafní roty vrátil do nově vzniklé republiky a následně byl demobilizován. V období první republiky pracoval na ředitelství pošt v Praze jako poštovní revident - radiotelegrafista.

Po okupaci Československa se díky své profesi zapojil do protinacistického odboje ve skupině pplk. gšt. Štěpána Adlera⁵, který byl pověřen vojenskou odbojovou organizací Obrana národa⁶

vybudovat rádiovou komunikační síť uvnitř Protektorátu. Po zatčení pplk. gšt. Adlera a jeho skupiny se na jaře 1940 stal radistou ve spojovací skupině koordinačního orgánu domácího odboje ÚVOD. Pod vedením Juc. Rudolfa Mareše⁷ až do září 1941 obsluhoval společně s čet. Jindřichem Klečkou⁸ vysílačku Sparta I. Jen díky střelnému zranění, které nešťastnou náhodou utrpěl 22. září 1941, se vyhnul zatýkání v pražských Hodkovičkách, kde gestapo 4. října 1941 přepadlo Spartu I přímo při vysílání. Linhartův spolupracovník čet. Jindřich Klečka se zastřelil.

Následující den byl gestapem zatčen Ottův nejstarší bratr Zdeněk Linhart, který zajišťoval ozbrojenou ostrahu při přepravě a provozu vysílačky Sparta I. Z jeho bytu se i vysílalo a ukrýval zde i čet. Jindřicha Klečku. Zdeněk Linhart zahynul v koncentračním táboře Stutthof 17. ledna 1943.

Od tohoto dne žil Otto Linhart až do konce války v ilegality. Zpočátku v Praze, od února 1942 nalezl útočiště na interním oddělení soukromé kliniky profesora Šimera⁹ v Plzni. Zde se ukrýval i jeho bratr Václav Linhart, který poskytoval svůj byt v Praze a domek ve Studeném u Jílového k vysílání Sparty I i jako úkryt pro čet. Jindřicha Klečku.

V červenci 1942 došlo k odhalení úkrytu v Plzni a zatčení více než osmdesáti členů místního ÚVODu. Otto Linhart včas uprchl do Strakonice a poté do Protivína, jeho bratr Václav se však při zatýkání otrávil a zemřel 4. července 1942 v budově plzeňského gestapa.

V Praze byl zatčen i další z bratrů Bedřich Linhart, vrchní kriminální inspektor protektorátní policie, od června 1941 penzionovaný jako ruský legionář pro nespolehlivost. Z pověření odboje se stal tlumočnickem pražského gestapa, odkud dodával neocenitelné informace. Ve své garáži také ukrýval a v soukromém automobilu převážel vysílačku Sparta I. Dne 20. října 1944 byl popraven v pankrácké sekýrárně.

Nový úkryt Otto Linhartovi zajistil profesor Ladislav Vaněk¹⁰, vedoucí sokolské odbojové organizace OSVO, který jej odeslal do Lipníku nad Bečvou. Zde měl působit opět jako radista, tentokrát pro ostravskou odbojovou skupinu redaktora Josefa Bjačka¹¹. V září 1942 byl však Josef Bjaček zatčen a Otto Linhart byl opět na útěku. Vrátil se do Prahy, kde pro něj našel jeho přítel Ing. Richard Reisner¹² nový bezpečný úkryt u rodin Ježkových a Křížových v Kamenici nad Lipou. Zde se skrýval až do února 1944, kdy jej hrozící odhalení přinutilo k návratu do Prahy. V dubnu 1944 se Ing. Richard Reisner během zatýkání otrávil a Otto Linhart se postupně skrýval na dalších místech v Praze. Květnová revoluce jej zastihla v ilegálním bytě u Františka Maliny na pražském Pankráci.

Otto Linhart prožil v ilegality více než 43 měsíců. Za svou odbojovou činnost zaplatil ztrátou tří bratrů; manželka Božena Linhartová, sestry Marie Linhartová a Ludmila Stöcklová byly od dubna 1944 do konce války vězněny v koncentračním táboře Ravensbrück.

Po válce se Otto Linhart vrátil ke své práci poštovního kontrolora na telefonní ústředně Hlavní pošty v Praze. Zemřel v zapomenutí 29. března 1980. ■

Fotografie Otto Linharta použité v padělaných protektorátních dokladech, které v průběhu svého života v ilegality používal. Postupně žil pod jmény Jan Zach, Jan Zachar a Jan Klika. VHÚ Praha: fond 255, sign. 145943/47.

Poznámky:

- ¹ ÚVOD - Ústřední vedení odboje domácího bylo vytvořeno na přelomu let 1939-1940 jako zastřešovací orgán pro nejvýznamnější odbojové organizace (Politické Ústředí, Petiční výbor „Věrní zůstaneme“ a Obrana národa), působící na území Protektorátu. ÚVOD nesjednocoval odboj v jednu organizaci, ponechával jim volnost v konání, ale zároveň je koordinoval.
- ² Bedřich Linhart - narozen 9. 4. 1886 v Praze. Ruský legionář. Vrchní krim. inspektor zprav. odd. protektorátní policie. Do června 1941 tlumočnick gestapa, poté jako bývalý legionář penzionován. Ukrýval ve svém vozidle a garáži vysílačku SPARTA I. Zatčen gestapem v červenci 1942, popraven 20. 10. 1944 v pankrácké sekyrárně.
- ³ Zdeněk Linhart - narozen 12. 5. 1888 v Praze. Řidič tramvaje pražských elektrických podniků. Kolportér ilegálních tiskovin, ozbrojená ochrana vysílačky SPARTA I. Ukrýval radistu čet. Jindřicha Klečku a poskytl vlastní byt k vysílání. Zatčen gestapem 5. 10. 1941 na základě udání svého domovníka. Zemřel 17. 1. 1943 v koncentračním táboře Stutthof.
- ⁴ Václav Linhart - narozen 21. 7. 1892 v Praze. Člen Radý hl. m. Prahy, faktor tiskárny MNO a později MV. V roce 1939 rozmnožil 2 000 letáků s provoláním E. Beneše „Všem věrným Čechoslovákům“. Ukrýval radistu Jindřicha Klečku a poskytl domek k vysílání. Od 4. 10. 1941 v ilegality. Zatčen gestapem 4. 7. 1942 v Plzni. Při převozu spolkl cyankáli a zemřel v plzeňské služebně gestapa.
- ⁵ Pplk. gšt. Štěpán Adler - příslušník štábu Obrany národa, přednosta 5. oddělení - vnitřní radiospojení. 7. 12. 1939 zatčen gestapem v Praze. Popraven 7. 8. 1942 v Berlíně.
- ⁶ Obrana národa - vojenská odbojová organizace. Na jejím založení se podíleli příslušníci bývalé československé armády včetně zpravodajských důstojníků zaniklého 2. oddělení Hlavního štábu. Byla od samého počátku budovaná a řízená jako vojenská odbojová organizace.
- ⁷ JUC. Rudolf Mareš - narozen 22. 12. 1909 v Štokách u Havl. Brodu. Vedoucí funkcionář ÚVOD, po zatčení pplk. gšt. Št. Adlera odpovědný za rádiové spojení. Od Velikonoc 1940 v ilegality. Těžce zraněn v přestřelce s gestapem 11. 7. 1942 v pražských Kinského sadech. Popraven 20. 10. 1944 v sekyrárně Pankrácké věznice.
- ⁸ Čet. Jindřich Klečka - narozen 7. 4. 1913 v Oselcích u Nepomuku. Dělesloužící poddůstojník prvorepublikové armády. Radista vysílačky SPARTA I. Zastřelil

se 4. 10. 1941 při přepadení vysílačky gestapem, v budově jimonického Akcizu.

- ⁹ Prof. MUDr. František Šimer - narozen 20. 4. 1899 v Praze. Primář interního oddělení *Plzeňské městské nemocnice*. Od léta 1941 do června 1942 nalezlo na tomto oddělení postupně útočisté více než 30 ilegálních pracovníků. Zatčen gestapem 2. 8. 1942, popraven 8. 9. 1943.
- ¹⁰ Prof. Ladislav Vaněk - narozen 19. 6. 1906 v Olomouci. Středoškolský profesor chemie a tělesné výchovy v Brně. Člen náčelnictva Československé obce sokolské, na přelomu 1939-1940 několikrát vyslýchán brněnskou úřadovnou gestapa a propuštěn na svobodu. Přišel do kontaktu s řadou významných příslušníků odboje, členy OSVO (Obec sokolská v odboji), kde posléze stanul v čele skupiny JINDRA. Téměř s jistotou agent brněnského a později i pražského gestapa. Zemřel 5. 10. 1993 v Praze.
- ¹¹ Josef Bjaček - před válkou tajemník Národně-demokratické strany v Ostravě. Na začátku okupace záhy zatčen a propuštěn za závazek spolupráce s brněnskou služebnou Abwehru (německá vojenská zpravodajská služba). Na Ostravsku založil ilegální skupinu. Za vlast, později Yes, zapojil se do činnosti ilegální organizace Lvice a do pomoci partyzánskému oddílu Zelený kádr. Zatčen 15. 9. 1942 ostravským gestapem. 20. 10. 1942 převezen do Kounicových kolejí a poté do Mauthausenu, kde byl v roce 1943 popraven.
- ¹² Ing. Jiří Reisner - obchodní zástupce firmy JAKA-MARUS. Přítel a spolupracovník bratrů Linhartových. Člen Obrany národa. Při zatýkání gestapem se 4. 4. 1944 otrávil. Korespondence s Karlem Ježkem nalezená u něj v bytě vedla k zatčení rodiny Ježkových v Kamenici nad Lipou.

Prameny a literatura:

- Čvančara, Jaroslav: Někomu život, někomu smrt 1939 - 1941. Laguna 2002, ISBN 80-86274-40-3
- Čvančara, Jaroslav: Někomu život, někomu smrt 1941 - 1943. Laguna 2003, ISBN 978-80-86274-81-2
- Koutek, Jaroslav: Tichá fronta. Naše vojsko 1985
- Krajina, Vladimír: Vysoká hra. Vzpomínky. EVA 1994, ISBN 80-254-5535-1
- Tomášková Helena: Historický vývoj poštovníctví a ředitelství pošt a telegrafů v Praze po roce 1918 do roku 1935. Diplomová práce. Univerzita Pardubice 2010
- VHÚ: fond 255, sign. 145943/47, 60421/68, 311765/94
- VHÚ: fond 308-56-1, 308-33-2
- ABS: fond 141-313-1, 135-26-7,
- Poštovní muzeum Praha: inv. č. II. OPZ 777, př. č. 42-2000, inv. č. II. OPZ 1255, př. č. 42-2000
- Novák Václav pplk. v. v.: Zpráva o ilegální činnosti, 20. září 1945. Muzeum Uhřetěves <http://www.wuapraha.cz/Pages/DatabazeVHA/DatabazeLegionaru.aspx>

Příloha Policejního věstníku pro Protektorát Čechy a Morava č. 128 ze dne 29. října 1941, obsahující příkaz k zatčení Otto Linharta a Václava Linharta. VHÚ Praha: fond 255, sign. 145943/47.

Abstrakt:

Otto Linhart, Czech legionary from Russian and antifascist resistance fighter was born on 24th September 1895 in Prague. After the outbreak of the WWI he was called to 6th Field Hunters Battalion of Austro-Hungarian army. He fell into Russian captivity on 10th September 1915 in the Battle of Tarnopol. He joined Czechoslovakia legion on 27th August 1917 in Bykovo and as the private he went through whole the combat road of the legions in Russia. Corporal of the signal company Otto Linhart came back to newly formed Czechoslovak Republic where he was demobilized in 1920. He worked for Czech Post directorate as telegraphist. This position gave him the opportunity to start with resistance against occupiers in Lt. Col. (GS) Stepan Adler's group after the Protectorate of Bohemia and Moravia was formed. The group was authorized by resistance group Obrana Národa to create the radio communication network in Protectorate. When members of Adler's group were arrested in the spring 1940 he became the telegraphist in signal group of UVOD (Central Management of Inland Resistance). He operated with radio SPARTA I. Gestapo attacked the radio during the broadcast on 4th October 1941 and Otto Linhart had to go in hiding where he stayed for the rest of the WWII. His older brothers Vaclav, Bedrich and Zdenek paid their lives for their resistance activity. His wife Bozena Linhartova and both his sisters Marie Linhartova and Ludmila Stöcklova were internated in concentration camp Ravensbrück from April 1944 to the end of WWII. After WWII Otto Linhart worked as postal inspector for main Post Office in Prague. He died forgotten on 29th March 1980 in Prague.

Legionáři na Uherskobrodsku v protinacistickém odboji

■ PhDr. Miroslava Poláková, Ph. D.

Na jaře 1939 po vytvoření protektorátu bylo najednou nutno najít zaměstnání pro 173 000 příslušníků československé armády, namnoze bývalých legionářů. V mnohých zůstalo vědomí služby národu, ačkoliv jejich profesní kariéra byla zastavena. Nejpočetnější odbojovou organizací v celém protektorátu, stejně tak i na Uherskobrodsku, se stala od března 1939 Obrana národa (ON). Jednu z klíčových rolí zde sehráli právě bývalí legionáři, kteří měli své zkušenosti z bojiště, a nechybělo jim vlastenecké přesvědčení.

V čele krajského velitelství ON Jihovýchodní Morava stanul zkušený důstojník z ruské fronty a od 16. ledna 1939 velitel pluku v Uherském Hradišti, pplk. Vladimír Štěrba. Po ukončení reálky v Olomouci 1915 absolvoval záložní důstojnickou školu v Rijece a v květnu 1916 odjel na ruskou frontu. Přesel do ruského zajetí a 14. června 1917 vstoupil do legií. Stal se velitelem roty v hodnosti poručíka u „Slezského“ pluku. Roku 1920 se přes Kanadu vrátil a jako aktivní důstojník působil na různých místech republiky. Naposledy sloužil v Uherském Hradišti jako velitel 3. praporu 27. pěšího pluku a školy důstojníků pěchoty v záloze 14. divize. V letech 1937 až 1938 byl členem vojenské mise Československé republiky v Sovětském svazu. Do odboje vstoupil se samozřejmostí a kolem něho se vytvořila rozsáhlá síť rezistence, která spojovala několik okresů.

Nejblíže k sobě měl politický okres Uherské Hradiště a Uherský Brod, který se sestával ze tří okresů soudních, Uherský Brod, Bojkovice a Valašské Klobouky. Velitelem oblasti ON Uherský Brod byl nejprve bývalý legionář František Kryš, později zástupce velitele oblastního vojenského velitelství (od 5. 7. 1939 krajského) Jihovýchodní Morava. Měl zkušenosti z I. světové války, kdy byl v srpnu 1914 mobilizován k 98. polnímu pluku. Dne 1. 11. 1916 se dostal do italského zajetí a 10. 8. 1917 vstoupil do čs. legií v Itálii. V prosinci 1918 se stal velitelem praporu 7. střelecké divize Útočné družiny Jánošíkovy v Ružomberku. Byl povýšen do hodnosti majora a na Slovensku setrval jako velitel až do roku 1920. Po návratu se stal ředitelem Okresní nemocenské pokladny v Uherském Brodě. Zástupcem velitele této oblasti se stal taktéž legionář pro změnu z ruské fronty RNDr. Ing. František Měšťan, kpt. v záloze. Spojení na Prahu měl na starosti další bývalý legionář, který přišel do Uherského Brodu z Uhřetěvesi jako účetní pro pivovaru, Gustav Kašpar.

Po reorganizaci byl zástupcem velitele města Uherský Brod ustanoven legionář a současný ředitel měšťanské školy Jan Němeček, který za I. světové války přešel na italské frontě do čs. legií a sloužil v hodnosti kapitána u 8. roty, 31. pluku.

Do konce léta 1939 se vytvořila šest kilometrů od města četa Nivnice, jejímž velitelem byl legionář z ruské fronty Josef Marek, a dalšími členy i dva legionáři z Ruska Jan Kablášek a Jan Kapsa, který sloužil v 7. rotě 6. pluku. Samostatná družstva ON byla vybudována také v Pašovicích a v Šumicích. Velitelem pašovického družstva byl jmenován někdejší ruský legionář Antonín Coufalík. Jako člen byl veden bývalý učitel a legionář z Ruska, předseda Obce legionářské v Pašovicích, Jan Rychetník, který utekl před zatčením na Humpolecko, kde pokračoval v odboji.

Složitá byla situace v Šumicích, kde Němci dobře věděli o legionáři a poslanci agrární strany Leopoldu Slívovi. Za I. světové války bojoval u Bachmače. Patřil do 6. pluku čs. legií. Z Vladivostoku se vrátil v roce 1920. V roce 1939 byl předsedou národního sdružení legionářů a patřil do osmdesátičlenného výboru Národního souručenství v protektorátu. Spolupracoval s generálem Aloisem Eliášem, na jaře 1939 zorganizoval odchod ministra Bohumila Laušmana a Václava Majera a několika důstojníků za hranice. Po likvidaci armády pomohl také generálu Ludvíku Svobodovi k nástupu do vedení lihovaru v Bzenci a později k jeho útěku do ciziny. Leopold Slíva byl patrně velitelem šumického samostatného družstva ON. Leopoldův mladší bratr Mikuláš Slíva odešel v roce 1922 za prací do Argentiny a po vypuknutí války dobrovolně vstoupil do československé zahraniční armády ve Francii jako dělostřelec.

Okres ON v Bojkovicích spadl pod okresní velitelství Uherský Brod. Vytvářel se pod vlivem ústředí z několika stran. Hlavní linie byla vedena z Uherského Hradiště. Z pozice civilní složky byli u zrodu organizace ředitel Obchodní akademie z Uherského Hradiště dr. Václav Najbrt, který vedl politickou skupinu krajského velitelství. Za I. světové války bojoval Najbrt v legiích v Rusku stejně jako učitel František Milička, rodák z Krhova, sloužící u 3. roty 12. pluku. Jejich prvořadým úkolem bylo zorganizovat v jednotlivých obcích Bojkovicka širokou základnu, která by se zaměřila na rezistenci v oblasti hospodářské, politické i vojenské.

Stěžejní úkoly příslušníků ON na Uherskobrodsku vyplývaly

Antonín Holub - majitel hostince v Hradčovicích

z podmínek, v jakých se okres nalézal. Byly zde tři zbrojní závody, ale hlavně celá východní část okresu sousedila se Slovenskem. Proto byly vytvořeny převáděcí kanály, kterými se vydávali uprchlíci jednak bojovat do zahraniční armády a později, na podzim 1944 na pomoc Slovenskému národnímu povstání. Tras bylo poměrně velké množství a podařilo se je udržet do roku 1941. Také zde se při převádění angažovali legionáři. V Kunovicích to byl někdejší legionář, nyní poštovní Tomáš Sedlár, který zorganizoval trasu přes Hrubou Vrbku. Za I. světové války odešel na ruské frontě do legií a bojoval u 11. roty 7. pluku.

V den, kdy vypukla II. světová válka, byli organizátoři společenského a politického života ve městě, bývalí legionáři nebo činovníci Sokola či Orla vystaveni prvnímu citelnému útoku německých úřadů v rámci akce Albrecht I. Odvedeni byli mezi jinými starosta města a bratr legionáře gen. Vojtěcha Luži Bohuslav Luža a syn někdejšího uherskobrodského starosty a sám bývalý legionář Vladimír Herold, který byl jako jediný ze zatčených nakonec propuštěn. Vladimír Herold, který byl do 27. října 1939 vězněm na Špilberku, za I. světové války přešel dobrovolně do ruského zajetí a v táboře Darnica vstoupil do legií. Domů se vrátil přes Vladivostok a Čínu v roce 1920 a stal se ředitelem městské spořitelny. Patřil k hlavním organizátorům společenského života v Uherském

Brodě. Podílel se na odhalení památníku obětem I. světové války, pomníku T. G. Masaryka, zúčastnil se otevření Holubyho chaty na Velké Javořině a byl členem Sokola. Až do konce války se musel pravidelně hlásit na úřadě a nebylo mu povoleno město opustit. Návrat dalších zatčených z 1. září byl nežádoucí.

Dne 30. listopadu 1939 udeřilo gestapo na krajské vedení ON. Mezi zatčenými byl k výslechu v Uherském Hradišti předveden i krajský velitel pplk. Vladimír Štěrba. Po výstupu s gestapáky byl pplk. Štěrba před Vánocemi 1940 převezen z uherskohradištské věznice na Špilberk do Brna a ráno 27. března 1940 spáchal sebevraždu oběšením. V Polešovicích byl 7. prosince 1939 zatčen první velitel oblasti Uherský Brod František Krys. Dne 8. srpna 1942 byl odsouzen v Breslau k osmi letům vězení za velezradu a 1. května 1945 se dočkal osvobození americkou armádou na pochodu smrti v Helgenburgu.

Také sabotáže na železnici utrpěly těžkou ránu. Ilegální činnost podle

protektorátní terminologie tzv. teroristů na Vlárské dráze skončila na určitou dobu zatýkáním v říjnu 1940. Dne 8. října 1940 byl odveden nejbližší spolupracovník přednosta železniční stanice v Pitíně, legionář Čeněk Inocenc Strapina. Ten narukoval v roce 1916 na italskou frontu a ihned se dostal do zajetí, odkud přestoupil do legií jako střelec k 34. pluku. Ve vojenské službě byl od 22. 4. 1918 až do 31. 12. 1919, kdy bojoval ještě u 34. střeleckého pluku na hranicích s Maďarskem. Po návratu nastoupil jako zaměstnanec Vlárské dráhy v Pitíně, kde byl od roku 1939 členem sabotážního družstva ON. Nejprve byl internován v Uherském Hradišti, později v Kounicových kolejích v Brně a 12. prosince 1940 byl převezen do koncentračního tábora ve Wohlau nedaleko Breslau. Dle výpovědi spoluvězně byl Čeněk Strapina zabit dozorcem. Za opožděný nástup při vycházení z cely dostal obuškem ránu do hlavy. Očekávaný soud se nikdy neuskutečnil. Na úmrtím oznámení je uvedeno bez udání příčiny pouze datum, 23. únor 1941, a čas smrti, 7 hodin 50 minut.

Pro nedostatek důkazů byl po třech dnech od zatčení v roce 1941 propuštěn majitel hostince v Hradčovicích a někdejší legionářský šikovatel u 7. ruského pluku Antonín Holub, který byl hlavním článkem spojení ON ve Lhotce a ve Veletinách. Do rukou gestapa 21. ledna 1941 se dostal starosta Šumic Leopold Slíva. Byl odveden v den, kdy mu jeho žena Barbora porodila osmé dítě. Veškerý majetek byl zkonfiskován a na statek byl dosazen správce. Leopold Slíva byl vězněn až do konce války. Prošel Pankrácem a Malou terezínskou pevností, poté byl převezen do Drážďan, Gollnowa nedaleko Štětína a příchod amerických osvobozenecových jednotek ho zastihl ve Straubingu. Domů se vrátil v červenci roku 1945. V květnu 1946 byl opět zvolen poslancem Národního shromáždění a v září 1948 utekl před zatčením do USA, kde v roce 1986 zemřel. Soudním rozhodnutím byl plně rehabilitován v roce 1994.

Dne 5. března 1942 gestapo odvedlo Gustava Kašpara, který se zapojil do převádění přes hranice. Byl vyslýchán a držen v Uherském Hradišti, v Kounicových kolejích, na Mírově a v Breslau, kde byl odsouzen k osmi letům káznice. Vězněn byl postupně v Geossthrehlitz, Esterwagenu, Papenburgu až nakonec zahynul v Brandenburgu 15. listopadu 1944.

Na příhraničním Bojkovicu se začaly utvářet podmínky k partyzánské činnosti. Do Bojkovic se vrátil na jaře 1943 zdejší rodák, bývalý legionář

a poté policejní inspektor v Košicích Karel Hřib, zvaný Strýc, který byl dříve napojen na druhé a třetí ilegální vedení KSČ v Praze. V době I. světové války dezertoval a vstoupil do legií v Rusku. Je evidován jako příslušník 2. pluku. Po skončení I. světové války byl přijat k četnictvu a sloužil na několika místech Československa, nejprve v Plzni a naposledy před rokem 1939 v Košicích. Na začátku války bydlel v Brně, kde měl kontakty na členy žijící v ilegality na Podřipsku, a jako instruktor byl v roce 1942 vyslán do buchovických lesů, konkrétně do Tupes. Od spojky mezi Prahou a Bojkovicemi, Čenka Bartůňka, dostal návrh, aby se zaměřil na rodné město. Do Bojkovic přišel s myšlenkou vybudování ilegálních buněk po celém okolí, které by daly základ pro pozdější partyzánský způsob boje.

V Uherském Brodě v roce 1944 vzniklo nové ilegální odbojové centrum, které se vytvořilo kolem ředitele pivovaru RNDr. Ing. Františka Měšťana, který pracoval ve zpravodajském oddělení ON. Na podzim, 11. září 1941, Františka Měšťana poprvé zatkli. Jelikož mu nebylo nic dokázáno, byl propuštěn. V létě 1944 dal po delší době podnět k opětovnému vytvoření odbojové organizace, která navázala spojení s paradestním výsadkem Clay. V sobotu 10. února 1945 byl učiněn konec všem dalším záměrům protifašistického odboje v Uherském Brodě. Důvěřivost a pozdní odhalení konfidentů vedly k zatčení Františka Měšťana. Byl vyšetřován nejprve v Uherském Brodě a následně odvezen do Kounicových kolejí do Brna. Po pěti dnech od vzetí do vazby, aniž by cokoliv prozradil, si František Měšťan dne 15. února 1945 podřezal žíly. O tři dny později, v úterý 13. února, byl zatčen i legionář a ředitel školy Jan Němeček, který věznění přežil.

Za pomoc partyzánům, kteří se vraceli z povstání a ukrývali se v Nezdenicích, byl ještě před koncem války v únoru 1945 zatčen bývalý legionář, hajný Augustin Zetka z Nezdenic. Válku přežil, i když partyzáni, které stačil ještě zásobovat, byli postříleni 31. ledna 1945 v Mikovicích.

Příslušníci československých legií se po návratu z bojiště I. světové války vesměs rozhodli budovat stát, na jehož vzniku měli obrovský podíl. Byli hrdí na Československou republiku, která pro ně tolik znamenala. Většina své vlastenectví nedávala okázale najevo. Svému odkazu zůstali věrni i po napadení země nacisty. Čeští legionáři, členové Obrany národa, se rozhodli bojovat. Vraťme všem těmto hrdinům úctu, které jim právem náleží. ■

Čeněk Inocenc Strapina - drážní zaměstnanec v Pitíně

Summary:

Many of Czechoslovak legionars from russian and italian front stood in a year 1939 at birth of Defence nation at Uherskobrodsko. Particularity of filling its activities was given for existence of three arms factory as well as of frontier position the region, which been skirt hem the Slovak frontier. The former legionars share to organization of saboteur activities and too at the carry out over frontier. Before the end of war some of them support the partisans and over them they feeded at the paradrops. Its fates were not till now summarily worked.

Balkánská cesta v letech 1939-1941 přes Jugoslávii do zahraniční armády

■ Václav Šrámek

Od Mnichovské zrady v září 1939 bylo jasné, že Hitler se nespokojí se zaborem Sudet, ale že co nejdříve bude celá země okupována. Před touto hrozbou odchází do zahraničí aktivní antinacisté, židé a další, kterým by okupace přinesla přímou hrozbu likvidace ze strany okupantů. Až do 15. 3. 1939 se odcházelo legálně, vlakem nebo letadlem, přes Německo do Francie nebo Anglie, na cestovní pas. Po vzniku protektorátu zůstala jenom cesta přes Polsko, nebo Slovensko a Maďarsko buď do Rumunska, nebo Jugoslávie a dále, kde byla svoboda. To už odcházejí vojáci z povolání, politici a vlastenci za uskutečněním odvety za rozpad státu a okupaci. Po porážce Polska na podzim roku 1939 zůstala volná cesta jenom přes Balkán. A tak se vžil pojem Balkánská cesta za svobodou. Také se používal název jižní cesta.

Na území protektorátu vzniká na jaře 1939 řada odbojových organizací. Všechny mají stejnou snahu. Dostat ohrožené občany ze země a vyslat co nejvíce dobrovolníků do boje za obnovu samostatnosti. Domácí odboj organizuje síť převaděčů a přechody na protektorátních hranicích se Slovenskem. Daří se totéž přes Slovensko. Převaděči si předávají běžence až k maďarským hranicím.

Pro toho, kdo měl jakýkoliv cestovní pas, byl záchytný bod jugoslávský nebo francouzský konzulát v Bratislavě. Zde bylo běžencům vystaveno vízum, a to bezplatně a na počkání. Pokud nebyl cestovní pas, přecházely se nové slovensko-maďarské hranice samostatně a tajně, často za pomoci místních občanů. Další zastávkou pak byla Budapešť- francouzský konzulát. Zde je očekávala skupina československých diplomatů řízených ilegálním čl. vyslancem Dr. Lípou v Bělehradě.

Dostat se tam bylo obtížné. Pokud nebyl cestovní pas, tak běžencem nechal své doklady doma, aby mohl, když bude nejhůř, udat falešné jméno. Maďarská policie běžence bez dokladů ihned mírně řečeno internovala v záchytných celách. Také je vyháněla zpět na Slovensko. Cesta za svobodou se tak prodloužila i na několik měsíců.

Pokud se běžencem dostal na francouzský konzulát v Budapešti, tak byl přijat, ukryt, zabezpečen a posléze tajně poslán k jugoslávským hranicím, kde v lepším případě čekal další průvodce. V horším musel se sám na vlastní pěst dostat přes hranice. Na jugoslávských hranicích již o nich věděli. Češi, žijící v Jugoslávii, informovali vojáky a civilisty na hranicích, že přicházejí bratři

Češi. Československý svaz v Jugoslávii se zaručil státní správě, že se postarají o běžence, aby nebyli na obtíž, a také zařídí jejich odjezd ze země. Tato záruka vyslovena předsedou svazu prof. MUDr. Smetánkou, v té době děkanem lékařské fakulty v Zagrebu, byla respektována. Jugoslávská hraniční stráž po zadržení běžence umožnila odpočinek a zajistila stravu. Zajistila předání běžence zástupcům krajan-ských spolků. Tímto bylo zabezpečeno, že v Jugoslávii se neopakovalo, co se stalo v Maďarsku. Nikdo nebyl trestán za nedovolený vstup do země, nikdo nebyl předán zpět do Protektorátu.

Od března 1939 do vypuknutí druhé světové války byla tato humanitární akce organizována Československým svazem v Jugoslávii. Mezi krajan-ými se sbírkou finanční i materiální v prospěch běženců. V Mariboru, v Zagrebu a v Beogradu zřizují se záchytná místa v kulturních střediscích krajanů. Od poloviny roku 1939 funguje síť důvěrníků, kteří organizují péči a převádění běženců na území Jugoslávie. Sbor důvěrníků - zástupců krajan-ských spolků, organizuje finanční a materiální sbírky, připravuje se odboj a také sepisují vojensky schopné muže.

Až do vyhlášení druhé světové války je problém, jak dostat běžence z Jugoslávie. Nikdo je nechtěl. Nechtěla je ani Jugoslávie, jsou zde bez povolení vjezdu, nemají povolení pobytu a nemohou bez dokladů ani odjet. O běžence, kteří chtějí bojovat za osvobození ČSR, také nemá nikdo zájem. Organizace cizích armád na území Francie a Anglie před vypuknutím druhé světové války nepřipadala v úvahu. Řešení se našlo v Paříži. Francie je přijme do Cizinecké legie s příslibem, že pokud bude válka a na území Francie vznikne československá zahraniční armáda, budou z Cizinecké legie uvolněni a převedeni do čl. armády. Takto také odcházeli letci z Polska mezi 15. března 1939 a napadením Polska německou armádou.

Do Beogradu na francouzský konzulát byl vyslán spolupracovník Dr. Lípy, který vyřizuje potřebné doklady k vjezdu z Jugoslávie. Cíl cesty byl Bejrút, Cizinecká legie, vše na náklady Francie. Ale náklady na běžence od překročení hranic Jugoslávie, tj. jejich ubytování, stravování –a doprava do sběrných středisek, odtud do hlavního místa soustředění v Beogradu a zde znovu ubytování a stravování, je v režii krajan-ských spolků a dobrovolných darů.

Od vyhlášení války 1. září 1939 podřizují se krajan-ské spolky československému vojenskému velení v Paříži. Podnětem k tomu byla zpráva Dr. Lípy

Vojenským přidělcem v Jugoslávii byl jmenován srbský dobrovolník 1. světové války mjr. pěch. František Hieke.

a prof. Smetánky o organizaci odboje na půdě Jugoslávie. ČNV v Paříži a vojenské vedení zahraničního odboje uznalo, že uprchlíci, kteří přicházejí z Jugoslávie, jsou důležitým zdrojem přírůstku československé armády v zahraničí. Přes Beograd vedla trasa kurýrských zásilek do Čech, ale také zpět do Paříže. Bylo proto nutné dát původně živelné činnosti pevnou organizaci a řád. Řízením veškeré vojenské činnosti na Balkáně byl pověřen generál Antonín Mezl krycí jméno Gak. V Beogradu byla zřízená zpravodajská ústředna Marie. Vojáci organizují ústupovou cestu z domova do Budapešti, dále do Beogradu a nakonec až do Agde ve Francii. Vojenským pověřencem v Jugoslávii byl jmenován mjr. pěch. František Hieke. Jako srbský dobrovolník z 1 světové války byl vřele přijat. Dostal jugoslávský pas na jméno Petar Stoj a zvláštní povolení navštěvovat příhraniční vojsko. Má velikou zásluhu na bezpečném přijetí Čechů a Slováků po nepovoleném vstupu do země.

I nadále platí, že krajané se starají o převzetí běženců po překročení hranic a jejich transport do Beogradu. Zde vojáci přebírají běžence od krajanů, provádí prověřování a zařazení do transportu. 30členné skupiny odjíždí z Beogradu přes Řecko a Turecko do Bejrútu na Středním Východě. Odtud jedou do Agde ve Francii. První dochovaná písemná zpráva o organizovaném transportu byla nalezena v písemnostech Československého svazu.

Dne 30. září 1939 byl odeslán první transport v počtu 28 osob ze Zagrebu do Beogradu. V Zagrebu byli ubytováni v Českém národním domě Šubičova 20. Zde bylo o ně postaráno, umožněn odpočinek, zajištěná strava a hygiena či případná lékařská péče. Většina z nich byla již několik týdnů na cestách.

Mnozí mají za sebou i měsíce nucené vazby v Budapešti. Také bylo nutné doplnit šatstvo či prádlo. Týž den bylo odesláno dalších 6 běženců.

Do konce roku 1939 bylo odesláno 18 transportů v počtu 105 budoucích vojáků. Podle zachovalé dokumentace byl pořízen jmenovitý seznam běženců odeslaných ze Zagrebu do Beogradu. Je zjištěno, že ti kteří odjeli ze Zagrebu 30. září 1940, jsou prezentováni v Agde dne 21. října 1939. Celkem od 30. září 1939 do 15.6. 1940 bylo odesláno 35 transportů doloženo jmenovitým seznamem 672 dobrovolníků. Zde je uveden i Jaroslav Klemeš, žijící svědek této cesty.

Na cestu do Beogradu je každý transport vybaven cestovním dokladem a jízdenkou. Nalezeny jsou pouze písemné průklepy cestovního dokladu. Doklad potvrzuje, že osoby uvedené v dokladu cestují do Beogradu, kam byly již dříve odeslány jejich osobní doklady. Cestovní doklad vystavoval tajemník Československého svazu. V Beogradu je převzal další krajan a odvedl do Českého domu.

Do Beogradu se jezdilo také přímo z Budapešti přes pohraniční města Subotica a Osijek. Při pěším přechodu hranic byl běželec přijat pohraniční stráží a bylo o něj postaráno. V blízkosti srbsko-maďarských hranic nejsou žádné krajanské spolky. Běželec byl odeslán do Beogradu s ozbrojeným doprovodem a předán krajanům v Českém domě.

Po vstupu Francie do války nebylo vyžadováno podepsání závazku k Cizinecké legii. Opuštění Jugoslávie až do kapitulace Francie v roce 1940 bylo ale možné jen pomocí fingovaného hromadného pasu vystaveného na francouzském konzulátě.

O odjezdu z Beogradu je několik zpráv Dr. Lípy odeslané do Paříže a Londýna. Nejdůležitější z 2. září 1940 je adresována Ministerstvu zahraničních věcí ČR Londýn. Uvádí všechny vojáky odeslané z Beogradu. Zpráva uvádí, že první transport byl odeslán 9. září 1939, poslední 24. června 1940. Další dobrovolníci odjeli do Agde přes Split, takže celkový počet je zřejmě 2100. Zpráva neuvádí, jaký počet odjel do Francie na své osobní doklady. Dále popisuje jednání s Angličany o převzetí dalších transportů, zdůrazňuje zásluhu krajanů v organizaci a financování odesílání vojáků do zahraničí.

Poznámka o financování, zasluhuje vysvětlení. Financování ústupové cesty začínalo v Budapešti. Bylo nutné uhradit nejen stravu, ale hlavně platit místním převaděčům na cestě k hranicím. Na maďarsko-chorvatské hranici často očekával běžence místní pašerák, který je převáděl přes řeku Dravu. Za převedení hranic a dovedení na další

Generál Jaroslav Klemeš, žijící pamětník transportů ze Zagrebu do Beogradu v letech 1939–1940.

Foto: Ladislav Lenk

domluvené místo dostal zaplacen. Pobyť v Jugoslávii byl až do začátku války hrazen sbírkami a dary krajanů. Ale v korespondenci Čs. svazu jsou nalezeny z období leden–červen 1940 doklady, které požadují od francouzského konzulátu úhrada 150 dinárů za každého dobrovolníka odeslaného do Francie. Blížší vysvětlení není. Ale to platilo pouze po dobu francouzské účasti ve válce.

Po pádu Francie německá diplomacie přechází do otevřených nátlaků na jugoslávskou vládu ukončit takové jednání ilegálního československého vyslanectví. Nemohou však přímo zakročit. Dr. Lípa, maj. Fr. Hieke mají jugoslávské pasy. Prof. MUDr. Smetánka má jugoslávskou příslušnost již z titulu děkana medicínské fakulty. Pracovníci čsl. zpravodajské skupiny Marie mají britské pasy.

V srpnu 1940 jugoslávští úředníci min. vnitra přistupují ke spolupráci s gestapem. Dne 6. srpna 1940 vylákala místní policie JUDr. Soeldnera z bytu v Bělehradě a gestapáci ho zatkli. V Mariboru byl zatknut Jirásek, který organizoval přechody uprchlíků přes hranice bývalého Rakouska, a posílal je do Zagrebu. Stejným způsobem postupovali v Záhřebu při zatknutí Stanislava Veselého, který organizoval příjem uprchlíků ze Slovinska a Chorvatska po překročení hranic do Jugoslávie. Odsud je Veselý odesílal do Beogradu. Všichni jsou bývalí státní příslušníci ČSR, nehlásili se na německém konzulátě, neměli povolení pobytu v zemi. Za pomoci místní policie jsou odvlečeni na území Třetí říše a popraveni. Osud jmenovaných funkcionářů je samostatně popsán.

Uprchlíci z Protektorátu však stále přicházejí do Jugoslávie. I nadále jsou posíláni do Beogradu. Zde se jich ujmá srbský vojvoda Dule, zařizuje ubytování a stravování. Odjezd zajišťuje britská konzulární služba. K tomu se našlo však málo dokladů. Poslední

transporty jsou odeslány z Beogradu v únoru 1941. Podle výpovědi Josefa Polívky, hrdiny z Tobruku, odjžděl na falešné jméno jako britský letec. Když Německo přepadlo Jugoslávii v dubnu 1941, tak britská konzulární služba zajistila i odjezd manželek a dětí čsl. vojáků již dříve odeslaných do války.

Pro období od června 1940 do dubna 1941 není žádná souhrnná zpráva o počtech běženců. Balkánská cesta zanikla napadením Jugoslávie v dubnu 1941 německou armádou. Krajané Češi a Slováci na území Jugoslávie však bojovali dále. Příkladem je česká brigáda Jana Žižky z Trocnova v Chorvatsku. Ale to je jiné povídání.

Běženci přes Jugoslávii tvořili velkou část československé zahraniční armády na Západě. Podle dochovaných dokladů prošlo přes Beograd na 2100 vojáků. Po pádu Francie v roce 1940 byla naše armáda evakuována do Anglie v počtu cca 4000 mužů.

Zhruba o polovinu se postarala česká krajanská společnost na jejich cestě do armády. O Balkánské cestě byla sepsána pamětnická studie pod názvem „Balkánská cesta uprchlíků z ČSR, z Protektorátu Čechy a Morava a ze Slovenska přes Jugoslávii za svobodou v letech 1938–1941“. Publikace je v češtině a je uložena v předních knihovnách v ČR. ■

Prameny a literatura:

Sobotka, O.: *Věrní v boji - věrní v práci*. Brno 1948

Šrámek, Václav: *Čs. svaz a Balkánská cesta*, Přehled 2011, Daruvar 2011

Šrámek, Václav: *Životopis JUDr. Ericha Soeldnera* - v majetku autora

Šrámek, Václav: *Životopis prof. Smetánky* - v majetku autora

Tichý, Antonín: *Směr Bělehrad*, Praha 1969

Key words:

WWII, Yugoslavia, Protectorate, 1941–1942, Czech community in Zagreb, emmigration to France

Summary:

In this article the author briefly presents the history of so called Balkan way. The Balkan way enabled people to escape from Protectorate through Yugoslavia mostly to France. These people were the main source of the Czech army in France. The author describes the activity of people in Yugoslavia, which led to a successful escape of many czechoslovaks.

Legionář Josef Šnejdárka a dnešní Těšínsko

■ PhDr. Petr Majer, předseda Jednoty ČsOL Frýdek-Místek

Vznik památníku arm. gen. Josefa Šnejdárka na Těšínsku

V předvečer oslav státního svátku České republiky byl dne 27. října 2012 odhalen na vrchu Polední v Bystřici nad Olší Památník legionářů. Jeho vznik iniciovala ČsOL – jednota Frýdek-Místek společně s místními občany, kteří tak chtěli připomenout historické sepětí Těšínska s Českými zeměmi od dob velkomoravských po současnost, protože cítili, že jim podobné místo na Českém Těšínsku chybí.

A tuto potřebu naplnili založením Mohyly české státnosti a vybudování obelisku s deskou arm. gen. Josefa Šnejdárka, který je pro nás symbolem definitivního rozdělení historicky celistvého Těšínského knížectví v roce 1920. Po odhalení památníku na Polední začaly polské noviny a publikace vydávané nejen v České republice chrlit „argumenty“, proč Šnejdárka, coby „zločinec“, není hoděn památníku a když, tak proč ne na Těšínsku. Přitom výběr místa na Polední byl citlivě zvážen, vznik památníku nebyl protipolským aktem, ale záležitost pro Česká, ryze vlastenecká. Generál o Těšínsko opravdu bojoval v tzv. sedmidenní válce.

Dvanáct století Těšínska ve stručnosti

Těšínsko – jako historické území Koruny české – je dnes rozděleno na východní polskou (o rozloze cca 1005 km², tj. 44 % území s 81 obcemi) a západní českou část (cca 1277 km², tj. 56 % území s celkem 115 obcemi). Polská část Těšínska včetně starobylého města Těšín, po němž celé Těšínsko získalo před staletími své jméno, je součástí Slezského vojvodství

(Województwo Śląskie), česká část je součástí Moravskoslezského kraje, z něhož zaujímá pětinu rozlohy.

Víme, že Těšínsko, dříve jedno z knížectví Horního Slezska, není doposud dostatečně archeologicky probádáno. S určitostí máme doloženu přítomnost Slovanů na tomto území od poloviny 8. století. Své mocenské centrum měli na hradisku v Chotěbuzi-Podobore u Českého Těšína, které se nacházelo pod kulturním a politickým vlivem Velkomoravské říše. Po zániku tohoto hradíště se Těšínsko dostalo pod vládu českého rodu Přemyslovců. Následovalo období střídání polského a českého vlivu. V roce 1054 připadlo Těšínsko s Horním Slezskem polským Piastovcům. Po smrti polského knížete Boleslava Krivoústého následoval rozpad Polska na úředná knížectví. Těšínské knížectví bylo vyčleněno z hornoslezského polského knížectví až v letech 1289–1290. Roku 1291 byly v Olomouci uzavřeny spojenecké smlouvy mezi českým králem Václavem II. a slezskými knížaty Měškem I. Těšínským a Boleslavem I. Opolským. Svým obsahem se tyto smlouvy do jisté míry blížily lennímu závazku. Zakladatelem těšínské piastovské linie byl Měšek I., který spojil osudy svého nového knížectví s českým státem. I jeho následovníci byli důslednými stoupenci českých králů. Měškův syn Kazimír I. uznal lenní svrchovanost českého krále Jana Lucemburského v roce 1327.

Proces spojení Slezska se zeměmi Koruny české byl dovršen roku 1335 v Trenčíně, kdy se Polsko definitivně zřeklo svých nároků na Těšínsko a byl uzavřen mír mezi českým a polským králem. Těšínsko se tak stalo součástí českého státu jako korunní léno, což mimo jiné znamenalo, že v případě

Historické Těšínské knížectví

vymření vládnoucího rodu Piastovců by připadlo přímo Koruně české. Těšínská větev Piastovců panovala v Těšíně po téměř čtyři století. Rod vymřel po přeslici roku 1653, kdy zemřela poslední těšínská kněžna Alžběta Lukrécie. Poté Těšínsko přešlo pod přímou vládu Habsburků, následníků českých králů. V rukách habsburské, resp. habsbursko-lotrinské dynastie zůstalo jako součást země Koruny české až do roku 1918.

Po rozpadu Rakousko-Uherska vznikl novodobý spor o rozdělení Těšínska mezi dva státy, který byl arbitrážně rozhodnut 28. 7. 1920 v belgickém městě Spa. Historické Těšínské knížectví bylo rozděleno na dvě části – západní připadlo Československu, východní Polsku. Byly vytyčeny nové hranice, platné dodnes. Nepříjemnou epizodou byla okupace českého Těšínska Poláky v říjnu 1938, která byla vystřídána okupací německou v letech 1939 až 1945. Spor o Těšínsko mezi Čechy a Poláky neprestal doutnat ani v průběhu 2. světové války, ani po jejím skončení. Česko-polský spor o Těšínsko s konečnou platností uzavřela až Smlouva mezi Československou republikou a Polskou lidovou republikou o konečném vytyčení státních hranic, podepsaná ve Varšavě dne 13. června 1958.

Vybudování Památníku Legionářů na hoře Polední v Bystřici nad Olší

Dne 9. září 2012 byl kamenný monolit vyvezen na vrch Polední (672 m. n. m.), uložen do připraveného výkopu a stabilizován. Godulský pískovec upravil pro umístění portrétu Josefa Šnejdárka kameník Petr Sikora, reliéfní nápis zhotovil bystrický sochař a designér MgA. Michal Mikula. Památník legionářů byl slavnostně odhalen 27. října. Slavnostní odhalení bylo provedeno za přítomnosti bývalého předsedy Jednoty ČsOL Frýdek-Místek

plk. v. v. Adolfa Kalety, zástupců vlastníka pozemků (Lesy ČR), historika Muzea Těšínska Mgr. Martina Krůla, členů Klubu českých turistů, Matice slezské a dalších návštěvníků.

Od 3. listopadu 2012 začaly noviny polské menšiny Głos Ludu, vydávané Kongresem Poláků v České republice, zveřejňovat články, které hrubým způsobem napadaly nejen osobnost armádního generála Josefa Šnejdárka, ale hlavně iniciátory a organizátory výstavby památníku. V článku Głosu Ludu „*Bagančaty do polské duše?*“ (Buciorami w polską duszę?) předseda Kongresu Poláků v ČR dr. Józef Szymeczek mimo jiné uvedl: „*Josef Šnejdárka patřil k nejradikálnějším extrémistům, kteří k dosažení svých cílů používali přetvářku a faleš a jiné metody nedůstojné vojáka. Jeho vojáci dobýjeli ve Stonavě vojenského zajatce a on sám podváděl a thal například vůči polskému plukovníkovi Latinikovi. Zapřičinil to, že hodně lidí trpělo na těšínské zemi...*“

Na mimořádném zasedání předsedů okresních jednot ČsOL Moravskoslezského kraje dne 28. listopadu 2012 bylo vyjádřeno znepokojení a politování nad neadekvátní reakcí Kongresu Poláků v ČR hraničící s hysterií, kterou zaujal k odhalení památníku armádnímu generálu Josefu Šnejdárkovi. Na závěr bylo jednohlasně přijato odsuzující memorandum.

Zničení kamenného monolitu arm. gen. Josefa Šnejdárka

Neuběhlo ani padesát dnů od chvíle, kdy byl památník slavnostně odhalen, a Šnejdárkův obelisk byl neznámými vandaly poničen. Pachatel zcizil desku arm. gen. Josefa Šnejdárka, odsekal reliéfní nápisy, na jeho zadní část vyobrazil neznámou tekutinou červené barvy nápis „FAŠISMUS NEPROJDE“. Dále zde zobrazil srp a kladivo a obrácený hákový kříž zavěšený na šibenici. Svým jednáním způsobil škodu ČsOL Frýdek-Místek, která byla vyčíslena částkou 15 000,- Kč.

Republikový výbor ČsOL na svém jednání 15. 12. 2012 vyjádřil podporu předsedům jednot ČsOL Moravskoslezského kraje k dosažení veřejné omluvy od předsedy Kongresu Poláků v ČR ThDr. Józefa Szymeczka, Dr., za jeho písemné výroky v Głosu Ludu vůči osobě gen. Josefa Šnejdárka a československým legionářům. V následném stanovisku ČsOL z 27. 12. 2012 se uvádí: „... někteří jednotlivci

chtějí rozvířit vášně a zhoršit vztahy Čechů a Poláků doslova za každou cenu. Když se jim to nepodařilo za pomoci slov, přistoupili nyní k činům. Opět proto vyzýváme k racionální, strážlivé a nenásilné komunikaci, neboť poslední čin zatím neznámého pachatele již nebezpečně míří k extrémismu.“

Částečné obnovení zničeného památníku

Zničení památníku vyvolalo vlnu solidarity v celé České republice. Začali se hlásit první dobrovolní dárci, kteří chtěli přispět na jeho obnovu. Jako první, kteří se rozhodli navštívit Bystřici a pomoci pískovcový monolit vyčistit od hanlivých nápisů, byli příslušníci 111. strážního praporu Aktivních záloh Armády České republiky z Prahy. Do Bystřice přijeli v sobotu 19. ledna 2013. O týden později, 27. ledna 2013, se vydali na Polední členové I. praporu Klubu vojenské historie z Ostravy vedení panem Petrem Adamusem. Na vlastní náklady zhotovili a umístili na památník novou desku s podobiznou arm. gen. Josefa Šnejdárka a zároveň pomocí akumulátorových kartáčů nátěry z obelisku z části odstranili.

Slovo na závěr

S problematikou sedmidenní války a osobností generála Josefa Šnejdárka jsem podrobně seznámen, přesto jsem považoval za potřebné si dále rozšířit vědomosti o československých legionářích. Zajímalo mě, zda čs. legionáři pocházeli také z Těšínska, myslím tím rodáky z Těšínského knížectví v hraničích do roku 1918. Oslovil jsem pracovníky Vojenského historického archivu a přišla zajímavá odpověď. V tomto prostoru se narodilo 319 československých legionářů, kteří vstoupili do čs. legií v Rusku, v Itálii a ve Francii. Řada z nich bojovala v jednotkách tehdy podplukovníka Josefa Šnejdárka a někteří z nich za svou budoucí vlast Československo také položila svůj život. Jsou zde nejen rodáci z Trince, Těšina, Jablunkova, Nýdku, Milíkova, Ropice, Bystřice, ale také z měst a řady obcí, které jsou dnes v Polsku, např. z Visly, Těšina, Skočova atd.

Chystám se zpracovat i tuto dosud málo známou kapitolu našich dějin. V polovině srpna letošního roku byla vydána v polském Těšíně tzv. Bílá kniha zločinů vykonaných ve dnech 23. – 29. 1. 1919 na Těšínském Slezsku vojskem gen. Josefa Šnejdárka (Biała księga zbrodni popełnionych w dniach 23. – 29. 01. 1919 r. na Śląsku

Poškozený kamenný monolit arm. gen. Josefa Šnejdárka

Cieszynskim przez wojska Gen. Josefa Šnejdárka). Jde o publikaci, která je pojata jednostranně a nenávislně. Není zde totiž ani zmínka o polských zločincích a vraždách, o českých obětech. O historickou pravdu autorům pravděpodobně nešlo. Jediným smyslem je udržet co nejdéle povědomí o „bezpráví“ páchaném na místním (pochopitelně pouze polském) obyvatelstvu.

Rád bych v této souvislosti uvedl, zcela na závěr, jeden z mnoha názorů. Pan Česlav Valošek, občan Albrechtic u Českého Těšina mi koncem roku 2012 k problematice nevědomosti novodobé historie napsal, cituji: „*Ve školách je většinou učitelů moderní historie lhostejná a tedy neznámá. Komunisté ji záměrně zamlčovali, a tak na českém Těšínsku není česká učitelská generace, která by tuto vlastivědu Těšínska předala dětem... Zato v polských školách opakovaně po celé generace dětem nabízejí informace o tom, jak čeští legionáři vraždili nevinné polské patrioty ve Stonavě a jak se zbraní v ruce dobývali jejich polské Těšínsko. Živí uměle vytvořené legendy a mýty, kterým sami uvěřili, protože nikdy žádnou jinou verzi nemohli slyšet. Věří tomu, že první Češi přišli na Těšínsko až v roce 1920, v podstatě s legionářskými bajonetami. V tomto duchu byly i jsou vychovávány celé generace polských dětí ve školách na tzv. Záołsí a obdobně je tomu i v polském Těšíně.“*

Z této citace vyplývá, jak musí být místní občané polské národnosti šokováni, když místní Češi bez pobízení shora postávají vlastními silami za vlastní peníze památník svému hrdinovi na vrcholu Polední. Po těchto událostech tedy není možno brát vážně názory, že máme mlčet. Nebudeme se bát psát o těchto kapitolách naší historie. ■

Key words:

Czechoslovak legionnaires, Josef Šnejdárka, Záołsí, Czech-Polish relations, Těšínsko

Summary:

On the eve of the National Day of Czech Republic was on October the 27th 2012 revealed in the mountains over Bystřice nad Olší the memorial dedicated to legionnaire and patriot, gen. Josef Šnejdárka. Its creation was initiated by ČsOL, unity in Frýdek-Místek, together with local citizens, who wanted to commemorate the historic unity of Těšín region with the Czech lands since the Great Moravia to the present days. After the unveiling of the memorial began the Polish newspapers issued in the Czech Republic write the „arguments“ why Šnejdárka, as a felon, is not worthy of the monument.

The destruction of the monument in time before Christmas of 2012 was the result of incendiary campaign. The monument was restored by efforts of many volunteers in the summer of 2013, and then was held the first Legionnaires march, the march to commemorate the general's sights.

Válečné vzpomínky plukovníka v. v. Andreje Koby

■ Kapitán Petr Šiler a nadporučík Marek Chovanec, foto: kapitán Petr Šiler

Andrej Koba byl za svou bojovou činnost oceněn řadou vyznamenání.

Putování ruskými pláněmi

Strach a dřevěné kříže lemuji cestu. Na prostých dřevěných křížích vyrobených z březových kmenů jsou zavěšeny prostřelené přilby. Výstraha živým. Nikdo si nemůže být jist, kdy z hloubi lesa zazní výstřel, který skolí dalšího vojáka pochoduujícího na východ. V lesích vládnou partyzáni. Takové pocity provázely dvaadvacitiletého četaře aspiranta Andreje Kobu cestou na bojiště druhé světové války. Tehdy však ještě v maďarské uniformě.

Rodák z Velké Turice na Podkarpatské Rusi po záboru narukoval na prezenční službu do maďarské armády. Prodělal dva roky tvrdého výcviku v Budapešti jako protitankový dělostřelec. V té době se však Maďarsko zapojilo do válečného konfliktu, který zaplavil celou Evropu. Místo do civilu byl tak dobře vycvičený voják odvelen na východní frontu, aby po boku vojáků wehrmachtu zaujal obranné pozice na řece Don.

Němci i Maďaři měli obrovský strach z partyzánů. Mnohé jednotky procházely směrem na východ Ukrajinou a Běloruskem, kde operovaly velké a dobře vybavené partyzánské skupiny. Podél tras vyrostlo mnoho křížů nad hroby vojáků, kteří padli při přepadech partyzánů. Německé i maďarské jednotky se při přesunech snažily přespávat ve vesnicích, ale ne vždy to bylo možné. Když museli vojáci přenocovat na volném prostranství či v lese, rozestavěli hustou síť strážných. Na jednu událost si vzpomíná tehdejší četař aspirant Andrej Koba. „Jednou jsme tábořili v lese, protože jsme již nestihli dojít do vesnice. Navečer dovedla hlídka jednu ruskou dívku, mohla mít

asi tak šestnáct let. Velitel hned, že je partyzánka a že ji zastřelí, a ona chudina mu ani nerozuměla. A protože ji chtěl napřed velitel vyslechnout, než ji nechá popravit, zavolali mě, abych překládal. Poradil jsem jí, aby řekla, že šla pro dřevo a zastihla ji tma. Nakonec se mi podařilo přesvědčit velitele, že šla skutečně pro dřevo, tak ji nakonec pustil,“ vzpomíná Andrej Koba a po zamýšlení dodává: „Nejspíše jsem jí tím tenkrát zachránil život. Taková je už válka.“

Po několika dlouhých týdnech strávených přesuny po železnici a pěšími pochody se konečně dostali na místo určení. Tím místem byla řeka Don. Široká zamrzlá řeka. Na jedné straně toku zakopané německé a maďarské jednotky a na straně druhé jednotky Rudé armády. „Ihned po příchodu a zaujetí obranných pozic jsme spolu se dvěma kamarády Rusíny začali přemýšlet jak se dostat na sovětskou stranu. Vypozorovali jsme, kudy chodí hlídka na průzkum, kde překračují obranu, tak abychom nevezli do minového pole,“ vzpomíná plukovník v. v. Andrej Koba. Jednou v noci vyrazili i oni. Měli štěstí. Po překonání zamrzlé řeky se vzdali ruské hlídce, která je zavedla na velitelství.

V zajetí

Prošli obvyklými výslechy, poté byli převezeni do zajateckého tábora v Krasnojarsku na jižním Uralu. V dřevěných barácích s malými kamínky přechkali dlouhou tuhou ruskou zimu umocněnou tyfovým onemocněním. Malé dávky potravin a nutně poměry vedly k vysoké nemocnosti a úmrtnosti zajatých. „Několikrát jsme byli svědky,

že se u výdeje stravy strhla rvačka. Samozřejmě, že ihned zasáhli ruští strážní, ale vyřizování účtů pokračovalo jinde. Nejvíce agresivní byli mezi sebou Rumuni a Italové, ti se bytostně nesnášeli. V jednom případě dokonce rumunští zajatci hodili jakéhosi vojáka do kotle s horkou polévkou. Několikrát se stalo, že z hladu rozřezali nějakého zajatce a pojídali jeho vnitřnosti,“ krčí rameny Andrej Koba, který měl štěstí a uměl mluvit maďarsky. Jako překladatel byl s několika svými kamarády Rusíny využíván k výslechům zajatců. Odměnou jim byla lepší strava a drobné výhody, které značně zvyšovaly šance na přežití. „Za překládání jsme dostávali chléb, někdy kousek másla a cigarety. S těmito příděly jsme dokázali přežít. Z tábora denně vyváželi plné vozy mrtvých. Nejvíce se umíralo na tyfus a hlad. Hromady mrtvol vozili někde za tábor, ale kde a co s nimi dělali, to nevím.“

Občas se jim v zajateckém táboře dostaly do rukou ruské noviny, takže zjistili, že se v Buzuluku formuje nová československá armáda. Hned se také chtěli přihlásit. Jako zajatci si však nejdříve museli sepsat žádost a prostřednictvím velitele zajateckého tábora předat kompetentním orgánům. Ale čas neúprosně plynul, a tak než měli možnost připojit se ke svým československým druhům, „Svobodovci“ už měli za sebou krvavý boj o Sokolovo, ve kterém prokázali svou srdatost a odvalu.

V řadách

1. čs. armádního sboru

„Konečně nastal den, kdy jsem 21. března 1944 vstoupil do Svobodovy armády. Brzy mne poslali do Rjazaně, to je pod Moskvou, do záložní důstojnické školy. Byl jsem zařazen na pozici velitele těžkých kulometů,“ přibližuje

Plukovník v. v. Andrej Koba při dekorování medailí 53. brigády průzkumu a elektronického boje Generála Heliodora Píky

Andrej Koba své počátky v československém vojsku. V důstojnické škole prošli teorií válčení, ale především jim přednášeli zkušenosti frontovních velitelů, kteří měli čerstvé zkušenosti z nedávných bojů. Nacvičovali útoky, obranu, palebné případy, podporu vojsk, přeskupování jednotky a vše, co by je mohlo potkat na bojišti.

Ale důstojnická škola, to nebyl jen výcvik, zbylo dostatek času i na zábavu, jak přibližuje tehdejší události Koba: „To víte, Češi byli u ruských děvčat dosti oblíbení. Za války se tancovalo i jen několik kilometrů za frontou. Lidé se chtěli bavit, mít trochu zábavy, nejčastější proto byly tancovačky a děvčat bylo hodně.“

Po úspěšném půlročním absolvování důstojnické školy následovalo slavnostní vyřazení v Moskvě. Toho se zúčastnili společně s veliteli minometných čet, se kterými prošli všechen výcvik. „Po vyřazení nás poslali k jednotkám. Já byl přidělen jako velitel průzkumné jednotky.“

Svůj křest ohněm si mladý podporučík Koba prošel, když plnil úkoly v rámci karpatsko-dukelské operace. „Průzkum jsme prováděli především v noci. To jsme procházeli mezi vojsky a zjišťovali pozice nepřítelů. Když se stalo, že kolem procházela nepřátelská hlídka, zastavili jsme se a počkali, až se ztratí. Naším úkolem nebylo s nimi bojovat, ale přinášet zprávy a informace o terénu a nepříteli. Ty jsme pak hlásili velitelství, které si i na základě těchto zjištění vytvářelo podrobnější přehled například o rozmístění německých jednotek a zbraní či celkový obraz o bojové situaci.“

Dalším z úkolů Kobovy jednotky bylo získávání zajatců tzv. jazyků. „Museli jsme se proplížit mezi stanovišti protivníka, proniknout do jeho zákopů, vytipovat a zajmout některého z Němců. No, a když na někoho míříte samopalem, tak s vámi pak jde dobrovolně. Nikdy se nám nestalo, že by se pokusil utéct nebo varovat kamarády. Každý chtěl přežít.“

Při pohledu na jedno z mnoha válečných významání, kterým je Československý válečný kříž, vzpomíná plukovník v. v. Andrej Koba na průzkumnou akci, za kterou byl touto medailí oceněn: „Bylo to po našem dělostřeleckém útoku na jednu vesnici na Slovensku, kdy jsme následně prováděli průzkum dané oblasti. Zjistili jsme, že se hlavní jednotky z vesnice stáhly, na místě nechaly jen nástrahy a miny. Při prohledávání vesnických stavení se nám podařilo najít raněného německého kapitána. Bůhvíproč ho zde nechali jeho soukmenovci ležet napospas osudu. Asi ztratili vědomí a ostatní si mysleli, že je mrtev,“ přemýšlí nad důvody válečný veterán Koba. „Hned z jeho první odpovědi jsme zjistili, že se jedná o vídeňského Čecha, protože začal odpovídat srozumitelnou češtinou zkrácenou vídeňským přízvukem. Jeho první starostí bylo, jak s ním naložíme. Prosil nás, ať jej

Andrej Koba na každoroční pietní vzpomínce na městském hřbitově v Opavě

nezabíjeme, že má ženu a děti. Naším úkolem nebylo nepřátele zabíjet, proto jsme jej ošetřili a dopravili na velitelství,“ dodává skromně držitel dvou Československých válečných křížů a Medaile za chrabrost.

Pokud to situace vyžadovala, nevyhýbali se Kobovi průzkumníci ani přímému boji. Jedním z těchto úkolů bylo například obsazení dobře bráněné vesnice Zyndranowa, ležící na dnešním území Polska. „Bylo to někdy na konci září, když jsme po dělostřelecké podpoře zaútočili na Zyndranowou. Je to divný pocit, když běžíte vpřed a čekáte, co nastane. Zkušený frontový voják pozná podle zvuku, kam dopadají střely z děl a minometů nebo kam je vedena kulometná palba. Byli i takoví, kteří se při ostřelování vůbec nekryli, protože z těžce nabytých zkušeností věděli, že je palba nezasáhne. Ale když běžíte v útoku, tak vám jen tyto zkušenosti stačit nemusejí, potřebujete i trochu toho pověstného štěstí. Zyndranowou se nám podařilo dobýt. Z mé roty při útoku padli asi tři vojáci a několik jich bylo zraněno. Museli jsme však ještě celou vesnici pročesat a obsadit. Němci nechávali za sebou nejruznější nástrahy a zaminovávali vše, co šlo. Jednou z jejich oblíbených nástrah byla trhavina v tabatěrce. Když vybuchla, tak vojáka obvykle nezabila, ale utrhla mu kus ruky,“ vzpomíná válečný veterán Koba na těžké chvíle.

Při karpatsko-dukelské operaci bylo mnoho ztrát na obou stranách. Velké ztráty měli jak útočící sověti, tak i němečtí obránci. Padlo nebo bylo raněno také mnoho československých vojáků. Jednoho dne tak došlo válečné štěstí i Andreji Kobovi. Přesněji jedné z prvních říjnových nocí roku 1944, kdy byl raněn při bojové akci. „Byli jsme v noci na průzkumu. Šli jsme lesem, když několik metrů přede mnou jeden velitel družstva šlápl na minu. Byl na místě mrtev, já jsem se stačil pootočit, než mě zasypala sprška střepein z odpálené miny. Dostal jsem několik zásahů do nohou, takže jsem nebyl schopen

chůze. Spolubojovníci mi poskytli první pomoc a nosiči raněných mě odnesli na praporem obvazště. Odtud jsem se postupně dostal přes nemocnici ve Lvově až do vojenské nemocnice ve městě Suchumi na Kavkaze.“

Hluboko v týlu byl poklidný život a zranění se tam mohli v klidu léčit ze svých válečných útrap. Andreje Kobu přidělili na nemocniční pokoj ke třem důstojníkům, kteří byli převezeni z Anglie. „V naší armádě chyběli důstojníci, protože jsme měli hodně ztrát, zato na Západě bylo důstojníků hodně, proto se někteří hlásili na východní frontu. Dva z mých kolegů z pokoje byli první den na frontě a hned byli zraněni,“ usmívá se Koba.

Konec války

Jeho vlastní poraněné nohy si vyžádaly půlroční hospitalizaci. Život v nemocnici nebylo jen ležení na lůžku a rehabilitace. Pro ty, kteří byli z nejhoršího venku, byly pořádány i různé kulturní a zábavné pořady. Například koncerty či taneční odpoledne. Mezi ruskými děvčaty, která převážně tvořila místní nemocniční personál, byli českoslovenští vojáci a důstojníci hodně oblíbení. Nejen proto, že dostávali pravidelný žold, ale především protože byli takzvaně ze západu. „Seznámil jsem se s jednou lékařkou. A když jsem se uzdravil a měl být odeslán zpět do republiky ke své jednotce, chtěla jít se mnou. Bez povolení a řádných dokumentů to však v tehdejším Sovětském svazu nebylo možné. Doklady sice neměla, ale rozhodla se, že to zkusí. Tak jsem ji vzal. Až do Kyjeva jsme jeli společně, pak ji zastavila hlídka a chtěla doklady a povolení. Protože je neměla, zatkl ji a odvedl ji, ale já musel pokračovat v cestě ke své jednotce. Už jsme se nikdy neviděli. Jednou po válce mi ještě došel od ní dopis, ale to bylo naposledy, kdy jsem o ní slyšel.“

Začátkem května dorazil podporučík Andrej Koba ke své jednotce a v Břestu u Kroměříže jej zastihl konec války. ■

Pouť ČsOL po stopách italských legionářů uctila jejich památku

■ Jitka Lenková, foto: Jiří Kučera a Jitka Lenková

Ve dnech 20. – 24. září se účastníci Poutě ČsOL Itálie 2013 organizované ČsOL ve spolupráci s odborem pro válečné veterány MO vydali pod vedením bratra tajemníka Petra Hozlára na sever Itálie, aby si připomněli 95. výročí bojového vystoupení italských legionářů na italské frontě a uctili památku těch, kteří za budoucí svobodné Československo obětovali to nejcennější, své životy. Navázali tak na již několik let trvající tradici „legionářských poutí“, které umožňují členům ČsOL poznat místa, kde bojovali naši předkové a zároveň přímo na nich také uctít jejich památku.

Připomeňme si nejprve krátce situaci, v jaké se tehdy vojska Itálie a jejich spojenců nacházela. V červnu roku 1918 se po neúspěšné tzv. slunovratové ofenzivě jejich protivníků, tj. rakousko-uherské a německé armády, stala frontovou hranicí řeka Piava. Italové ji plánovali při chystané podzimní ofenzivě překročit a postoupit co nejdále na sever. Rakousko-uherské jednotky měly naopak za úkol ubránit co možná největší část svých územních zisků v Itálii, aby vyjednávací pozice pro Rakousko-Uhersko při očekávaných mírových jednáních byla co možná nejvýhodnější. Na italské straně se do bojů zapojili také českoslovenští legionáři. Jejich početní stavy čítaly v červnu 1918 1598 mužů a 78 důstojníků. Byli si přítom vědomi toho, že zajetí pro ně znamená téměř jistou smrt. Jako rakousko-uherský občan se totiž svým přechodem na italskou stranu dopustili zločinu velezrady a za tu existoval jen jediný trest – poprava.

Vývrcholením naší poutě se v neděli 22. září stala mše, kterou pod

širým nebem na památku čtyř legionářů, Antonína Ježka, Karla Nováčka, Jiřího Schlegla a Václava Svobody, popravených pro vlastizradu v Arcu

22. září 1918 odsloužil kněz z nedalekého kostela sv. Apolináře. Stalo se tak na místě, kde byli tito legionáři oběšeni na olivovnících. Význam akce podtrhla jak účast velvyslance České republiky v Itálii Petra Buriánka, starosty Arca Paola Matteie, zástupců alpinistů s typickým pérem za kloboukem, místní policie, Červeného kříže a dalších organizací, také přítomnost potomků popraveného legionáře Karla Nováčka, vnučky Milady Holíkové roz. Nováčkové a pravnučka Zdenka Holíka. Památku svého tatínka, italského legionáře Václava Valníčka, si v naší skupině připomněl jeho syn, bratr Svatopluk Valníček. Celou slavnostní událost ukončil pietní akt, již tradiční položení věnců u památníku popravených legionářů.

Dojímavé okamžiky při bohoslužbě za popravené legionáře v Arcu

Zanardo Candido (102 let) má životního elánu na rozdávání.

Zvon míru v Roveretu je největším funkčním zvonem na světě.

Zasklený výklenek v Historickém muzeu v Roveretu věnovaný italským legionářům

Účastníci poutě pietním aktem u pomníčku na vrcholku Monte Grappa uctili také památku Čechů a Slováků, kteří padli v Itálii v rakousko-uherských uniformách.

Stejným způsobem účastníci poutě uctili památku také dalších popravených československých legionářů, a to v Riva del Garda, San Dona di Piave, Piavonu, San Stino di Lavenza, v Oderzo, Collalto a v Conegliane. Naprosto výjimečné bylo pro nás při té příležitosti setkání s očitým svědkem poprav y čs. legionářů v Piavonu Zanardem Candidem, který letos oslavil 102. narozeniny.

Nezapomenutelné se také staly chvíle strávené spolu s místními alpiníky v čele s Carlo Zanonim, vedoucím skupiny Arco, na vrchu Doss Alto (703 m. n. m.). Byli nám obětavými průvodci po místech, kde svá postavení v okopech, kavernách a skalních galeriích nesmlouvavě hájili právě čs. legionáři. Alpiníci, členové stejnojmenné dobrovolné organizace s pobočkami v řadě míst na italské straně Alp, u příležitosti kulatého výročí nově upravili a vyznačili přístupové trasy na vrcholek Doss Alto (kóta 703). Kromě toho průběžně a obětavě pečují o památku čs.

legionářů, kteří po boku jejich předků bojovali i za jejich svobodu.

Ti z nás, kteří se hlouběji zajímají o vojenskou historii, ocenili bohaté sbírky vojenského historického muzea v Roveretu. Malá, avšak ucelená a přehledná expozice je v něm věnována také československým dobrovolníkům bojujícím v italské armádě koncem 1. světové války. Ještě hlouběji do vojenské historie nás zavedla prohlídka hradu vypínajícího se na vysoké skále nad městem Arco.

Obludnost válečné mašinérie jsme si s dojetím připomněli na místech věnovaných památce statisiců vojáků, kteří v této oblasti, tj. v okolí Arca a řeky Piavy, padli za 1. světové války. Stalo se tak v monumentálních kostnicích (ossariích) v Roveretu (ostatky cca 20 000 padlých) s pamětní deskou věnovanou 151 čs. legionářům, ve Fagar della Battaglia (ostatky 10 541 padlých), kde je na pamětní desce zmíněna čs. divize bojující na italské straně, a na vrcholku hory Monte Grappa

(ostatky 22 910 padlých). V nadmořské výšce 1775 m. n. m. jsou vedle italských vojáků pohřbeni i příslušníci rakousko-uherských jednotek. Památku těch z nich, kteří pocházeli z Čech a Moravy, připomíná pamětní deska umístěna vedle památníku.

Tady – i na jiných místech – jsou padlí vojáci stále ještě rozdělení podle států, za které bojovali. Zvon míru v Roveretu, u něhož jsme naši italskou poutě začali, však zvoní pro všechny stejně. Především je však jeho poselství určeno nám, živým: Již nikdy válku!

Závěrem je třeba ocenit výjimečnou pozornost, kterou naši pouti tentokrát věnovala Česká televize. Její reportér Tomáš Vlach nás provázel téměř po celou dobu a jím připravené materiály postupně odvysílala ČT v hlavní zpravodajské relaci Události, na ČT 24 v magazínu Objektív. Účastníci pouti tak mohli při jejich sledování nejen zavzpomínat na své vlastní zážitky, ale prostřednictvím archivu ČT se o ně ještě i dodatečně podělit s dalšími zájemci. ■

Bojovník od Dukly Vasil Korol má nové sako a válečná vyznamenání

■ Text a foto: Ladislav Lenk

Před zahájením letošního setkání válečných veteránů u příležitosti 69. výročí karpatsko-dukelské operace, 71. výročí bojů na Středním východě a 69. výročí bojů u Dunkerque v hlavním sále MO v Praze Na Valech se zde odehrála ve VIP salonku malá, ale o to milejší a radostná událost.

Válečnému veteránovi Vasilu Korolovi zde zástupci Československé obce legionářské předali nové sako a hlavně pak vyznamenání, která mu koncem června letošního roku ukradli zatím neznámí pachatelé.

Sako nechala na své náklady ušít Československá obec legionářská a válečná vyznamenání mu zapůjčil ze své osobní sbírky historik Miroslav Brož. Ten je také na sako připevnil společně s členy Předsednictva Republikového výboru ČsOL Stanislavem Švidemkem a Tichomírem Mirkovičem a zástupcem ředitelky odboru péče o válečné veterány MO ČR Milanem Bachanem. Pak už jen zbývalo nové sako Vasilu Korolovi obléci.

Přítomna byla rovněž náměstkyně ministra obrany pro personalistiku Lenka Ptáčková Melicharová, která válečnému hrdinovi oznámila, že ministr obrany jej znovu vyznamenal Křížem obrany státu a Pamětní medailí k 60. výročí ukončení 2. světové světové války a předala mu certifikát o udělení. I tato dvě vyznamenání mu totiž byla zcizena.

„A teď už můžu jít na Duklu,“ prohlásil se šťastným úsměvem ve tváři Vasil Korol. „Jsem rád. První vyznamenání mi dal pan prezident Havel a oni mi to ukradli. Měl jsem tam ruské, polské i ukrajinské vyznamenání,“ dodal válečný veterán, který je držitelem mnoha válečných vyznamenání včetně Řádu Bílého lva, který mu 28. října 2012 propůjčil prezident Václav Klaus.

Vasil Korol se pak s novináři krátce podělil o své válečné zážitky. V šestnácti letech, poté co uprchl v roce 1939 do Sovětského svazu, byl odsouzen ke třem rokům pobytu v gulagu na Vorkutě, kde pracoval v krutých podmínkách na stavbě. „Když jsem v roce 1943 nastoupil do Buzuluku k naší jednotce, vážil jsem ve dvaadvaceti letech čtyřicet tři kilo,“ poznamenal opět s úsměvem ve tváři, jako by chtěl zapomenout na válečné útrapy. Dodejme, že se pak zúčastnil bojů u Kyjeva, Rudy, Bílé Cerkve, Žažkova a Ostrožan. Při bojích na Dukle byl 15. září 1944 vážně zraněn a přišel o ruku.

Slavnostní shromáždění pak bylo zahájeno a Vasil Korol seděl v první řadě s dalšími válečnými veterány, ke kterým také promluvil. Stále se šťastně usmíval... ■

... a vzpomínky zůstanou

■ Jana Deckerová, foto: Jiří Hokův

Tak se jmenuje název nové audio edice Ministerstva obrany ČR, jejíž první CD se vzpomínkami druhoválečného veterána generála Jaroslava Klemeše bylo pokřtěno letos 8. listopadu v pražském Rudolfinu po koncertě Ústřední hudby Armády České republiky. Ministr obrany Vlastimil Picek a náčelník Generálního štábu generálporučík Petr Pavel první díl slavnostně pokřtili a edici popřáli šťastný start.

edice

„Ke vzniku edice vlastně nevědomky přispěl generál Jaroslav Klemeš,“ vzpomíná Jiří Hokův, jeden z autorů seriálu. „Před nedávnem nám poskytl téměř dvě hodiny nepřetržitých vzpomínek. I přes jeho devět křížků bylo vyprávění tak fascinující, že jsme přemýšleli, jak jeho vzpomínky předat nejen našim vojákům, ale zpřístupnit je i široké veřejnosti nebo je poskytnout třeba základním školám. Sypal ze sebe vzpomínky nejen na svůj osobní život od svého dětství, na to, jak se dostal do armády, jak prožil druhou světovou válku, osvobození, únorový puč i následky londýnského odboje až po současnost.“

V naší armádě působilo v minulosti, ale i v současnosti mnoho zajímavých lidí, jejichž příběhy nebo vzpomínky na důležité události a osobnosti naší historie stojí za zaznamenání. Proto také vznikl tento projekt, který si klade za cíl zachytit autentické vyprávění nejen válečných veteránů, mezi něž právě generál Jaroslav Klemeš patří, ale i těch, kteří pro naši armádu mnoho vykonali a na které by se třeba neprávem mohlo zubem času zapomenout.

„Bohužel, některé armádní ikony nám už čas vzal,“ pokračuje Jiří Hokův. „K nim třeba patřili generálové Peřina, Fajtl, Škarvada nebo Tomáš

Sedláček. V těchto chvílích již pracujeme na dalších dílech edice, takže vzpomínky generála Jaroslava Klemeše, na kterých se redaktorsky podílel Miroslav Šindelář, brzy doplníme dalšími osobnostmi. Spolupracujeme například i s Československou obcí legionářskou, v jejichž řadách je takových lidí mnoho a neprávem se na některé zapomíná.“

V autorském týmu edice působí i vojenský historik plukovník Eduard Stehlík, který osobnost vždy posluchačům představí a uvede do historických souvislostí. Zároveň se podílí na přípravě a realizaci nahrávek. ■

Ještě k 70. výročí osvobození Kyjeva

Přesně 4. listopadu tohoto roku jsme my, účastníci bojů o osvobození Kyjeva, slyšeli v Praze na Valech, z povolaných úst řadu projevů k tématu 70. výročí osvobození Kyjeva. Jako člen 1. československé samostatné brigády, která při osvobození hrála významnou úlohu, jsem byl zařazen jako lékař k tankovému praporu. Chtěl bych vyjádřit své pocity, které jsem měl od začátku příprav operace až k překročení Dněpru na pontonovém mostě.

Válečný veterán plukovník MUDr. Gustav Singer se rád setkává se svými spolubojovníky. Tentokrát v Praze na Valech.

Jak jsme slyšeli v rádiu, přibližně koncem září rozhodli Stalin a velení sovětské armády o zahájení příprav k osvobození Kyjeva. Věděl jsem, a rovněž tak moji kamarádi, že Němci opevňují západní břeh Dněpru a drží svou moc nad městem Kyjev. Byli jsme zvědaví, jak se tento přejezd přes Dněpr může uskutečnit v době, kdy Němci zcela jistě zničili veškeré mosty, aby zabránili útokům ze strany Sovětského svazu.

Přibližování k Dněpru se konalo ze začátku vlakem. Němci ve dne a v noci tyto vlaky bombardovali a například vlak, ve kterém jeli naši dělostřelci, byl bombardován německými bombami a při tom došlo k poranění několika osob. I lékař MUDr. Bachrich byl těžce raněn, takže z vlaku, který se v nejbližší stanici zastavil, byl poslán do nejbližší nemocnice. V důsledku infekce rány bacily, které vyvolávají gangrénu, a v důsledku nedostatku antibiotik, Dr. Bachrich zemřel.

Vlaky za několik dalších dnů nemohly dále jet, protože bombardováním německými letadly byly poškozeny koleje. Dále jsme museli pokračovat po vlastní ose. Motorová vozidla byla vyložena z vlaku a my jsme pokračovali dál pomocí motorizovaných prostředků. Já, jako lékař tankového praporu, jsem měl k dispozici sanitku s řidičem a jeli jsme s celou kolonou po silnicích v menších skupinách, aby nebezpečí napadení letadly bylo co nejmenší. Jelo se hlavně v noci se ztlumenými světly, proto se jelo pomalu. A tak jsme se postupně blížili k východnímu břehu Dněpru.

Když jsme byli asi 30 km od Dněpru, byla zastávka v jždě a velitelství tankového praporu vydalo ručně psaný rozkaz, v němž bylo stručně uvedeno, po jakých vesnicích náš vůz má dále jet, až se dostane na určitý bod na východním břehu Dněpru (název si nepamatuji). V rozkaze bylo dál psáno: „Tam začíná přejezd jednotek přes Dněpr.“

Většinu z nás bylo zřejmé, jak se dostaneme s celou brigádou přes Dněpr, když Němci zničili mosty. Asi za dvě tři hodiny jsme se dostali k uvedenému bodu. V sanitce jsem měl zdravotnice – manželku Grětu, Věru Tichou a ještě jednu sanitářku, které byly vybaveny brašňami se zdravotnickým materiálem. Když jsme dojeli k uvedenému bodu, bylo asi 22.00 hod. a my jsme byli moc překvapeni, že už byl sovětskými vojensky postavený pontonový most. Jak jsme jeli v koloně vozidel, která se blížila k mostu, zastavil nás regulovčik (nepamatuji si, zda to byl muž, nebo žena) a obrátil se na řidiče a důrazně ho upozornil, že když se při jždě v koloně přes most porouchá motor a vozidlo se stane nepojízdné, nesmí se řidič pokusit poruchu opravit, protože to by případně na několik hodin zdrželo přejezd celé kolony. Osazenstvo musí vystoupit a snažit se náklad auta přeložit na další auto, které je dojíždí. Osazenstvo

musí porouchané vozidlo shodit do řeky a svézt se následujícím vozidlem.

Během přejezdu mostu jsme úzkostlivě pozorovali nebe, zda se neobjeví nějaký německý letoun, aby nás bombardoval. Naštěstí se nic nepříhodilo. Přejezd trval asi dvacet minut. Na druhé straně břehu už bylo několik sovětských vojáků, kteří nám pomáhali a ukázali, jak se mají vozidla rozdělit v blízkém okolí a v lese, který se nacházel severně od Kyjeva. Později jsme se dozvěděli, že ještě stejné noci byl celý pontonový most sovětskými vojáky rozebrán a jednotlivé pontony byly schovány v lese, takže Němci při denních průzkumných letech nemohli nic podezřelého objevit. Později jsme se také dozvěděli, že první, kteří přepluli v noci Dněpr, byli sovětské vojáky. Byli to skuteční hrdinové, kteří narazili na německou pobřežní stráž a v boji muž proti muži museli dobýt dané území, aby mohli připravit vše pro zbudování pontonového mostu. Bylo to pro nás velké překvapení, protože my jsme napjatě přemýšleli už několik dní, jak se lidi i technika dostanou přes řeku, když Němci zničili všechny mosty.

My jsme se pak rozdělili po lese a také jednotlivým vozidlům bylo určeno místo. V lese vojáci začali kopat zemljanky. Za několik dní bylo vyhlášeno, že za dva tři dni začne útok na Kyjev, a sice několik dní před oslavou říjnové revoluce. Den nebo dva před útokem shromáždil Ludvík Svoboda v lese vojáky brigády a měl k nim projev, v němž je ujistil, že za čtyři dny budou oslavovat v Kyjevě výročí VŘSR. A na závěr svého projevu Svoboda prohlásil: „Bojujte za Kyjev, jako byste bojovali za Prahu!“

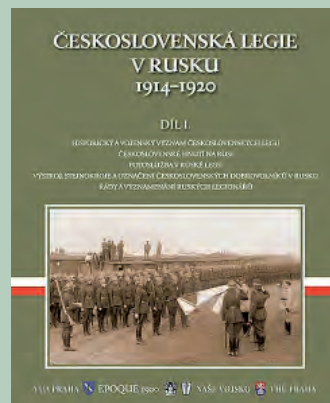
Pak byl skutečně vyhlášen začátek útoku a naše brigáda možná jako první dosáhla okraj města a během jednoho či dvou dnů dobyla Kyjev. Němci utekli před útokem. Později jsme se dozvěděli, jak vznikl plán, který Stalin s vedoucími generály vypracoval úplně precizně a jak tento plán pomohl, aby vojáci skutečně plnili vše tak, jak bylo plánováno a v určený den byli všichni v Kyjevě na oslavě říjnové revoluce. Obyvatelé Kyjeva, kteří byli po roky pod jarmem Němců, projeví obrovskou radost, byli překvapeni našimi nezvyklými uniformami – měli jsme anglické uniformy a sovětské zbraně. Vojáci z vozidel křičeli: „My Čechoslováci!“ Za den nebo dva byl Kyjev osvobozen a mohl slavit říjnovou revoluci. Lidé stáli na chodnících a házeli vojákům kytky, bombóny, cigarety apod.

Svým článkem jsem chtěl zdůraznit velký význam přesné přípravy na celou akci a samozřejmě obětavé splnění všech splněných vojenských úkonů a povinností. Nezapomenutelný dojem dělalo na mne nadšení obyvatelstva, které projevilo úpřímnou radost, že se zbavilo německé okupace.

MUDr. Gustav Singer, foto: Ladislav Lenk

První díl monografie Československá legie v Rusku 1914–1920 exkluzivně v prodeji!

Vážení čtenáři Legionářského směru, od 10. prosince 2013 je možné v sídle ČsOL na adrese Sokolská 33, Praha 2 zakoupit první díl obrazové monografie Československá legie v Rusku 1914–1920. Standardní cena knihy byla stanovena na 1 680 Kč. Na ústředí Československé obce legionářské však můžete knihu zakoupit za exkluzivní cenu 1 399 Kč a členové ČsOL dokonce za cenu 1 240 Kč. Formát knihy je 310 × 265 mm, čítá 350 stran a obsahuje na 700 fotografií.

Originální vína z historické
vinohradské vinice

GRÉBOVKA

svěřené městské části Praha 2

Na vinici se pěstují
tyto druhy vína:

*MÜLLER THURGAU
RYZLINK RÝNSKÝ
RULANDSKÉ ŠEDÉ
HIBERNAL
MODRÝ PORTUGAL
RULANDSKÉ MODRÉ
DORNFELDER
NERONET*

Příběhy sbírkových předmětů VHÚ

Vojenská knížka Josefa Gabčíka

Josef Gabčík (1912–1942) patří k těm osobnostem našeho odboje, které není třeba dlouze představovat ani před širší veřejností. Narodil se v Poluvsii (okr. Žilina) do rodiny dělníka Františka Gabčíka, po ukončení školní docházky odešel do Čech, kde se vyučil kovářem a zámečnickem. Po absolvování presenční vojenské služby zůstal v armádě jako dělesloužící poddůstojník až do roku 1937, kdy na naléhání otce ukončil svůj závazek a nastoupil do zaměstnání v továrně na výrobu bojových plynů v Žilině. Po okupaci zbytku Československa odešel v létě 1939 přes Polsko do Francie, kde stejně jako mnoho dalších našich vojáků vstoupil do francouzské Cizinecké legie. Po vypuknutí války se v jihofrancouzském Agde přidal k tvořící se československé jednotce, kde sloužil v hodnosti rotného jako zástupce velitele čety v kulometné rotě. Po absolvování ústupových bojů a přesunu do Británie požádal o přearžení k letectvu. Jeho žádosti nebylo vyhověno, byl však doporučen – jako jeden z prvních osmi Čechoslováků – do kurzu útočného boje ve Skotsku. Jako člen výsadku Anthropoid seskočil v noci z 28. na 29. prosince 1941 spolu s Janem Kubíšem na území Protektorátu s jasným úkolem provést „...sabotážní nebo teroristickou akci tak účinnou, aby měla patričný ohlas jak doma, tak za hranicemi Československé republiky“. Atentát na zastupujícího říšského protektora Heydricha se stal zásadní akcí československého odboje a v konečném důsledku vedl zástupce Velké Británie a Svobodné Francie k odvolání podpisů svých zemí pod Mnichovskou dohodou. Gabčík s Kubíšem a pěti dalšími parašutisty našel smrt v boji s přesilou příslušníků Zbraní SS a Gestapa v kostele sv. Cyrila a Metoděje 18. června 1942.

Jednou z nejceněnějších památek po Josefu Gabčíkovi, kterou má VHÚ ve sbírkách, je první část jeho vojenské knížky z období služby u československé armády ve Velké Británii. Českoslovenští vojáci na britských ostrovech používali vojenské knížky z inventáře britské armády, neboli Army Book 64 – Soldier's Service and Pay Book. Ty byly složeny ze dvou částí. První část, Soldier's Service Book, měl voják v osobním vlastnictví a sloužila jako vojenský identifikační doklad a záznam o výcviku či očkovaní. Druhá část, tzv. Pay Book, náležela pouze aktivně sloužícím vojákům a byla dokladem o vyplácení finančních náležitostí. Po ukončení služby se Pay book zpravidla odevzdával a nalézt kompletní britskou vojenskou knížku je tak pro dnešní badatele mnohem obtížnější než samotný Soldier's Service Book, který zůstával ve vlastnictví vojáka i po ukončení služby.

První část britské vojenské knížky má celkem 20 stran a v případě Josefa Gabčíka se na první dvoustraně kromě krátké instrukce pro majitele knížky nachází i fotografie majitele. Na následující straně jsou vyplněny jeho iniciály, vojenské číslo a základní fyzický popis. Kromě počeštěné podoby křestního jména zde zaujme i úsměvné ignorování predtištěných britským měrných jednotek, které bylo mezi našimi vojáky poměrně časté. Další strany zůstaly bohužel nevyplněné.

Jednotlivé listy vojenské knížky Josefa Gabčíka se zachovaly v dobrém stavu, bohužel desky jsou zřejmě v důsledku každodenního nošení v místě hrbetu téměř roztržené a nyní visí doslova na poslední nitce.

Legitimace byla do sbírky VHÚ získána převodem z Ministerstva národní obrany v roce 1950.

Připravil: Petr Bjaček

